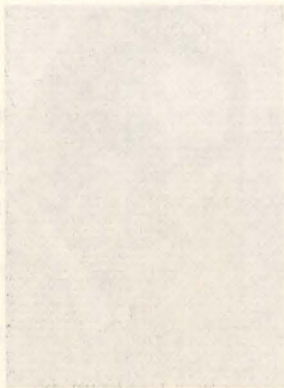

Liberaal reveil

14e jaargang nummer 1 november 1971

Liberaal Reveil wordt uitgegeven door Stad nv en de Stichting Liberaal Reveil.

Actie:

L. M. de Beer (eindredacteur); H. F. Heijmans;
mevrouw W. P. Hubert-Hage (secretaresse);
Th. H. Joekes; mejuffrouw mr. A. Kappeyne van
de Copello; mr. P. O. Numans; H. Vrind.

Bestuur Stichting 'Liberaal Reveil':

H. J. L. Vonhoff (voorzitter); drs. L. D. Oosterveld
(secretaris); mr. H. E. Koning (penningmeester);
W. Altink; H. H. Jacobse; F. Lauxtermann;
drs. A. Szasz; mevrouw mr. E. Veder-Smit.

Redactie-adres:

Leuvensestraat 20, 's-Gravenhage, telef. 070-551233
Administratie:
Juliana van Stolberglaan 370, Den Haag
Abonnementprijs: (6 nrs. per jaar)
f 25,— per jaar;
studentenabonnement: f 15,— per jaar;
losse nummers f 5,—.

Inhoud

Zuidelijk Flevoland	drs. J. F. Scherpenhuizen	2
Nieuw land voor een tweede nationale luchthaven	L. M. de Beer	6
Zee Woestijn Goudmijn	drs. Neelie Smit-Kroes	11
Leven op nieuw land	H. P. J. Waalkens	15
Waarheen Rijkswaterstaat	mr. H. E. Koning	19
Medewerkers in vogelvlucht		22

Zuidelijk Flevoland

Zuidelijk Flevoland is thans in het stadium gekomen, dat de gedachten over de ontwikkeling van het stedelijk gebied in de polder naar buiten komen. Met name is dit geschied in het onlangs verschenen rapport „Verkenningen omtrent de ontwikkeling van de nieuwe stad Almere in Flevoland”. (Serie „Flevoberichten”, nr. 78, uitg. Rijksdienst voor de IJsselmeerpolders).

Een van de vele en grote voordelen die de uitvoering van het Zuiderzeeprojekt heeft, is de enorme winst aan ruimte, terwijl anderzijds ten behoeve van o.a. de watersport grote mogelijkheden blijven bestaan op de restanten van de voormalige Zuiderzee.

Na beëindiging van de landwinningswerkzaamheden zal de totale landoppervlakte 225.000 ha bedragen, verdeeld over de volgende polders:

Proefpolder Andijk, opp. 40 ha, drooggevallen 1927

Wieringermeerpolder, opp. 20.000 ha, drooggevallen 1930

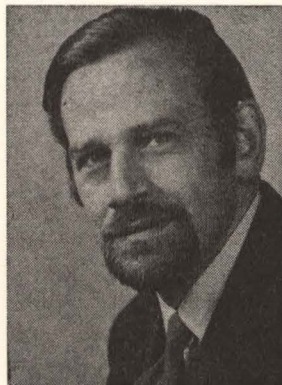
Noordoostpolder, opp. 48.000 ha, drooggevallen 1942

Flevoland (Oostelijk gedeelte), opp. 54.000 ha, drooggevallen 1957

Flevoland (Zuidelijk gedeelte), opp. 43.000 ha, drooggevallen 1968

Markerwaard (in uitvoering), opp. 56.000 ha.

In het reeds aangehaalde rapport „Verkenningen, enz.” en in een later verschenen artikel in het aprilnummer van Stedebouw en Volkshuisvesting wordt, ondanks het veelvuldig stellen van de noodzaak tot veel verdergaand onderzoek, reeds een gedachte ontwikkeld voor de stedelijke ontwikkeling

Drs. J. F.
Scherpenhuizen

van het Zuidwestelijk deel van Flevoland. Uitgaande van de berekeningen zal in de komende dertig jaren voor maximaal 250.000 en minimaal 125.000 mensen nieuwe woon-, werk- en recreatieruimte moeten worden geschapen. Voor dit nieuwe stedelijke gebied is voorlopig de naam „Almere” geïntroduceerd. Deze naam is op zich niet onaardig omdat in de middeleeuwen, voor de Zuiderzee ontstond, dit gebied zo genoemd werd.

Het gebied van Almere wordt in het zuidwesten begrensd door het Gooimeer, aan westzijde door het IJmeer en aan de noordwestzijde door het Oostvaardersdiep. Landinwaarts strekt het gebied zich uit tot de toekomstige rijkswegen 30 en 27. Het totale gebied is groot 11.430 ha, anders gezegd meer dan 25 % van de totale polder Zuidelijk Flevoland.

Is hiermede lokatie en omvang van de stedelijke vestiging aangegeven, aan de hand van de „verkenningen” zal de discussie nu waarschijnlijk gaan loskomen over de inrichting van het te scheppen stedelijk gebied.

In de „verkenningen” gaan de gedachten uit naar de schepping van een meerkernige of *polynucleaire* stad. Voor Almere is hierbij

gedacht aan een samenhangend stelsel van zeven in grootte variërende woonkernen. De eerste van deze kernen voor ca. 40.000 inwoners zal worden gebouwd aan de rand van het Gooimeer. Gezien het feit, dat op het „oude land” veel hoogbouw voorkomt luidt de conclusie, dat van de bouw in de polder 90 % moet bestaan uit eengezinswoningen.

De diverse functies van Almere, zoals wonen, werken, verzorgen, recreëren en verkeer worden, volgens de „verkenning”, sterk beïnvloed door de volgende punten:

- a. de ligging van Almere binnen de directe invloedssfeer van de noordvleugel van de Randstad. Hierdoor is de stad verbeterd een aantal specifieke functies te gaan vervullen. Zowel voor wat betreft het wonen, het werken en de verzorging geldt, dat deze functies van Almere moeten worden gezinnen in wisselwerking met Amsterdam en Het Gooi.
- b. het rapport beschouwt daarnaast Almere als één van de hoofdbestanddelen van de ontwikkelingsas, die zich van de noordvleugel van de Randstad uit in noord-oostelijke richting gaat aftekenen.
- c. de ligging van Almere ten opzichte van de in Oostelijk en Zuidelijk Flevoland geplande recreatiegebieden en „open ruimten”. De situering aan de randmeren zal bovendien het wonen een bijzonder karakter geven.

Deze drie punten vormen in de nota de grondslagen die steeds weer in aanmerking genomen worden bij de opstelling van de plannen.

Luxe polder

Een van de belangrijkste functies die Almere in de komende periode te vervullen krijgt is de woonfunctie, met als voornaamste opdracht het opvangen van de „overloop” uit de noordvleugel van de Randstad, met name uit Amsterdam en Het Gooi. Gezien de ruimtenood in deze agglomeraties zal, met inachtneming van de kwaliteit, een vrij hoog bouwtempo ontwikkeld moeten worden. Over de samenstelling van die overloop, zo bepalend voor wát gebouwd moet worden, bestaat nog geen duidelijk beeld. Op basis van alleen de behoefte aan woningen zal het accent vallen op de lagere welstandsklasse, maar voor het creëren van een „wervend” milieu zal speciale aandacht geschonken moeten worden aan de bouw van een „relatieve overmaat” aan duurdere woningen. Kortom, een fraaie formulering, waarmee men nog alle kanten uit kan en die het gevaar in zich draagt dat er een „luxe polder” ontstaat.

Het tekort aan ruimte in Het Gooi en Amsterdam geldt eveneens voor bedrijfsvestiging. Er is geen ruimte voor bedrijven die als gevolg van saneringen moeten verdwijnen en er is geen ruimte voor bedrijven, komende van elders. Naar de mening van de „verkenners” biedt Almere voor de vestiging van bedrijven vele en goede mogelijkheden. Een van de gunstige factoren van Almere is de geringe afstand tot de woon- en werkgebieden op het „oude land”. De bewoners van Almere kunnen bijv. in Amsterdam blijven werken, terwijl anderzijds men niet gedwongen is te verhuizen als zijn arbeidsplaats in Almere is gevestigd, hoewel er hierdoor natuurlijk wel een grote forensenstroom zal ontstaan.

In het kader van de functie van Almere dient, naast industriële vestigingen, in het bijzonder te worden gedacht aan de vestiging van dépendances van de Amsterdamse Universiteit en daaraan geliëerde onderzoeksinstituten. De vestiging van een „Universiteit” wordt in het rapport herhaaldelijk genoemd. In de plaats daarvan kan ook worden gedacht aan een eventuele andere vestiging die qua omvang met een universiteit vergelijkbaar is.

Het rapport op zich is een uitgebreide discussie waard en het zou aantrekkelijk zijn er meer gegevens uit hier naar voren te brengen.

De discussie zal gaan over de inrichting van het nieuwe stedelijke gebied, dat voor Nederlandse begrippen betrekkelijk uniek kan worden genoemd. De discussie over de noodzaak van deze nieuwe stad, de basis van het stichten van Almere en de gevolgen daarvan voor andere delen van het land zal waarschijnlijk achterwege blijven, zelfs voor velen overbodig zijn. Immers, de gewenste politieke overeenkomsten zijn bereikt en de basis van de plannen — o.a. de tweede nota ruimtelijke ordening — is heilig.

Structuurplan

In juni 1970 is er overeenstemming bereikt tussen de ministers van Volkshuisvesting en van Verkeer en Waterstaat en de Provinciale Besturen van Noord-Holland, Utrecht en Gelderland, over plaats, omvang en functie van Almere.

De Dienst der Zuiderzeewerken, een onderdeel van Verkeer en Waterstaat, verwijst

in het rapport o.a. naar: een structuurplan voor de Zuidelijke IJsselmeerpolders (in de verkenningen plots verheven tot *het* structuurplan) en de tweede nota ruimtelijke ordening.

Het is echter de vraag óf men in andere delen des lands en met name in N.O. Nederland wel veel te verwachten heeft van *het* structuurplan, dat Almere ziet als een van de hoofdbestanddelen van de ontwikkelingsas die zich uit de noordvleugel van de Randstad in noordoostelijke richting gaat aftekenen.

Ten aanzien van het ontbreken van de discussie omtrent de noodzaak van Almere, over de vraag of urbanisatie van dit gebied bijdraagt tot de vermindering van de bevolkingsdruk in het noordelijk deel van de Randstad, of dat de stichting van Almere dit doel juist schaadt, kan ik van harte het artikel van dr. M. van Hulten *) in het meinummer van Stedebouw en Volkshuisvesting ter lezing aanbevelen.

Van Hulten waarschuwt o.a. voor het gebruik van enkele nota's van de Dienst der Zuiderzeewerken, enerzijds omdat zij vrij oud zijn, anderzijds omdat deze dienst sterk in waterstaat-technische richting is geörienteerd en nu nog steeds — en 5 tot 10 jaar geleden nog veel sterker — van sociaal-wetenschappelijk planologisch onderzoek niet veel moet hebben en daardoor automatisch terecht komt in sterk op het fysische milieu gerichte plannen.

In de tweede nota over de ruimtelijke ordening in Nederland is een betere spreiding van bevolking en werkgelegenheid over het land genoemd als een der centrale doeleinden van het nationale ruimtelijk beleid.

Nieuw land voor een tweede nationale vluchtaven?

In het rapport van de commissie ruimtelijke ordening van de VVD, uitgebracht aan het hoofdbestuur op 13 juli 1968, noemt men de spreiding eveneens als een der eerste problemen waar men mee wordt geconfronteerd.

Ondanks de pogingen om de gestelde doeleinden te bereiken, kan men bepaald niet beweren dat de ontwikkelingen zich bewegen in een richting gelijk aan de in de Tweede nota gewenste.

Universiteit

Dr. Drees, thans minister van verkeer en waterstaat, heeft tijdens zijn verkiezingscampagne dit eveneens meermalen naar voren gebracht en de noodzaak beklemtoond van te nemen maatregelen. De maatregelen om regulerend op te treden zijn aanwezig, door middel van het woningaanbod en spreiding van stuwende elementen, maar dan moet er niet van uitgaan dat in Almere een „universiteit” of daarmee te vergelijken vestiging moet komen.

Men zal zich eveneens de noodzaak moeten afvragen van nieuw te scheppen arbeidsplaatsen in Almere, die een beroep zullen moeten doen op de toch al krappe arbeidsmarkt in Amsterdam en Het Gooi, waardoor de mogelijkheid niet uitgesloten is dat men t.b.v. deze arbeidsmarkt tracht aanvulling te krijgen uit andere landsdelen.

Vergeleken met andere economische-geografische gebieden zijn, indien de woningbouw voortvarend wordt aangepakt, voor Almere grote groeikansen aanwezig. Dat dit evenwel o.a. bereikt moet worden door het aanbieden

van grootschalige percelen tegen een redelijke grondprijs, lijkt mij een onterecht treden in een „concurrerende” positie ten opzichte van andere landsdelen.

Natuurlijk zijn er door het Zuiderzeeprojekt gunstige factoren voor Noord-Oost Nederland. Men hoeft hier alleen reeds te denken aan het verkorten van de verbindingen. Maar als nu reeds in de verkenningen naar voren komt dat de groeikansen van Almere beter zijn dan die van Lelystad, dan komt toch weer de vraag naar voren in hoeverre Almere een prop is in de levensader naar het noorden en noordoosten.

Als het minister Drees ernst is met zijn uitspraken t.a.v. de ruimtelijke ordening in Nederland, heeft hij nu de kans dit te bewijzen door de discussie over het hoe — en vooral waaróm — van Almere op gang te brengen.

*) Dr. van Hulten is Eerste Kamerlid voor de PPR (red.)

Nieuw land voor een tweede nationale luchthaven?

Dat de problemen rond Schiphol en de Tweede Nationale Luchthaven (kortweg in dit artikel „Luchthaven” genoemd) aanzienlijk zijn, zal wel niemand ontkennen. De kern van het probleem is tweërlei. Ten eerste zal Schiphol omstreeks 1984 aan zijn maximale capaciteit toe zijn. Het aantal starts en landingen thans ruim 100.000, zal dan tot ca. 225.000 zijn toegenomen. Als we bedenken dat reeds nu ernstige geluidshinder wordt ondervonden, is het duidelijk dat dit in 1984 nog aanzienlijk erger zal zijn. Ten tweede vergen voorbereiding en bouw van een Luchthaven vanaf het principiële besluit over de lokatie tot het moment waarop zij operationeel is, ongeveer 10 tot 12 jaar; en nog is die principiële keuze niet gemaakt. Een uitspraak van minister Drees, laatst gedaan tijdens een bezoek aan de provincie Noord-Brabant, liet blijken dat de Minister een dergelijke beslissing ook niet op korte termijn meende te kunnen nemen. Problemen dus, waar we nu al tot over onze oren in zitten, die alsmaar groter worden en waar binnen de komende 12 jaar geen oplossing voor valt te verwachten. Geen prettig vooruitzicht!

Schiphol

In de ogen van de directie van de N.V. Luchthaven Schiphol is de kwestie bijzonder simpel. Uit het vollopen van Schiphol (dat zij trouwens reeds in 1977 ziet geschieden, en niet in 1984!) trekt zij de konklusie dat er op zo kort mogelijke termijn een vijfde landingsbaan moet komen, naast de vier reeds bestaande hoofdlandingsbanen. Die vijfde baan zou nog net op tijd klaar kunnen komen, als we de beslissing daartoe nu namen.

L. M. de Beer

Overigens wordt niet slechts over een vijfde, maar ook over een logisch daaruit voortvloeiende zesde baan gesproken, zij het dat de plannen daarvoor aanzienlijk minder concreet zijn.

De geluidsoverlast wordt door de directie weggewuifd met de redenering dat het aantal vliegbewegingen in ieder geval zal toenemen, dat de meerdere geluidshinder met een vijfbanenstelsel beter kan worden gespreid dan met het huidige vierbanenstelsel; en verder met de redenering dat de ontwikkeling van geluidsarme motoren en snel, ja zelfs veel sneller stijgende vliegtuigen ongetwijfeld veel van de thans bestaande problemen vanzelf zal oplossen. Wat de mindere geluidsoverlast van vijfbanenstelsel betreft, zou de Schiphol-directie gelijk kunnen hebben. De meningen daarover zijn verdeeld; als remedie tegen de geluidshinder wordt ook wel draaiing van de Zwanenburgbaan bepleit. Het is in ieder geval een punt, dat nader moet worden onderzocht.

Het levensgrote bezwaar tegen een vijfde baan is overigens, dat óók al zou inderdaad blijken dat het een evenwichtiger spreiding van de geluidshinder zou betekenen, daarmee de maximale capaciteit van Schiphol

aanzienlijk zou worden vergroot! In plaats van 225.000 vliegbewegingen per jaar zou dit 265.000 kunnen worden, hetgeen in de tijd gezien soelaas zou kunnen geven tot het jaar 1989. Het is juist deze capaciteitsuitbreiding, die de tegenstanders in het geweer brengt, omdat zij vrezen dat dan ook de komst van de nieuwe Luchthaven zal worden vertraagd. Aldus zou de uiteindelijke geluidshinder rondom Schiphol, aanvankelijk inderdaad geringer, tenslotte aanzienlijk groter worden dan nu al voor 1984 wordt voorspeld. Deze vrees lijkt niet geheel ten onrechte. Voor ieder nationaal project, zoals de Deltawerken, de Zuiderzeewerken, het Rijkswegenplan, de Maasvlakte, de Buitenhaven bij Velzen, de verbreding van het Amsterdam-Rijnkanaal, en ook de Luchthaven wordt voortdurend om de prioriteit gestreden. Bij elk van deze projecten zijn pressiegroepen betrokken. Wanneer de deadline voor het stichten van een Luchthaven vóór in de tijd wordt weggeschoven, is de kans dat de prioriteit lager wordt levensgroot aanwezig.

Hoe staat het met de verbeteringen van de vliegtuigmotoren en de ontwikkeling van VTOL (vertical take-off and landing) en STOL (swift take-off and landing) typen? Van VTOL en STOL vliegtuigen zijn al eens enige prototypen gebouwd, tot op heden echter slechts voor militaire doeleinden en dan nog voor kleinere typen. En zelfs die waren geen succes. Er is verhoudingsgewijs veel extra motor-capaciteit nodig, die de toepassing voor grotere passagiersvliegtuigen technisch moeilijk en economisch dubieus maakt.

Op het gebied van de geluidsarme motoren zijn inderdaad enige resultaten geboekt. Zo is de B 747 (Jumbojet), hoewel zij aanzienlijk meer passagiers kan vervoeren dan de DC-9 typen, op het punt van de geluidsproductie ook in absolute zin een verbetering, dus naar verhouding tot het aantal passagiers zeer zeker een flinke vooruitgang.

De ontwikkelingen wettigen de verwachting van verdere verbeteringen. De moeilijkheid zit hem echter in het feit, dat de meeste vliegtuigen lange tijd in de vaart blijven.

Zelfs al zouden van nu af aan uitsluitend vliegtuigtypen met geluidsarme motoren worden geproduceerd, dan nog moeten wij er rekening mee houden dat over 15 jaar nog steeds vele lawaaiige vliegtuigen blijven landen op Schiphol.

De nieuwe Luchthaven

Geen wonder, dat de roep om een nieuwe Luchthaven groot is. Ook de Interdepartementale Commissie Planologie Luchtvaartterreinen (Commissie Falkenhagen) komt in haar eerste rapport tot de konklusie, dat er haast bij is. Maar waar moet de Luchthaven komen? Dat is de grote vraag. Aan de keus van de vestigingsplaats zitten vele aspecten, die ieder een eigen leven leiden en deels met elkaar in strijd zijn. Hier volgen ze:

De Luchthaven moet zich daar bevinden, waar het transportaanbod het grootst is, en waar de toeleidende weg- en railverbindingen het beste aansluiten op de bestaande infrastructuur.

De Luchthaven moet in een relatief dun bevolkt gebied zijn gelegen opdat de geluids-

Nieuw land voor een tweede nationale luchthaven?

hinder zo gering mogelijk zij en ook zo weinig mogelijk woningen moeten worden gecomoveerd.

De ligging ten opzichte van Schiphol en de grote internationale luchtvaartcorridors moet zodanig zijn, dat geen grote navigatieproblemen ontstaan met de daaraan verbonden kans op botsingen in de lucht.

De afstand tot Schiphol moet daarentegen ook niet te groot zijn, omdat het mogelijk moet blijven dat passagiers op de ene haven aankomen en op de andere hun reis voortzetten, zonder al te veel tijd kwijt te zijn.

De Luchthaven moet de direkt betrokken werknemers (10 tot 30.000 man) in de buurt kunnen huisvesten.

De impuls van de Luchthaven op de economische bedrijvigheid in de regio is ook buiten de direkte arbeidsplaatsen zeer groot; in Amsterdam ca. 10 % van de gehele economische activiteit van de stad. De Luchthaven moet daarom bij voorkeur in een regio komen, die behoefte heeft aan een dergelijke impuls en juist niet in een streek, waar de spanning op de arbeidsmarkt nu al groot is.

De plaats van de Luchthaven moet zodanig zijn, dat de realisering zo snel mogelijk kan geschieden; bijvoorbeeld doordat geen bestaande infrastrukturen ernstig worden aangetast of nog te bouwen infrastrukturen veel tijd vergen.

Het totaal van de kosten, in de ruimste zin des woords, moet zo laag mogelijk zijn.

En dan tenslotte nog een aspekt, dat veel over het hoofd wordt gezien. De lokatie van de Luchthaven moet ook in de ogen van de

buitenlandse luchtvaartmaatschappijen aantrekkelijk zijn. Per slot van rekening kan niemand gedwongen worden om te landen op een bepaald vliegveld. Ook niet war Schiphol zou worden geblokkeerd, want dan zou het best eens zo uit kunnen pakken dat de maatschappijen hun lijndiensten verplaatsen naar een andere Westeuropese haven. En dan zouden we met een uiterst kostbaar maar onderbezet vliegveld blijven zitten!

De eerder genoemde Commissie Falkenhagen heeft inmiddels een tweede rapport uitgebracht, dat zich bezig houdt met mogelijke vestigingsplaatsen voor de Luchthaven.

Daarbij heeft de Commissie een aantal criteria gehanteerd, merendeels hierboven reeds vermeld, en verder uitgaande van een bepaald banenpatroon met het daarbij behorende geluidshindermodel. Na ampele overwegingen komt de Commissie dan tot de volgende mogelijke vestigingsplaatsen: Dinteloord (West Brabant), Leerdam, Maasvlakte Markerwaard, en het ondiepe zeegebied voor de kop van Goeree. In het kader van dit artikel is van belang, dat bij drie van de vijf lokaties sprake is van nieuw land.

Nieuw land

Het is duidelijk, dat de definitieve keuze uit de genoemde vijf gebieden afhangt van de vraag, welke aspekten het zwaarst worden gewogen. Wanneer de geluidshinder primair wordt gesteld, zijn de drie „nieuw land gebieden” te weten Markerwaard, Maasvlakte en Goeree, zonder twijfel favoriet. (Ter voorkoming van misverstanden: de Commissie Falkenhagen denkt zich een vliegveld in de Markerwaard in de noordoostelijke hoek van

de polder, en een vliegveld op de Maasvlakte in het tot op heden taboe verklaarde zuidelijke deel ter hoogte van Rockanje.) Wanneer de rentegen grote waarde wordt gehecht aan de gehele transportsituatie in ons land — en laten we ons goed bewust zijn dat het hier om investeringen gaat die veel meer kosten dan de eigenlijke aanleg van de Luchthaven — dan zijn Dinteloord en Leerdam veel aantrekkelijker. Hoe dan ook, het nieuwe land speelt een grote rol bij de keuze van de vestigingsplaats. Wat de tijdfactor betreft, zijn zij in het nadeel, ook al wordt bedacht dat geen onteigeningsprocedures nodig zijn. Het getouwtrek is overigens al begonnen. Amsterdam wil het liefst Schiphol uitbreiden, en acht de Markerwaard de beste keuze als toch een Luchthaven wordt gebouwd. De Provinciale Staten van Noord Holland zijn eveneens voor de Markerwaard, zij het geclausuleerd. Daarentegen hebben verschillende Zuiderzeestadjes aan de Noordhollandse kust zich al tegen verklaard, evenals de St. oting „Markerwaard van de Kaart”. Zowel de provinciale besturen van Zuid Holland als van Noord Brabant zijn sterk geporteerd voor een vestiging in Westbrabant. De gemeente Rotterdam ook, en die speelt heel slim als troef de toekomst van het vliegveld Zestienhoven uit; wanneer niet de Zuidelijke vleugel van de Randstad wordt bediend, zal volgens Rotterdam Zestienhoven moeten worden uitgebreid; en ook daar is al een Centraal Comité Anti-Bulderbaan actief!

Toch valt nu al te voorspellen dat, waar de keuze uiteindelijk ook op zal vallen, de geinstitutionaliseerde pressiegroepen zoals provincies, gemeenten, kamers van koophandel, vakcentrales etc. verdeeld zullen oordelen,

naargelang het belang dat zij (menen te) hebben; maar dat de oppositie uit brede lagen van de bevolking in de vorm van actiegroepen het minst valt te vrezen bij de „nieuw land” lokaties. Die zijn immers het minst geluidsgevoelig! Dit feit is politiek relevant en moet niet worden onderschat.

Een ander alternatief

Men zou zich kunnen afvragen, of met de Markerwaard, de Maasvlakte en Goeree alle alternatieven op het nieuwe land zijn uitgeput. Dat is niet het geval. Tot nog toe zijn er in ieder geval nog drie in discussie, te weten een eiland in de Noordzee, een polder bij de afsluitdijk en Flevoland. Van deze drie mogelijkheden lijken de eerste twee niet reëel.

Een eiland in de Noordzee zou niet alleen zeer kostbaar worden, maar biedt als nadeel dat thans niet met zekerheid kan worden gezegd dat het technisch uitvoerbaar is — en die zekerheid schijnt ook niet op korte termijn te kunnen worden verkregen. Bovendien zijn er nog additionele hoge kosten wegens de lange aan- en afvoerlijnen. De Afsluitdijk, een plan van ir. Petri dat nogal wat publiciteit in de dagbladen kreeg, wordt door de Commissie Falkenhagen al bij de eerste selectie afgewezen, omdat het te ver buiten het transportaanbodgebied is gelegen. Hoe mooi en prachtig het ook zou worden ingericht, het zou nooit boven het niveau van een secundair vliegveld uitkomen. Hier zou zich het geval voordoen van een vliegveld, dat qua ligging weinig aantrekkelijks heeft te bieden voor de luchtvaartmaatschappijen.

Blijft over: Flevoland. Het idee is niet nieuw.

De Stichting tegen Geluidshinder door Vliegtuigen heeft al lang gepleit voor deze plaats. De Commissie Falkenhagen houdt er een interessant betoog over. Wanneer een Luchthaven in Flevoland wordt vergeleken met die in de Markerwaard, blijken de voor- en nadelen elkaar niet zo heel erg te ontlopen.

Qua geluidshinder is de Markerwaard gunstiger; qua ligging ten opzichte van het vervoersaanbod Flevoland. Een nadeel van Flevoland is dat de inrichtingsplannen moeten worden veranderd en dat de geplande steden Almere, Zeewolde en Lelystad worden belemmerd in hun ontwikkeling; een voordeel is daarentegen weer dat het een aantal jaren eerder gereed kan komen dan de Markerwaard, hetgeen met het oog op Schiphol van groot belang is. De Commissie laat tenslotte het alternatief Flevoland vallen, omdat, wanneer men het in die richting zou zoeken, de Markerwaard toch meer voordelen zou bieden — althans naar haar inzicht. En zo komt Flevoland niet meer voor op het uiteindelijke lijstje van vijf mogelijke vestigingsplaatsen.

Toch rijst hier een vraag. Gesteld, dat de tijdsduur, nodig voor het operationeel maken van de Luchthaven, prohibitief is voor de Markerwaard — of, nog sterker, gesteld, dat de Markerwaard helemáál niet door gaat. Dit laatste is, nu van vele zijden bedenkingen tegen de Markerwaard rijzen, niet eens zo theoretisch. Zou dan de Flevopolder niet een reëel alternatief bieden? Teneinde de nieuwe steden te sparen zou het door de Commissie Falkenhagen gehanteerde model moeten worden aangepast. Dat kan bekeken worden. De Commissie houdt zich trouwens zelf ook niet strikt aan het model, als het om de Maasvlakte en Goeree gaat, en zegt elders in haar rapport dat iedere lokatie een eigen aangepast banenpatroon zal vereisen, afhankelijk van de gegeven situatie. Al met al is Flevoland een vierde alternatief voor de vestiging van de Luchthaven op nieuw land, dat zeer zeker verdient niet uit het oog verloren te worden.

Zee - woestijn - goudmijn

„Een gewaagd plan, dat waard is om gewaagd te worden”. Zo kenschetste Thorbecke de aanleg van de Nieuwe Waterweg, nu rond een eeuw geleden. Wie had toen kunnen dromen, dat onze generatie aanleiding zou kunnen zien om bij de mond van die open verbinding van de Rijn met de zee een nieuw stuk land te scheppen?

De Nieuwe Waterweg: unieke verbinding van een hoog geïndustrialiseerd stuk Noord-West Europa met de rest van de wereld. Op het bestaan van die verbinding is de industriële ontwikkeling in een wijde omtrek, en de daarmee samenhangende bevolkingsagglomeratie in belangrijke mate gebaseerd.

Op gevaar af, veel te simplistisch te werk te gaan, maar met het excuus dat de beschikbare ruimte een uitgebreide verhandeling over de ontwikkeling van de „Golden Triangle” in dit deel van Europa niet toelaat, zal ik slechts enkele zinnen wijden aan de voorgeschiedenis die geleid heeft tot het uiteindelijk ontstaan van de Maasvlakte.

De drie voornaamste economische activiteitenhaarden in het huidige wereldhandelspatroon zijn het Oostelijk deel van de Verenigde Staten, Japan en N.-W. Europa. Binnen het laatstgenoemde gebied tekent zich al geruime tijd een verschuiving af. De activiteiten van het Duitse Roergebied, die van ouds sterk domineerden en uit natuurlijke omstandigheden ook zeer wel verklaarbaar waren, moeten m.n. de laatste jaren in belang wedijveren met de activiteiten in het Zuid-Duitse industriegebied aan de ene kant, en die in de Nederlandse en Duitse zeehavengebieden aan de andere.

Dr. Neelie Smit-Kroes

Wat bracht de industrie er toe, haar werkzaamheden geheel of gedeeltelijk te verleggen naar die belangrijke schakelverbindingen van de vervoersketen, de zeehavens? Niet alleen expansiedrift, maar ook een veranderende denkwijze. Die laatste wordt sterk beïnvloed door de ontwikkeling die zich nu in de vervoers- en overslagtechnieken voltrekt.

Dat alles heeft tot op de dag van heden enorme consequenties meegebracht voor de mond van de Nieuwe Waterweg, niet alleen voor wat betreft de toegang tot de haven vanuit zee, maar ook voor het Rotterdamse havengebied zelf. Uit beide vloeit uiteindelijk de aanleg van de Maasvlakte voort. Die vormt immers een onderdeel van de ontwikkeling van het Europoortgebied en de uitbreiding daarvan in de Noordzee.

Tot ongeveer 1965 zou het misschien nog mogelijk zijn geweest de oude uitmonding van de Rijn via de Nieuwe Waterweg binnen de oorspronkelijke uitvoering daarvan aan te passen aan de ontwikkelingen van zeevaart en industrie.

De ontwikkeling zou echter doorzetten, hetgeen de mening bij de deskundigen versterkte dat:

1. De Rotterdamse havenuitbreiding op het eiland Rozenburg, en vóór Rozenburg in zee, zou moeten plaatsvinden.
2. Het nieuwe havengebied toegankelijk zou moeten zijn voor de grootste schepen, die de Noordzee kunnen bevaren.
3. Er een afzonderlijke toegang vanuit zee tot dit nieuwe havengebied moest komen.

In 1957 bereikte de Gemeenteraad van Rotterdam een voorstel ter goedkeuring van „de aanleg van een havencomplex voor zeer grote schepen in de kop van het eiland Rozenburg t.o. Hoek van Holland” (Plan Euro-poort).

Dit idee, het graven van een haven voor supertankers, werd sterk geïnspireerd door de snelle ontwikkeling in het gebruik van zeer grote schepen bij de aanvoer van olie, kolen en ertsen. De behoefte aan nieuwe terreinen om deze aanvoer op te slaan en/of te verwerken is hiermee ten nauwste verbonden.

Het idee voor de aanleg van havens in zee was in wezen al in 1948 door Dr. Ir. Van Veen van de Rijkswaterstaat geopperd.

De plannen tot inpoldering van een stuk zee brachten vele tongen in beweging, m.n. wat betreft de begrenzing. Drie zijden stonden vooralsnog vast: in het Oosten de kust van Rozenburg, in het Noorden de nieuwe Zuiderpier en in het Westen diezelfde Zuiderpier, afbuigend naar het Zuiden.

Een eis van de regering was, dat er tussen de Zuidelijke grens van de Maasvlakte en het Duingebied van Voorne-Putten eerst een

behoorlijke overgangszone geschapen diende te worden voor het behoud van de recreatie en het duingebied bij Oostvoorne.

Het Rotterdamse havenbedrijf liet echter weten, dat het de Zuiderpier wilde doortrekken naar de kust van Voorne-Putten en voor ogen had ook het grootste deel van de grond in de mond van de Brielse Maas te benutten voor havens en industrieterreinen. In deze conceptie zou 1.000 meter vrijgehouden worden tussen industrie en bebouwing van Oostvoorne.

4 juni 1964 kwam de officiële goedkeuring van de Minister van Verkeer en Waterstaat af voor zowel de nieuwe havenmond te Hoek van Holland, als voor het Maasvlakte-project.

In 1965 werd, na veel geschuif, omtrent de vormgeving van de Maasvlakte een beslissing genomen. De kosten werden geschat op f 350 miljoen, prijsbasis 1963.

Accent werd gelegd op het feit dat men moest beginnen vanwege het enorm toenemende aantal schepen met steeds grotere diepgang. Men dacht zelfs aan schepen van 130.000 ton! Nu, slechts zes jaar later, doen tankers van 260.000 ton Euro-poort regelmatig aan, terwijl nog weer dubbel zo grote schepen in aanbouw zijn.

Half 1966 had de gemeente de door haar te verrichten voorbereidende werkzaamheden voor de uitbreiding van Euro-poort op de Maasvlakte met de afsluiting van het Brielse gat voltooid.

De bouw van de Zuiderdam kon door Rijkswaterstaat worden aangevangen.

De Gemeente zou nu tezelfdertijd kunnen beginnen met het opspuiten van het Zuidelijke gedeelte van de Maasvlakte. Er was, aldus de raadsstukken, haast bij de aanleg van industrieterreinen omdat anders „nee” verkocht zou moeten worden door het Havenbedrijf.

Inmiddels werden de kosten van de Maasvlakte geschat op rond 500 miljoen gulden waarbij geen rekening gehouden was met de kosten van de aanleg van de geul in de Noordzeebodem, die de havenmond met de diepzee verbindt.

In de beleidsnota voor het jaar 1970 van de burgemeester over het havenbedrijf werden de mogelijkheden van uitbreiding van de Maasvlakte weer van stal gehaald. De burgemeester zag in de veranderingen welke ten gevolge van de Deltawerken langs de kust zouden ontstaan, n.l. de verslikking van het strand, een positieve factor voor de uitbreiding van de Maasvlakte. Deze beleidsnota meldt ook duidelijk de reservering van terrein voor een Nederlands ertsoverslagbedrijf, de vestiging van een hoogoven en staalbedrijf, een elektrische centrale, een reparatiewerf, een tankercleaninginstallatie voor Mammoetschepen en een opslag voor gevaarlijke stoffen.

De lijst van gegadigden bleek te groot voor de „kleine” Maasvlakte en werd dan ook als bewijs gebruikt om de uitbreiding van de Maasvlakte erdoor te krijgen.

Voor deze uitbreiding bleken vele varianten bedacht te kunnen worden.

De in juli 1964 door de regering vastgestelde

demarkatielijn, ingegeven door zorg voor de planologische belangen en die van de leefbaarheid, hield uitbreiding van de Maasvlakte in zuidelijke richting echter binnen de perken.

In de begroting voor 1971 wordt door de Wethouder van de Haven en Economische ontwikkeling van Rotterdam nog eens duidelijk gesteld dat de zeer hoge kosten, welke gepaard gaan met de uitvoering van een uitbreiding van de Maasvlakte, volgens de richtlijnen van de Minister, een rendabele exploitatie onmogelijk maken.

Op 1 februari 1971 werd de Maasvlakte ook op papier toegevoegd aan het grondgebied van de Gemeente Rotterdam, doordat op die datum de wet op de gemeentelijke indeling van de Maasvlakte in werking trad.

Reeds een half jaar voor deze datum was het bestemmingsplan „Maasvlakte” aan vele instanties toegezonden en voor belangstellenden ter inzage gelegd.

Een record aantal bezwaarschriften — 5902, van overheids- en semi-overheidsinstanties, verenigingen, organisaties en personen — kwam binnen. Voor de goede orde wordt hierbij vermeld dat het bestemmingsplan zich niet uitspreekt over de vestiging van afzonderlijke bedrijven, doch slechts betrekking heeft op de bestemmingen van de gronden. Basisgedachte van dit bestemmingsplan is, dat het gebied zal moeten dienen voor vestiging van basis-, industriële, op- en overslag en andere bedrijven welke gebonden zijn aan zeer diep vaarwater en industrieën die onmiddellijke nabijheid van deze bedrijven behoeven.

Op 16 april 1971 leidde een interpellatie over een hoogovenvestiging in de Rotterdamse Gemeenteraad tot de afwijzing van een hoogovenvestiging op dat moment.

De indeling van de Maasvlakte moest daardoor voor de zoveelste keer veranderd worden. Thans ligt daar de aanvraag van de oliemaatschappijen voor een terrein van 300 à 400 ha, te gebruiken als tankpark. Het verzoek kon niet in behandeling genomen

worden zolang er onzekerheid bestond over de hoogovenvestiging. Daarbij rijst wel de vraag, of op dit uit zee geschapen land, kostbaar qua aanleg (er wordt gesproken over „de duurste woestijn ter wereld”) en unieke qua ligging, een dergelijke bedrijvigheid gevestigd dient te worden, die door de ontwikkeling van een nieuwe vervoerstechniek, de pijpleiding, zeker niet op deze schaal aan de Maasvlakte gebonden is.

Leven op nieuw land

Wie zijn gedachten laat gaan over „Leven op nieuw land”, komt eigenlijk als vanzelf terecht bij de IJsselmeerpolders. Van de vier die er nu zijn, zijn eigenlijk alleen de oudste twee, de Wieringermeer en de Noordoostpolder, maatschappelijk min of meer „volgroeid”. De jongste twee, de Flevoland, zijn nog niet zo ver.

De Noordoostpolder leent zich het best voor een beschouwing over het leven op nieuw land.

Nadat deze 48.000 ha grote polder in de tweede wereldoorlog droog was gevallen en in cultuur gebracht, werden in 1947 de eerste vaste bewoners aangetrokken. Dat aantrekken geschiedde door de uitgifte van agrarische bedrijven in pacht en door een stringent uitgevoerd vergunningenbeleid voor de vestiging van middenstand- en andere bedrijven.

U kent het planologisch patroon: de spinneweb met Emmeloord in het midden van een cirkel van 10 dorpen.

Welnu, de genoemde uitgifte van agrarische bedrijven gebeurde destijds jaarlijks aan streng geselecteerde gegadigden en wel ongeveer per dorpsgebied.

De selectienormen betroffen leeftijd (35-45 jaar), kerkelijke en maatschappelijke overtuiging en spreiding over de provincies.

Hoewel de strenge selectie en de genoemde nomen natuurlijk niet konden worden toegepast op b.v. de middenstand en de verzorgende sector is het totaal beeld, zoals gezegd, toch uiterst merkwaardig geworden. In de eerste plaats ontbreken de bejaarden, terwijl het element jeugd bijzonder groot is.

H. P. J. Waalkens

Het was immers in de jaren vijftig in confessionele kring in doorsnee nogal gebruikelijk er een flink gezin op na te houden.

Ook in andere maatschappelijke opzichten heeft de confessie een zwaar stempel op de polder gedrukt: alles in drieën. In ieder dorp drie scholen en kerken, terwijl het landbouwbedrijfsleven op z'n minst in tweeën gesplitst was n.l. protestants of katholiek.

Het is geen wonder, dat nieuwe bewoners destijds de grootste moeite hadden te wenen aan die merkwaardige bevolkingsopbouw en het daarop geënte maatschappelijk leven. Voeg daar nog bij — zoals dat bij alle „emigranten” het geval is — het missen van de familieband en de oude vertrouwde omgeving, dan is het duidelijk, dat er zich drama's in vestzak- en slagschipformaat hebben afgespeeld.

Stelt U zich voor: de vrijzinnige Drentse boerin of arbeidervrouw, die komt te wonen naast een zwaar orthodox ingestelde Zeeuwse (in klederdracht) of een zichzelf zeer respecterende Groningse boerin naast de vanoudsher in het bedrijf meewerkende Brabantse katholieke huismoeder.

Och, ze hebben allen met elkaar leren leven.

Maar het is niet vanzelf gegaan. Ik herinner mij het geval van mijn buurvrouw — een arbeidervrouw — toen nog niet beschikend over een eigen auto —, die op maandagochtend achter de wastobbe even „aanloop” kreeg van een kennis van „t oude land”, die terug ging van een familiebezoek.

Ze is bij hem ingestapt, met achterlating van een briefje aan haar man, waarin stond, dat ze overmorgen terugkwam. Heimwee!

Leren leven in die gemeenschap, waarin geen traditie of algemeen erkende plattelandsgebruiken toepassing vonden, viel niet mee. De ene groep deed b.v. aan St. Maarten op 11 november, de andere aan carnaval. Het gevolg is geworden, dat wel is waar niet allen carnaval vieren, maar wel véél meer dan in het begin en dat vrijwel niemand de zingende kinderen van de 11de november teleurstelt.

Het heeft jaren geduurd voor men zich thuis voelde. Ik herinner mij de eerste Kerstdagen.

Uitgestorven was de hele polder. Men ging zoals dat heette: naar huis! Ja, volwassen mensen! Naarmate de kinderen ouder werden is de „vogeltrek” op zon- en feestdagen uit de polder afgenomen. Het „thuis” was gevonden.

Kentering na 1960

Het voorgaande slaat op de periode tot ongeveer 1960. Daarna begon het gebied zichzelf te vinden.

Zo in de zin van *onze* polder, *onze* gemeente en *onze* verworvenheden en mogelijkheden op commercieel en maatschappelijk terrein.

Het begin van de periode, waarin niemand van buiten er een kwaad woord van mag zeggen en waarin men veelvuldig hoort — „ik ga niet meer terug naar het oude land ook niet als ik gepensioneerd ben”.

Na 1960 heeft de Noordoostpolder een sterke dynamische groei beleefd. De instelling van b.v. een eigen gemeente en eigen rentambt hebben daartoe veel bijgedragen.

Natuurlijk heeft de polder ook de neerslag van de nationale ontwikkelingen meegeemaakt, zoals b.v. die van de agrarische problematiek, m.n. de omschakeling van werkgelegenheid voor honderden boerenarbeiders en boerenzoons.

Het gemeentebestuur heeft vanaf de start in 1962 geijverd — en met succes — voor uitbreiding in de industriële en de verzorgende sectoren.

De zojuist genoemde agrarische problematiek is overigens in de polders ietwat anders dan veelal in de rest van Nederland.

Het gaat hier nog niet zo zeer om het naakte bestaan van de agrarische ondernemer, maar meer om zijn nieuwe leef- en werkwijze.

Al naar de bedrijfsgrootte waren er tot voor enige tijd één of meer medewerkers. De meeste bedrijven worden nu gerund door de baas zelf en vooral op kleinere veehoudende bedrijven is dat een compleet sociaal probleem, aangezien vee zeven dagen en nachten in de week verzorging behoeft het gehele jaar door.

Bij dat meer alléén doen, staan vanzelfsprekend machines ter beschikking, maar het

Waarheen Rijkswaterstaat?

blijft een opgave het altijd maar zelf te moeten opknappen!

Cultuur en sport

Het zich sterk ontwikkelende Emmeloord is het centrum van culturele activiteiten.

Abonnementstoneelvoorstellingen, films en af en toe een concert door het Overijssels Philharmonisch Orkest bepalen daarvan dan wel de top, maar ook op ander niveau is er voldoende te genieten. Maar door de genoemde méér persoonlijke inspanning, die zowel agrarische ondernemers als de middenstanders zich thans moeten getroosten, lijkt het wel of daardoor de belangstelling voor de cultuur afneemt. Of het bijvoorbeeld nog zin heeft door te gaan met bv. abonnementstoneelvoorstellingen is de laatste paar jaren een steeds sterker wordende vraag.

Er zou uit het bovenstaande relaas de indruk kunnen worden verkregen dat naast hard werken alleen culturele zaken ter ontspanning aanwezig zijn.

Dit is gelukkig niet zo. Met name sportaccommodaties voor alle veldsporten, overdekt- en verwarmde zwembaden, ijsbanen, gymnastieklokalen zijn er niet alleen in Emmeloord, maar ook in alle dorpen aanwezig, behalve dan de zwembaden.

Die dorpen worden mislukkingen genoemd. Ze zijn dat in zekere zin ook, omdat het er zeker 5 of 6 teveel zijn, maar ze zijn ondanks dat alles voortreffelijk geoutilleerd, in het bijzonder voor de jeugd.

Een gemeentebestuurlijk probleem is òf, en zo ja, in welke mate, de dorpen nog moeten

groeien, ook al uit een oogpunt van het rendabel maken van de tot nu toe gedane investeringen door overheid en het zakenleven.

De laatste tijd komt dit vraagstuk in een iets ander daglicht door de ontsluiting van de Noordoostpolder door de nieuwe Ketelbrug, waardoor de afstand tot Amsterdam gereduceerd is tot 80 km.

De belangstelling voor de polder als woongebied — óók voor tweede woningen — neemt hand over hand toe.

Ook Emmeloord gaat duidelijk profiteren van de gunstige centrale ligging in het hart van Nederland. Dit feit blijkt inderdaad hoe langer hoe meer een rol te gaan spelen.

Door de jaren zestig heen is er bij de genoemde sterke ontwikkeling van de centrumplaats Emmeloord ook een heel ander bevolkingspatroon opgetreden. Het vroegere plattelandsaccent is van lieverlede vervangen door een wat meer stedelijk beeld.

Maar het feit blijft, dat de categorie ouden van dagen relatief nog klein is — en „eigen oogst” is. Hierbij moet worden aangetekend, dat ze in de komende 10 tot 15 jaren een beduidend grotere groep zullen gaan vormen.

Het sociale (menselijke) verkeer heeft, zoals gezegd, in den beginne de nodige hinderpalen gekend, vanwege de verschillende herkomst en geardeheid. Daar kwam het signaleerde verschil in confessie bij, dat blijkbaar altijd tot wat hokjesgeest leidt. Ook hier heeft een algemene nationale ontwikkeling, als deconfessionalisering en fusering zijn invloed doen gelden.

1 Verschillende confessioneel gescheiden land-
2 bouwcoöperaties zijn samengegaan, evenals
3 de beide grote landbouwbanken dit voorne-
4 mens zijn te gaan doen.

1 Ook op scholengebied begint het te dagen.

1 Er staat in Emmeloord een combinatie van
2 katholieke en openbare school op stapel.

1 Overigens wordt de schoolbezetting in de
2 dorpen in de komende jaren een vraagstuk,
3 want de huidige generatie rond de dorpen
4 van ongeveer allen evenoude mensen raakt
5 luitgeput in het leveren van kinderen aan deze
6 lagere scholen. De „openbaren” zijn reeds
7 „uitgewerkt” — zij hadden slechts een gering
8 aantal, dat nu op de middelbare scholen
9 gaat of reeds in het bedrijfsleven is opge-
10 nomen. De katholieken leveren thans de
11 laatste lichting, terwijl de protestants-christe-
12 lijken nog enige reserve hebben.

1 Het zal er wel op uitdraaien, dat de laatst
2 genoemde groepering voorshands apart blijft
3 onderwijzen en openbaar en katholiek de
4 één of andere combinatie aangaan.

1 Politiek

1 Tenslotte is het interessant te zien, hoe de

politieke verhoudingen door de „kolonisatie”
en de latere ontwikkelingen uit de bus zijn
gekomen.

In grote lijnen is het steeds zo geweest, dat
de Prot.-Chr. groepering een kleine 40 %
heeft gehad van de raadszetels, de katholie-
ken 25 % evenals de P.v.d.A. De V.V.D.
schommelt globaal om de 10 à 12 %. Van
de 23 raadszetels heeft de V.V.D.-fractie er
nu drie en in de vorige raad twee.

Vermeldenswaard is voorts, dat er een
V.V.D.-burgemeester is. De drie grote groe-
peringen hebben in 1962 bij de instelling
van de gemeente vreselijk hun best gedaan
een burgemeester van hun kleur te krijgen.

Zoals wel vaker gebeurt, kwam ook hier het
spreekwoord in de praktijk van „als twee
honden vechten om één been . . .”

Over twee jaren gaat onze burgervader met
pensioen. Af en toe hoor je nu al geluiden
uit de „grote drie”, dat zij nu aan de beu
zijn voor de vervulling van dit ambt.

Waarschijnlijk zal ook dan blijken, dat het
zo juist genoemde spreekwoord nog niet aan
kracht heeft ingeboet!

Waarheen Rijkswaterstaat?

In de rijksbegroting voor het dienstjaar 1972 Hoofdstuk XII zoals dat zo deftig in de gebruikelijke kanselarijstijl heet, vallen een aantal korte opmerkingen op.

1. „Nu het Brouwershavensche Gat is afgesloten is het Deltaplan voltooid op één groot werk na: de afsluiting van de Oosterschelde”;
2. „De werken van de Markerwaard vormen de afronding van het Zuiderzeeproject”;
3. „Het beleid van deze Regering ten aanzien van de Waddenzee wordt erop gericht deze intact te laten”.

Voordat ik verder ga, wil ik duidelijk maken waar ik sta. Voor wat de afsluiting van de Oosterschelde betreft, deel ik het standpunt van de Minister van Verkeer en Waterstaat en van het provinciaal bestuur van Zeeland, dat de Oosterschelde moet worden afgesloten. De veiligheid van Zuid-West Nederland is, meen ik, die afsluiting. Dat neemt echter niet weg, dat alle mogelijkheden behoren te worden onderzocht om deze afsluiting te doen plaats vinden op een zo verantwoord mogelijke wijze. Deskundigen hebben mij verzekerd, dat zulks mogelijk is.

Ten aanzien van de Markerwaard ben ik met veel grotere twijfel over het nut van het huidige inpolderingsplan behept. Wel acht ik het noodzakelijk, dat de dam van Enkhuizen tot nabij Lelystad wordt aangelegd. Dat om twee redenen. In de eerste plaats is het gewenst na de afsluitdijk een tweede beveiliging te bouwen om het dichtbevolkte laaggelegen gebied rondom Amsterdam van overstroming te vrijwaren indien de Afsluitdijk het onver-

Mr. H. E. Koning

hoopt zou begeven. Daarnaast is de dijk nodig om zowel Lelystad een goede verbinding met Noordhollands Noorderkwartier te bezorgen als om dat kwartier en het oosten van Nederland dichterbij elkaar te brengen. Voor wat de Waddenzee aangaat, sta ik volstrekt afwijzend tegenover welk inpolderingsplan dan ook.

In het regeerakkoord wordt mijn afwijzing gedeeld. De hiervoor aangehaalde passage duidt erop, dat de regering voornemens is de Waddenzee intact te laten. Dat verheugt me, want sedert twee jaren beëindig ik mijn toespraak bij de begrotingsbehandeling van Verkeer en Waterstaat met een variant op wijlen de Romeinse senator Cato: „Verder ben ik van oordeel, dat de Waddenzee onvervuild open moet blijven”. De eerste maal heb ik daaraan toegevoegd, dat de Waddenzee nimmer een werkverschaffingsobject voor de dienst van Rijkswaterstaat zou mogen vormen. De toenmalige Minister van Verkeer en Waterstaat nam mij in de wandelgangen deze laatste opmerking hoogst kwalijk. Zo iets is beneden de stand van Rijkswaterstaat, vond hij. Inderdaad moet worden toegegeven, dat Rijkswaterstaat een dienst is met allure, bekwame mensen en met een oud-ambtelijke traditie in de beste zin des woords.

N
b
d
n
C
E
k
C
d
w
v
u
l
a
g
n
l
li
F
g
o
é
F
T

Ons land heeft veel te danken aan de ijver, de vindingrijkheid, de bekwaamheid en het doorzettingsvermogen van de ambtenaren van Rijkswaterstaat. Anderzijds loopt iedere ambtelijke dienst waarin grote deskundigheden zijn vertegenwoordigd het gevaar het zelf te willen doen, het beter te weten dan de stuurlui aan de wal. Dat is vaak zo, maar het roept wel irritatie op, de gedachten aan de staat in de staat. Daaraan is Rijkswaterstaat niet ontkomen. Pas de laatste tijd begint daarin verbetering te komen met hoorzittingen over plannen enz. waarschijnlijk onder invloed van actiegroepen.

Ik keer terug tot het begin. De drie aangehaalde passages maken duidelijk, dat belangrijke activiteiten van Rijkswaterstaat ten einde lopen. Mogelijk zien sommigen in de dienst in de inpoldering van de Waddenzee een uitdaging. De instelling van de Waddenzee commissie die ook de mogelijkheden van de inpoldering moet onderzoeken wijst daarop. De samenstelling van deze commissie, waarin naar mijn gevoelen het technische element nogal overheerst en waarin volgens mij te weinig leden zitten die verstand hebben van het natuurlijke milieu, (ecologen schijnen die mensen tegenwoordig te moeten heten om het ingewikkeld te maken), geeft te denken. In dit verband is het bepaald interessant, maar toch weer niet in alle opzichten geruststellend, dat in een personeelsadvertentie in Vrij Nederland van 14 en van Elseviërs Weekblad van 16 oktober een academicus wordt gevraagd voor het ministerie van verkeer en waterstaat ten behoeve van de Waddenzee commissie van de Rijkswaterstaat.

Had ik liever gezien dat de Waddenzee com-

missie niet een commissie van de Rijkswaterstaat ook al is deze mede ingesteld door de Minister van de Volkshuisvesting en Ruimtelijke Ordening, maar een interdepartementale staatscommissie zou zijn geweest waarvoor de Minister van Volksgezondheid en Milieuhygiëne de eerst verantwoordelijke is, daarnaast schrik ik van de taakomschrijving van de commissie in de advertentie waarin als eerste genoemd wordt het onderzoek naar de principiële mogelijkheden van het maken van inpolderingen in de Waddenzee. Ik ben mede schrikachtig door de hiervoor gekritiseerde samenstelling van de commissie.

Wat daarvan ook zij, de regeringsplannen zijn duidelijk. Op niet al te lange termijn zal het Ministerie van Verkeer en Waterstaat zich moeten bezinnen op de toekomstige taak en organisatie van de dienst van Rijkswaterstaat. Bij vorige begrotingsbehandelingen heb ik enige malen een organisatie-efficiency onderzoek bij Rijkswaterstaat bepleit. Bij één van de laatste malen dat dit gebeurde, heeft Minister Bakker dit in het vooruitzicht gesteld. Het wordt tijd dat, zo dit nog niet is gebeurd, een dergelijk onderzoek op korte termijn wordt ingesteld. Aan Minister Drees, de opvolger van Drs. Bakker, kan met zijn grote ervaring en met zijn vroegere ambtelijke functie moeilijk te evenaren kennis van en inzicht in het rijksoverheidsapparaat zeer wel worden overgelaten om zowel de toekomstige taken voor Rijkswaterstaat te formuleren als het hoog noodzakelijke organisatie- en efficiencyonderzoek bij Rijkswaterstaat aan te vangen dan wel krachtige doorgang te doen vinden.

academicus

vac. nr. 1-2718/1630

voor het Ministerie van Verkeer en Waterstaat

l.b.v. het secretariaat van de Waddenzee-
commissie van de Rijkswaterstaat

De Waddenzee-commissie, die door de Ministers van Verkeer en Waterstaat en van Volkshuisvesting en Ruimtelijke Ordening is ingesteld, heeft tot taak de principiële mogelijkheden van het maken van inpolderingen in de Waddenzee na te gaan, de aan dergelijke inpolderingen verbonden voor- en nadelen in de meest uitgebreide zin te bestuderen en terzake de regering te rapporteren.

Het secretariaat van de commissie wordt gevoerd door de Hoofdingenieur-Directeur van de Rijkswaterstaat in de directie Friesland met assistentie van de arrondissementsingenieur in het arrondissement Friesland-West.

Taak: o.m. verzorgen van de secretariaten van de hoofdcommissie en de werkgroepen; in samenwerking met de secretaris en adjunct-secretaris onderhouden van contacten met de ministeries en andere instanties, die zijn vertegenwoordigd in de Waddenzee-commissie of die zich bewegen op het werkterrein van deze commissie.

Vereist: doctoraal examen Nederlands recht, economie of sociale wetenschappen. Enig bestuurlijke ervaring strekt tot aanbeveling.

Standplaats: Leeuwarden.

Salaris, afhankelijk van ervaring, max. f 2720,- per maand.

Dr. J. F. Schepershuizen werd in 1934 in Groningen geboren. Hij behaalde in zijn geboorteland zijn diploma als en het doctoraal examen sociale geografie. Hij was leraar aan het stedelijk gymnasium te Assen, daarna enige jaren op plantologisch gebied werkzaam in het buitenland. Tegenwoordig is hij de dienst machtsontwikkeling en verduurzaming van de gemeente Groningen. Dr. Schepershuizen is voorzitter van de afdeling Groningen van de VVD en sinds vorig jaar lid van Provinciale Staten van Groningen.

L. M. de Boer werd in 1934 te Wierden (België) geboren. Was na zijn tijd aan de- (bouw)technische opleiding organisatie-adviseur bij de Stichting Rijkswaterstaat (RWS) te Rotterdam. Hij was medelid van de VVD in Utrecht en is sinds november 1969 lid van de Tweede Kamer voor de VVD.

Mevr. Mrs. Hettie Gert-Kraus behaalde na haar opleiding in 1964 het doctoraal examen internationale economie aan de MHE in Rotterdam. Aan deze hogeschool is zij nu nog werkzaam als wetenschappelijk medewerkster. Zij is lid van het Landbouwkundig Instituut te Wageningen van het NOB-Watertransport in de Kamer van Koophandel te Rotterdam. Sinds enkele maanden is zij lid van de Tweede Kamer voor de VVD. Zij is bovendien lid van de Kamer van Koophandel te Rotterdam.

Medewerkers in vogelvlucht

Drs. J. F. Scherpenhuizen werd in 1934 in Groningen geboren. Hij behaalde in zijn geboorteplaats zijn diploma hbs a en het doctoraal examen sociale geografie. Hij was leraar aan het stedelijk gymnasium te Assen, daarna enige jaren op planologisch gebied werkzaam in het buitenland. Thans is hij planoloog bij de dienst stadsontwikkeling en volkshuisvesting van de gemeente Groningen. Drs. Scherpenhuizen is voorzitter van de afdeling Groningen van de VVD en sinds vorig jaar lid van Provinciale Staten van Groningen.

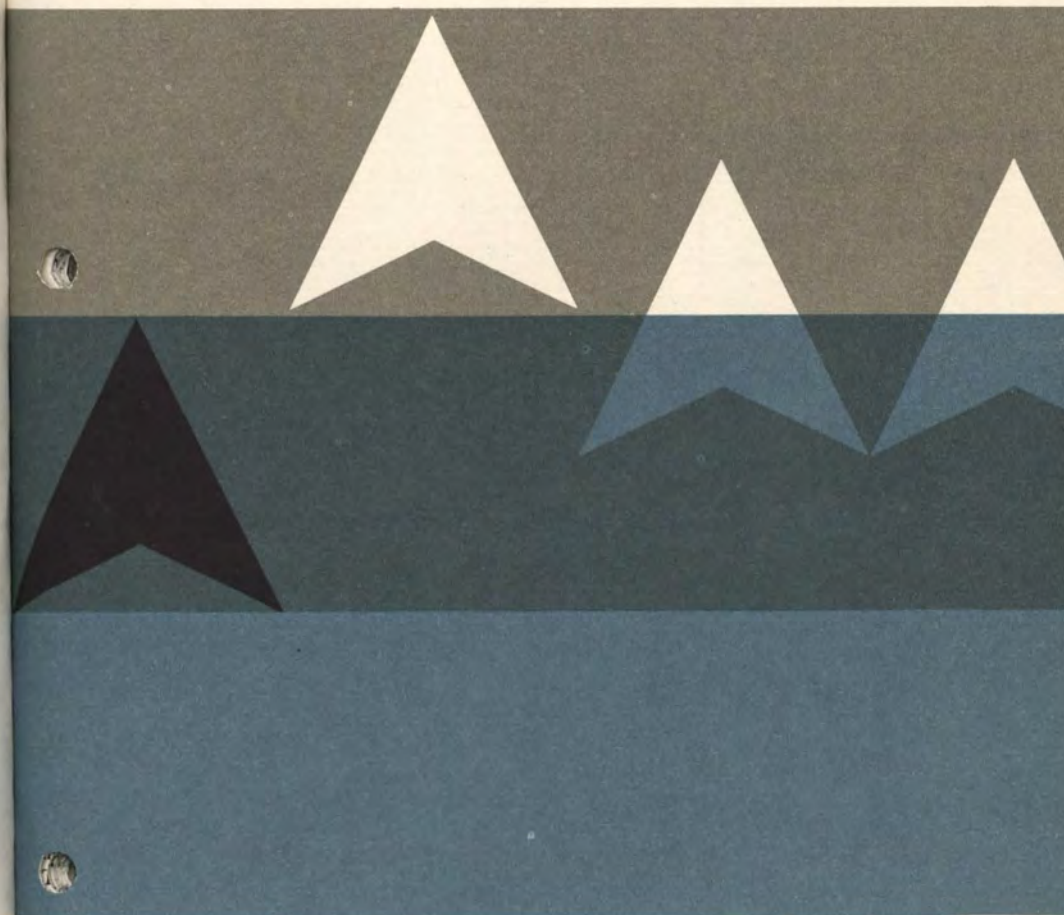
L. M. de Beer werd in 1934 te Wenduinen (België) geboren. Was na zijn hbs- en hts-(bouwkunde)opleiding organisatie-adviseur bij de Stichting Ratiobouw (Buwcentrum), bedrijfsleider bij een bouwbedrijf en medewerker van het planbureau van de Medische Faculteit in Rotterdam. Hij was raadslid voor de VVD in Utrecht en is sinds november 1969 lid van de Tweede Kamer voor de VVD.

Mevr. drs. Neelie Smit-Kroes behaalde na haar hbs-opleiding in 1964 het doctoraal examen internationale economie aan de NEH in Rotterdam. Aan deze hogeschool is zij nu nog werkzaam als wetenschappelijk medewerkster. Zij is directielid van het familiebedrijf NV Zwatra, afgevaardigde van het NOB-Wegtransport in de Kamer van Koophandel te Rotterdam. Sinds enkele maanden is zij lid van de Tweede Kamer voor de VVD. Zij is bovendien raadslid in Rotterdam.

H. P. J. Waalkens werd geboren in het Groningse Blijham. Aanvankelijk oefende hij daar het boerenbedrijf uit, later deed hij dat in de Noordoostpolder. In 1963 werd hij voorzitter van de landbouwmaatschappij IJsselmeerpolders en kort daarna hield bestuurslid van het Koninklijk Nederlands Landbouwwetenschappelijk Instituut. Hij werd ook lid van de Zuiderzeeraad. In 1966 werd hij lid van de gemeenteraad van Emmeloord en trad direct al op als fractievoorzitter. Sinds enige maanden is hij lid van de Tweede Kamer voor de VVD.

Mr. H. E. Koning werd in 1933 in Beilen geboren. Deed in 1952 eindexamen gymnasium bèta in Groningen en studeerde daarna aan de Rijksbelastingacademie in Rotterdam. Behaalde in 1962 het doctoraal examen Nederlands recht te Leiden. Was adjunct-inspecteur en vervolgens inspecteur van 's Rijks belastingen. Was van 1962 tot 1967, toen hij VVD-Kamerlid werd, werkzaam aan de afdeling Algemene en Juridische Zaken van de Belastingdienst van het Ministerie van Financiën. Is voorzitter van de VVD-fractie in de gemeenteraad van Rotterdam.

Liberaal reveil

Gesprek met Vonhoff
Faas over de progressieve volkspartij
Geknibbel om een restzeteltje

14de jaargang nummer 2 januari 1972

Liberaal Reveil wordt uitgegeven door Stad nv en de Stichting Liberaal Reveil.

Redactie:

L. M. de Beer (eindredacteur); H. F. Heijmans;
mevrouw W. P. Hubert-Hage (secretaresse);
T. H. Joekes; mejuffrouw mr. A. Kappeyne van
de Copello; mr. P. O. Numans; H. Vrind.

Bestuur Stichting 'Liberaal Reveil':

H. J. L. Vonhoff (voorzitter); drs. L. D. Oosterveld
(secretaris); mr. H. E. Koning (penningmeester);
W. Altink; H. H. Jacobse; F. Lauxtermann;
drs. A. Szasz; mevrouw mr. E. Veder-Smit.

Redactie-adres:

Leuvensestraat 20, 's-Gravenhage, telef. 070-551233
Administratie:
Juliana van Stolberglaan 370, Den Haag

Abonnementsprijs: (6 nrs. per jaar)

f 25,— per jaar;
studentenabonnement: f 15,— per jaar;
losse nummers f 5,—.

Betaling per giro nr. 240200.

Inhoud

Dit departement is er niet om de maatschappij te veranderen	Mieke Hubert-Hage	3
De Rijksbegroting en de overheidsvoorlichting	H. F. Heijmans	6
De Grote Anti-Coalitie	H. C. Faas	10
Politiek geknibbel om een restzeteltje	A. Kappeyne	14
Nogmaals onderwijs en politiek	C. W. van Seventer	17
Ludiek	L. M. de Beer	21
Medewerkers in vogelvlucht		23

Dit departement is er niet om de maatschappij te veranderen

Onmiddellijk nadat Vonhoff, de liberale staatssecretaris van crm, me een uitbundig „goeie morgen” heeft toegebulderd, sleept hij me naar het raam van zijn werkkamer. Mer het is nog geen negen uur op een druilerige dinsdagmorgen en nog niet helemaal licht zodat de bewondering van het uitzicht vanaf de 15de verdieping wat in het water valt. De door de vriendelijke kamerbewaarder bliksemsnel tevoorschijn getoverde koffie maakt echter veel goed.

In een hoek van de niet zo grote en sober gemeubileerde kamer staat de roemruchte botte bijl. Hoe voelt het nou om te worden afgeschilderd als een soort cultuurbaarbaar? „Ach, ik trek het me persoonlijk niet aan.” zegt Vonhoff. „Dat aanbieden van die botte bijl vond ik zelfs wel geestig. Het is natuurlijk wel vervelend als op zakelijke argumenten zo emotioneel wordt gereageerd. Ze denken geloof ik, dat ik met een satanisch plezier bezig ben te kappen en te snoeien. Dat is natuurlijk onzin. Het kan zelfs heel goed zijn dat een zakelijke benadering op den duur leidt tot hogere uitgaven in de volgens de protesterenden bedreigde sectoren.”

Sport

Naast de bijl staat een groen-witte trimfiets, die in het zakelijke interieur eigenlijk aan-doet als een stukje pop-art. Die fiets brengt het gesprek op de sport. Het is bekend dat staatssecretaris Vonhoff persoonlijk een sportliefhebber is. Maar komt de sport tussen alle rumoer over andere sectoren van het beleid van CRM niet een beetje in het gedrang?

Vonhoff: „Zeker niet! Onze bemoeienissen met de sport zijn alleen niet zo spectaculair.

Wij doen veel aan de uitbreiding van accommodatie, aan kadervorming. De topsport valt buiten mijn competentie, vind ik. Daar ben je tenslotte liberaal voor. Ik ben een tegenstander van inmenging door de overheid in de gang van zaken bij de sportbonden.”

1972 is het jaar van de Olympische Spelen. Heeft Vonhoff plannen om te gaan kijken?

Vonhoff: „Nou en of! Ik ga een dag of drie naar Sapporo. Langer kan ik echt niet weg. München en de zeilwedstrijden in Kiel staan ook op m'n programma.”

Het programma van een staatssecretaris is overladen. Dat merk je als je een poging doet een afspraak met hem te maken. Met veel moeite hebben we een datum afgesproken. En dan belt zijn secretaresse een dag van tevoren dat er iets is tussengekomen en dat er in de hele volgende week nog maar één uurtje — 's morgens tussen negen en tien — op de agenda openstaat.

Hoe hou je zo'n intensief leven van vergaderen, werkbezoeken en het openen van tentoonstellingen en sporthallen eigenlijk vol?

Vonhoff: „Mijn redding is mijn hazeslaapje als de chauffeur me — meestal 's avonds tegen zevenen — naar huis rijdt. Gelukkig heb ik een dienstwagen, want na zo'n intensieve werkdag zou ik een gevaar op de weg zijn. 's Morgens gebruik ik die drie kwartier die de reis van Amsterdam naar Rijswijk duurt om de ochtendbladen te lezen. Meestal ben ik om een uur of half negen al op het ministerie. Ik neem dan de post door en daarna beginnen de vergaderingen. Als ik 's avonds wegga, neem ik de tassen met stukken die mijn secretaresse heeft klaargemaakt mee naar huis. Die stukken neem ik thuis door.”

Binnenhof te ver

Hoe valt de vergelijking met het werk als Kamerlid uit?

Vonhoff: „Ik maak veel langere dagen. Maar als je bedenkt dat ik in de maanden voor de verkiezingen bijna elke werkdag een spreekbeurt had en toen altijd zelf reed (ik maakte in die tijd ongeveer de helft van het aantal kilometers van een taxi) dan begrijp je wel dat dat eigenlijk veel slopender was. Ik zou overigens graag wat meer in de Kamer gaan kijken. Maar ja, het is een half uur heen en een half uur terug van Rijswijk naar het Binnenhof. Daar heb ik gewoon geen tijd voor.”

Minister Engels heeft na de formatie van het kabinet Biesheuvel gezegd dat hij eigenlijk liever in een socialistisch kabinet had gezeten. Hoe voelt een liberale staatssecretaris zich dan?

Vonhoff: „Daar is nou wel genoeg over gezegd. Over zoiets moet je niet doorzeuren. Engels is een voortreffelijk teamleider en de samenwerking is erg plezierig. De sfeer op dit departement is erg goed. Ik heb veel prettige contacten met de ambtenaren.”

Staatssecretaris Vonhoff draagt zelf zijn tas. Dat is niet gebruikelijk. Waarom reist hij eigenlijk niet per trein en laat de in veler ogen als antiek beschouwde dienstauto staan?

Vonhoff: „Daar heb ik geen tijd voor. De trein kost me zeker tweemaal zoveel tijd. Ik woon een kwartier van het station en hier in Rijswijk zou ik dan ook nog tien minuten moeten lopen.”

Als ik beweert dat het allemaal wel meevalt, draaft Vonhoff naar de kamer van zijn secretaresse en vraagt haar de snelste reistijd van Amsterdam-Sloterdijk naar Rijswijk in

het spoorboekje op te zoeken. Vijf minuten later moet ik ongelijk bekennen.

Ministers en staatssecretarissen hebben al hun overige maatschappelijke functies neerleggen. Is dat eigenlijk niet een nogal drastische maatregel?

Vonhoff: „Nee, zeker niet. Tot elke prijs moet ook maar de schijn van partijdigheid worden vermeden. Zelfs een bestuursfunctie in een buurtvereniging kan al aanleiding zijn voor problemen. Mijn vrouw kon natuurlijk ook geen raadslid in Amsterdam blijven. Ik ben van mening dat het goed is dat een minister of staatssecretaris geen andere maatschappelijke functies heeft, terwijl ik het voor een Kamerlid juist wél nuttig acht.”

Wensen

Staatssecretaris Vonhoff beheert vele sectoren van het CRM-beleid. Heeft hij voor zichzelf een lijstje van wensen die hij aan het einde van de kabinetsperiode allemaal graag verwezenlijkt zou willen zien?

Vonhoff: „Jazeker. Op het terrein van de monumentenzorg zou ik graag een grootse aanpak zien van de binnenstad-projecten. De Stokstraat in Maastricht en het Bergkwartier in Deventer zijn goede voorbeelden van wat ik bedoel.

Er moet zo snel mogelijk worden begonnen met de bouw van een nieuw Rijksarchief in Den Haag. Het personeelsbestand van de diverse archieven moet ook worden uitgebreid, zodat we eindelijk kunnen spreken van een échte toegankelijkheid van de archieven. Op het stuk van de natuurbescherming is het hard nodig dat er een nationaal plan voor de veiligstelling van natuurgebieden komt. Dat

is vooral nodig om te voorkomen dat de tijdelijke stop op de aankoop van natuurgebieden fataal wordt.

Wat de openluchtrecreatie betreft, vind ik het heel belangrijk als er een begin wordt gemaakt met de uitvoering van het plan Midden-Delfland. Dit gaat een enorm groen gebied met veel voorzieningen voor de dagrecreatie en de watersport worden in het hart van de Randstad.

De bibliotheekwet gaat voorzien in een modernere aanpak van het systeem van openbare bibliotheken.

Op het gebied van de sport moet de uitbreiding van accommodatie onverminderd voortgaan. Vooral de bouw van zwembaden vind ik belangrijk.

Wat het vormingswerk betreft: er moet zo snel mogelijk een subsidie-regeling komen voor vormingswerk op plaatselijk niveau. De bevolking moet in staat gesteld worden dichtbij huis cursussen te volgen. Het is misschien wel wat uit de tijd, dat men zich voor die cursussen een week of zo afzondert in een vormingsinstituut. Dat neemt natuurlijk niet weg dat er geweldig goed werk wordt gedaan door die instituten.

Met betrekking tot het jeugdbeleid: we moeten zien te komen tot een niet al te moeizame aanpak van het drugprobleem. Het zal belangrijk zijn wat er in het rapport van de commissie Baan staat, maar vast staat voor mij dat we hier geen „Amerikaanse” toestanden moeten gaan krijgen. We mogen natuurlijk ook weer niet ál te slap zijn.”

Liberalisme

Is het eigenlijk mogelijk om het specifiek liberale in het werk van Vonhoff aan te wijzen?

Vonhoff: „Concreet zeggen wat nou typisch liberaal is kan natuurlijk niet. Maar ik geloof dat je toch mijn standpunt, dat iedereen, organisatie, vereniging of particulier zoveel mogelijk eigen verantwoordelijkheid moet dragen, liberaal is. Mijn plannen om dor hout weg te kappen zou je ook liberaal kunnen noemen. En wat natuurlijk ook heel belangrijk is: ik vind dat dit departement er niet is om de maatschappij te veranderen.”

Als Vonhoff zijn kamerdeur voor mij openhoudt, blijken zijn volgende bezoekers al te zijn gearriveerd. Zij schieten uit hun stoelen en zeggen eerbiedig „Goedemorgen, excellentie.” Ik ben de hoek van de gang al om, als Vonhoff nog na roept: „Je kan de lift toch wel vinden!” Een weinig excellente kreet, maar wél aardig.

Mieke Hubert-Hage

De Rijksbegroting en de overheidsvoorlichting

Enkele jaren geleden schreef ik in mijn krant: „Tegelijk met de eerste dahlia's bloeien de geruchten over de nieuwe Rijksbegroting.”

Voor wie op het terrein van de flora niet zo goed thuis is: die periode begint midden juli. De liberale fractievoorzitter Wiegel zocht het tijdens de laatste Algemene Beschouwingen in de Tweede Kamer meer op het gebied van de fauna: „Er (vlogen) heel wat canards door de lucht”¹⁾. Eerlijkheidshalve voegde hij aan deze opmerking direct toe dat sommige persberichten achteraf aardig bleken te kloppen. De vraag die ik hier wil stellen is: moet de overheid in de weken voor Prinsjesdag zich van iedere voorlichtingsactiviteit onthouden, omdat Rijksbegroting en Troonrede pas op die dag openbaar worden?

Of moet de overheid toch wel — op welke wijze dan ook — „meesturen” in de berichtgeving? Is het juist en heeft het zin om bepaalde canards niet in volledige vrijheid het luchtruim te laten kiezen?

Grondwet

Het is merkwaardig dat de commissie Biesheuvel²⁾ die diep in het voorlichtingsbeleid van de overheid heeft gespit aan dit aspect nauwelijks of geen aandacht geeft. In haar rapport zegt ze over de publiciteit inzake de Rijksbegroting alleen: „Een afzonderlijk geval vormt de Rijksbegroting. De grondwet schrijft voor, dat deze op de derde dinsdag in september bij het parlement wordt ingediend. Dus kán geen publicatie plaats hebben zodra de begrotingshoofdstukken bekrachtigd zijn, dwz. geruime tijd vóór de indiening.”³⁾

In deze lijn sprak premier Biesheuvel zich tijdens de algemene beschouwingen ook uit in zijn antwoord aan Wiegel:

H. F. Heijmans

„De heer Wiegel zal overigens — liberaal en nuchter als hij is — het met mij eens zijn, dat uit kabinetsvergaderingen, waarin de laatste hand wordt gelegd aan de Miljoenennota, weinig overzichtelijke mededelingen kunnen worden gedaan door de Minister-President over de stand van zaken en over de eerste, tweede, derde of vierde tekst van de Troonrede (...) voordat het geheel onder embargo aan de pers kan worden aangeboden.”⁴⁾

De omschrijvingen „kan geen publicatie plaats hebben” uit het rapport en „weinig overzichtelijke mededelingen kunnen worden gedaan” uit de mond van de Premier duiden er m.i. op dat hier alleen wordt gedacht aan „actieve voorlichting” en niet aan „passieve voorlichting”.⁵⁾

Deze opvatting wordt versterkt bij het lezen van het aan het rapport toegevoegde Ontwerp van Wet Openbaarheid van Bestuur. Artikel 5, eerste lid luidt: „Een verzoek om informatie, gericht tot een orgaan van de centrale overheid, wordt ingewilligd tenzij tegen inwilliging van het verzoek bezwaar bestaat op één van de in artikel 4 genoemde gronden.” Die gronden zijn volgens artikel 4:

- a. het in gevaar brengen van de eenheid van de Kroon naar buiten
- b. het schaden van de veiligheid van de staat

- c. het schaden van de goede betrekkingen van Nederland met vreemde mogendheden
- d. het in ernstige mate schaden van de economische of financiële belangen van de staat
- e. het in ernstige mate belemmeren van de opsporing van strafbare feiten
- f. het onevenredig in hun belangen bevoor- delen of schaden van bij de aangelegen- heid betrokken personen of derden.

In deze „limitatieve opsomming”⁶⁾ wordt niet gesproken over het onthouden van in- lichteningen op verzoek in verband met de Derde dinsdag in september.

Het tweede lid van artikel 5 geeft aan wan- neer inlichtingen moeten worden geweigerd: „Op een verzoek om informatie kan afwij- zend worden beslist, wanneer het verzoek betrekking heeft op een aangelegenheid ten aanzien waarvan de voorbereiding van de besluitvorming nog niet is afgerond en op dat moment opinievorming over die aangelegen- heid niet van belang is voor een goede en democratische bestuursvoering.”

Zolang het tegendeel niet is bewezen zie ik niet in dat een zekere medewerking aan „voortijdige” publicatie van bepaalde berich- ten uit de Rijksbegroting een goede en de- mocratische bestuursvoering zou verhinde- ren. Ik heb daarentegen de indruk dat bij- voorbeeld de onjuiste publicatie als zou staatssecretaris Vonhoff de bibliotheekgelden willen vertienvoudigen — juist is: tot ten hoogste tien gulden laten optrekken — het imago en de goodwill van CRM eerder heeft aangetast dan verbeterd!

Tussen haakjes: ook bij het artikel in het ontwerp van wet over de actieve voorlichting

wordt onder de omstandigheden, waarin pu- blicatie moet worden nagelaten, het grond- wettelijke bezwaar⁷⁾ niet genoemd. M.i. ook een bewijs dat de commissie het aspect van de actieve voorlichting vóór de verschijning van de Rijksbegroting nagenoeg en dat van de passieve voorlichting — al dan niet wel- bewust — geheel over het hoofd heeft gezien.

Nu mijn eigen standpunt. Laat ik voorop- stellen dat ik, hoewel ik er beroepshalve braaf aan moet meedoen, nooit erg enthousiast ben over deze midzomerse jacht naar nieuws. Natuurlijk, wanneer een journalist een puntgaaf, afgerond bericht uit de Miljoennota tevoren in de kolommen van zijn krant kan krijgen, is dat bijzonder plezierig. Het is het produkt van vrije nieuwsgaring, waartegen geen enkel bezwaar kan bestaan. Integendeel, de man dient door zijn hoofd- redacteur te worden geprezen en naar pres- tatie te worden betaald.

De praktijk is echter dat er veelal half- of onjuiste berichten komen — zie Vonhoff — dan wel publicaties, die op zich waar zijn, maar die een onderdeel vormen van een pakket. Wanneer laatstgenoemde publicaties, vaak in grote opmaak, verschijnen kunnen ze de lezer een geheel verkeerde indruk ge- ven van wat het kabinet van plan is.

Een voorbeeld: stel dat een krant — ik weet niet of het is gebeurd — deze zomer zou hebben gepubliceerd dat de assurantiebelas- ting van twee tot vier procent zou worden opgetrokken. Dat zou een juist bericht zijn geweest. Zo'n geïsoleerde publicatie van een tot een pakket van voorstellen behorend be- leidsvoornemen zou, zeker als het in grote opmaak werd gebracht, echter de indruk hebben kunnen wekken van „tjonge, tjonge,

De Rijksbegroting en de overheidsvoorlichting

wat worden de verzekeringen duurder; het kabinet gaat de arme verzekerden of verzekeraars bij hun staart nemen." En dat, terwijl de verhoging naar verhouding weinig betekent en slechts een onderdeelje van de totale dekkingsvoorstellen is.

Aan dergelijke publicaties kan de overheidsvoorlichting weinig doen. Dat zou ook niet juist zijn. Het effect ervan wordt veroorzaakt door de publicerende krant, die dan ook verantwoordelijk voor dit bericht is. Maar als de journalist nu eens had gehoord dat de assurantiebelasting niet van twee naar vier, maar naar bijvoorbeeld veertien procent zou worden opgetrokken? Moet de voorlichtingsdienst van het betreffende ministerie, wanneer ze naar de juistheid wordt gevraagd, zeggen: „Dat is een onderdeel van de Rijksbegroting. Sorry, ik zwijg." Zo gebeurt het nu in de meeste gevallen. Of zou ze moeten „spelen" in de trant van: „Nou, dat is wel erg veel. Als je nu eens een van de beide cijfertjes van 14 koos, zou je dan niet meer in de richting zijn?" Of een andere variant, waardoor de vraagsteller in elk geval in de goede koers wordt geloodst. Zou — nogmaals de bibliotheken — de voorlichting van CRM, hierom gevraagd (ik weet niet of dit is gebeurd) niet hebben kunnen zeggen: „Je hebt wel de klok horen luiden. Tien is een aardig cijfer, maar vertienvoudigen is klinkklare onzin."

Mijn bezwaren tegen zulke publicaties — het tillen van een deel uit zijn geheel — valt weg als het gaat om geïsoleerde beleidsvoornemens. Ik zou ervoor willen pleiten dat in zulke gevallen de voorlichtingsdiensten nog iets soepeler zouden meewerken.

Twee voorbeelden. Enkele jaren geleden pu-

bliceerde een krant dat het toenmalige kabinet De Jong in de Miljoenennota met een wetsontwerp zou komen voor een automatische inflatiecorrectie. Het was een politiek heet hangijzer. Het departement van financiën zweeg; door tegenstanders uit de regeringspartijen werd het heftig ontkend. De waarheid, op Prinsjesdag geopenbaard, was dat er een voorontwerp van wet zou komen met adviesaanvragen aan allerlei instanties. Dit voornemen in het kabinet had geen enkel direct gevolg voor de op handen zijnde begroting. Zouden de (politieke) gemoederen niet wat rustiger zijn geweest als aan de journalist was gezegd: „Je gaat met een wetsontwerp wel erg ver. Denk eens aan een ander stadium."

Het tweede voorbeeld. Het was bekend, dat het oud-kamerlid Scholten, nu staatssecretaris van financiën, veel bezwaar had tegen het wetsontwerp rente op belastingschulden. Voor wie dat wist, was een geruis voldoende om aan te kunnen nemen dat het zou worden ingetrokken. Kan dan vanuit het departement desgevraagd niet een indicatie worden gegeven?

Het gaat in al deze gevallen immers om berichten die toch in de krant komen. Als de overheid in zulke gevallen „meestuurt", „reguleert" of — populairder — „meespeelt" verschijnen er tenminste goede berichten. Dit lijkt me meer waard dan onjuiste of halfjuiste publicaties, die de prijs moeten zijn van het m.i. te formalistische standpunt dat voor de Derde dinsdag niets wordt meege-deeld.

Ik zei „de overheid". De premier heeft al beloofd dat de vakantieperiode, waarin de wekelijkse persconferenties na afloop van de ministerraad niet doorgaan, in het vervolg

niet meer tot precies Prinsjesdag zal duren⁸⁾. Ook hij kan, zeker als het gaat om de meer algemene lijnen van het beleid, enigszins „sturen”. Het zal van zijn operationele kwaden ten aanzien van de pers — bij de huidige premier zeker aanwezig — afhangen hoe ver hij kan gaan zonder de kritische grens te overschrijden.

Er is nog een argument. Ons dualistisch staatsbestel krijgt aardig wat monistische trekjes. Het kabinet praat bijvoorbeeld over politiek moeilijke zaken — zoals afwijkingen van het regeringsprogramma — met de fractievoorzitters van de regeringspartijen. Deze praten wellicht weer met de specialisten uit hun fractie of misschien wel met de gehele fractie. Journalisten ontmoeten politici en dan wordt er wel eens meer gezegd dan misschien de bedoeling was. Of er komt, al dan niet bewust, een indicatie op tafel.

Uitlekken

De laatste kan overigens zelfs ook van ministers worden gezegd, tenminste als Wiegel gelijk had met zijn voorzichtig geformuleerde opmerking tijdens de Algemene Beschouwingen: „Het achterwege blijven van officiële voorlichting tijdens het begrotingsoverleg (heeft) er niet toe geleid, dat veel van wat door het kabinet intern besproken en besloten werd, ook niet naar buiten kwam (...) Dat „uitlekken” (...) van de besprekingen in de Ministerraad verbaast en verontrust ons.”⁹⁾

Wanneer de ministerraad al niet meer „waterdicht” zou zijn, zijn de andere politici het waarschijnlijk nog iets minder. Dat is op zich niet onbegrijpelijk, omdat bepaalde politieke

belangen voortijdige publicaties kunnen vragen. Wij zien dit verschijnsel in alle colleges, waarvan de leden uiteenlopende belangen kunnen hebben. Het is doodgewoon een realiteit waarmee rekening moet worden gehouden. Ook door de overheidsvoorlichting die eraan kan meewerken dat geruchten worden omgezet in aanvaardbare publicaties. Nogmaals: volgens de hierboven beschreven spelregels.

Conclusie

Een actieve voorlichting over aangelegenheden betreffende de Rijksbegroting moet worden afgewezen, zolang de Grondwet zich hiertegen verzet.

Een voorzichtig gevoerde passieve voorlichting — door mij „meesturen” of „reguleren” genoemd — is gewenst, teneinde foutieve en halfjuiste publicaties te voorkomen. Een kritische grens, die overigens moeilijk of niet is aan te geven, mag niet worden overschreden. Het kabinet Biesheuvel, dat bij verscheidene gelegenheden heeft gesproken over „niet sacrosanct”, „niet dogmatisch”, een „wendbaar beleid”, zou er goed aan doen zich te bezinnen over de absolute onaantastbaarheid van Prinsjesdag. Dat noch het rapport van de commissie Biesheuvel, noch het ontwerp van wet Openbaarheid van Bestuur zich hiertegen verzetten wil ik als een gunstige omstandigheid, wellicht zelfs als een goed voor-teken, zien.

Noten: zie blz. 23.

De grote anti-coalitie

Regeren is geen lolletje vandaag, en morgen vermoedelijk ook niet. Menig lid van de progressieve oppositie besteedt daarom zijn stille momenten aan het spreken van een dankgebed: „Het is goed, dat wij in oppositie mochten blijven. Houwen zo s.v.p.”

Er is bovendien dat gevoel van gelukzaligheid, dat weinig mensen onderdrukken kunnen als zij hun tegenstanders in de puree zien zakken of althans forse stappen in de richting van de puree zien ondernemen. Klinkt daar achter het struikgewas niet reeds enig gegiechel?

Toch knaagt er wat aan het ronde gevoel van zelfvoldaanheid. De rust, die verbonden is met een tekort aan grote verantwoordelijkheid, is een tijdelijk verschijnsel. Zo is het meestal bij een oppositie, maar zeker bij een linkse oppositie.

Een eigenschap van links is, dat het veranderen wil en graag een beetje snel. Je verandert niet teveel als de touwtjes in anderen handen liggen. Het valt reeds niet mee, wanneer je op de bok zit.

Dus mag er donder op worden gezegd, dat spoedig de discussie weer zal beginnen over de vraag of de samenwerking tussen links — met name de Partij van de Arbeid — en een of meer christelijke partijen hersteld moet worden en of het kàn. Immers hoe anders zou de grootste partij van het land op korte termijn in de regering kunnen komen?

Links heeft flink gewonnen bij de verkiezingen. Jazeker, maar niet genoeg om de leiders van de Partij van de Arbeid het gevoel te geven, dat zij met de hulp van de andere partijen van de progressieve concentratie in de zeventiger jaren aan een meerderheid kan komen. D'66 groeide, maar niet als kool. De PPR viel tegen.

H. C. Faas

Daarom is er een sluier komen te hangen over de plannen voor een Progressieve Volkspartij, dat wil zeggen: een partij van socialisten en van niet-socialisten, die het eens zijn over een fatsoenlijk groot aantal punten, welke zij kunnen beschouwen als tekenend voor een progressief beleid.

Wat dat is — een progressief beleid — wordt hier in het midden gelaten. Ten eerste omdat het een subjectieve zaak is. Ten tweede omdat incidenteel conservatieve partijen progressiever kunnen zijn dan de progressieve, zoals de debatten over Englands toetreding tot de EEG hebben onderstreept.

Ten derde omdat ik niet wil aankomen op een verhaal, waardoor de meeste lezers behoefte krijgen hun tijdschrift in een hoek te slingeren. Het zou jammer zijn als ze dat deden, want ik wil verderop gaan betogen hoe zij de Progressieve Volkspartij een handje kunnen helpen en waarom zij dat eigenlijk zouden moeten willen.

In theorie zou het natuurlijk mogelijk zijn, dat de Progressieve Volkspartij er nu al komt, ondanks het feit, dat een meerderheid in de kamer voor een PVP buiten het bereik ligt. Mijn partij — de PPR — wil de smelting (zowel voor als na de verkiezingen) doch een grote bek kan zij niet opzetten. Voor PvdA en D'66 ligt het anders. Zij me-

nen wat te verliezen te hebben — misschien hebben zij gelijk — en dus gaan zij afwegen: wat schiet ik er mee op als ik mijn eigen club, mijn eigen sfeertje, mijn — vooruit dan maar — beginselen offer? Komen we daarmee ene rotstap nader in de richting van het Cats-huis?

Twijfel bij velen, zekerheid bij anderen: neen. Het valt niet tegen te spreken, dat een eventuele Progressieve Volkspartij om te kunnen regeren, hetgeen de bedoeling was, een groot stuk van de huidige aanhang van de christelijke partijen nodig heeft. Dus luidt de volgende vraag: hoe komt de PVP daar aan?

Weer met een schaduwkabinet komen, dat de kiezers nóg meer aanspreekt dan het kabinet-Den Uyl? Dat kan, maar als het niet lukt zit er een volgende periode van vier jaar oppositie aan de nederlaag vast. Het schaduwkabinet-Den Uyl werd trouwens door een aantal socialisten al vreemd bekeken. Toen even niet uitgesloten leek, dat het tot macht hebben geroepen zou worden, kromden vele teentjes zich in de schoenen.

Kan maar weer het oude recept? De KVP een beetje opvrijen; vervolgens een leuk onderwerp uitzoeken, waardoor makkelijk een breuk tussen KVP en VVD kan ontstaan, en tenslotte het na-oorlogs rooms-rood in ere herstellen in de hoop, dat het ditmaal een blijvende zaak wordt, die uitgroeien kan tot een Progressieve Volkspartij.

Als het zou kunnen, zou menig socialist zoiets zeker willen, maar òf het kan is wat anders. De PPR — ontstaan uit het besef, dat met de christelijke partijen geen links land te bezeilen viel — zou daaraan niet mogen meedoen. Dit kan de PvdA vermoedelijk geen lor schelen, want politiek is niet op sentiment gebouwd.

Ook D'66 zou met een dergelijke operatie moeite hebben. Dat steekt de PvdA al meer. Wat echter veel belangrijker is: zou de PvdA het oude spelletje kunnen herhalen? Onmogelijk is het niet, maar wel bijna uitgesloten.

De situatie is niet meer zoals in de tijden toen de kabinetten Drees en Cals ontstonden. Als wij oorlogssituaties en dat soort uitzonderlijkheden buiten beschouwing laten kan de PvdA niet meer terug komen op haar eis, dat een herstelde samenwerking met een of meer christelijke partijen gebaseerd moet zijn op een coalitie-afspraken vóór de verkiezingen, die daarna niet mag worden verbroken zonder nieuwe verkiezingen.

Die eis is een wezenlijke trek van de PvdA geworden. En terecht, want de politieke vernieuwing is niet anders te bereiken. De PvdA kan de eis niet laten vallen zonder een vernietigende heibel in eigen huis.

Dit betekent, dat de PvdA bij elke toenaderingspoging tot de KVP zal moeten zeggen (als zij het uit zichzelf niet doet, wordt er naar gevraagd) dat een en ander moet uitlopen op een vast verbond. Het is als met die man, die in de eerste minuut na de kennismaking met een rijke deern duidelijk maakte het contact slechts te willen voortzetten als het zeker leiden zou tot een onontbindbaar huwelijk. Zijn vrijerij verliep niet vlot.

Zulke manoeuvres vergen een politiek vakmanschap, niet alleen bij de PvdA, òòk bij de KVP, dat aan het onmenselijke grenst. Zelfs als een meester als Romme de KVP nog leidde zou het niet lukken, want de leiders worden niet meer zo gevolgd als vroeger. Maar Romme doet het niet meer en wie het wel doet moet nog blijken.

Een verdere complicatie is, dat de KVP zich reeds in de huwelijks staat bevindt, zij het niet kerkelijk. De VVD is een jaloerse echtgenoot. Verklaarbaar. Logisch zelfs. Menselijk in ieder geval, want het verleden heeft getoond, dat het om een losse dame gaat.

Bij de eerste steelse blikken tussen KVP en PvdA heeft de heer Wiegel het een en ander opengetrokken. Zo zijn we niet getrouwd! De VVD zal voortaan alle gangen van de KVP laten nagaan. Haar telefoontjes zullen worden afgeluisterd, haar post wordt boven een stomend keteltje gehouden.

Het zou zover kunnen komen — en nu zijn we eindelijk waar we wezen wilden — dat de jaloerse echtgenoot zeggen gaat: „Beste meid, je zult moeten kiezen. Ik wil weten waaraan ik toe bij. We verklaren ons huwelijk voor onontbindbaar. En als je dat niet wil, dan kras je maar op zonder alimentatie”. Met andere woorden: het zou zo wonderlijk niet zijn als de VVD dreigen zou het voorbeeld van de PvdA te volgen. Voortaan geen christelijk-liberale coalities meer zonder vaste afspraken voor de verkiezingen. Het zou goed zijn voor de VVD als het zo ging, want een dergelijke strenge houding is een probaat middel tegen luchthartige escapades. Het zou goed zijn voor de PVP, want de aanhang van de christelijke partijen wordt tot een keuze gedwongen.

Dat het goed is voor de VVD laat mij koud. Dat het goed is voor de PVP laat de VVD koud, althans maakt haar niet enthousiast. Maar het gaat om dingen, die noch de VVD noch de KVP koud mogen laten.

De eis, dat er voor de verkiezingen afspraken gemaakt zullen worden, die de kiezer kennen kan vóór hij naar de stembus gaat, wordt bestreden met de opmerking, dat je zo

„polarisatie” krijgt. Dan wordt er bedenkelijk bij gekeken, alsof „polarisatie” tot binnenlandse onlusten voeren zou.

Of er wordt gezegd, dat de bedoeling van de eis is elkaar uit te sluiten en dat je op die manier het land onbestuurbaar maakt. Of men suggereert, dat de eis geboren is uit rancune.

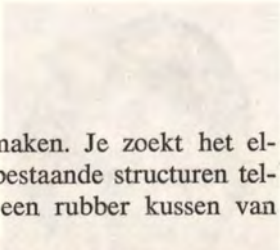
Zo is het natuurlijk niet. Het is veel simpeler. Er is niet veel meer aan de hand dan dat miljoenen Nederlanders vinden langzamerhand groot genoeg te zijn om zelf hun regering te kiezen. Ondanks al het ingewikkelde gepraat gaat het daarom.

De enige manier waarop je de kiezer de gelegenheid kunt geven zelf zijn regering te kiezen is hem twee mogelijkheden voor te zetten; een kabinet zus of een kabinet zo. En omdat de Nederlandse partijen allemaal zo klein zijn — zo ver af van een meerderheid — is de enige manier om dat te bereiken: afspraken maken tussen meerdere partijen vóór de verkiezingen.

Meer is het niet. Belangrijk genoeg overgens. Het gaat om het wezen van de democratie. Als ze nooit wat kunnen bereiken, als ze nooit echt hun invloed kunnen uitoefenen dan wenden de kiezers zich van de democratie af. Dat is in het belang van niemand.

Nu lijkt er een windstilte te zijn. De revolutionaire, de buitenparlementaire, soms zelfs anti-parlementaire bewegingen zijn vermoeid. Maar zij zullen weer opkomen en sterker wellicht als het Nederlandse politieke bestel zich niet vernieuwt. Als je jong bent — en meer dan enige vorige generatie kennis nemen kan van de narigheid die er is — dan heb je haast. Dan wil je de verbeteringen in

Politiek geknibbel om een testsettelje

je eigen leven meemaken. Je zoekt het elders als je door de bestaande structuren telkens vast loopt in een rubber kussen van onmacht.

Voor het geval dit argument te zweverig, te ver weg, is voor de VVD nog twee andere argumenten waarom de VVD, in navolging van de PvdA, afspraken zou moeten eisen:

tegenover een Progressieve Volkspartij zal een andere partij of groep van partijen moeten staan. Zal dat een christen-democratische partij zijn of een partij rond een zich liberaal noemende kern? De VVD kan zelf uitmaken wat het zal worden. Nu.

En mocht ook dit argument niet overtuigend zijn dan nog dit: een dergelijke politiek zou een uitstekende methode zijn om duidelijk te maken wat het verschil is tussen de VVD en DS'70.

Naschrift van de redactie:
Henri Faas schreef dit artikel nog voordat Marcel van Dam zich op vrijersvoeten KVP-waarts begaf. Faas' voorspelling dat dit soort avontuurtjes weinig kans van slagen zou hebben, werd dus wel heel snel door de praktijk bevestigd!

...de Tweede Kamer...
...de mocht ook dit argument niet overtuigend zijn dan nog dit: een dergelijke politiek zou een uitstekende methode zijn om duidelijk te maken wat het verschil is tussen de VVD en DS'70.

Politiek geknibbel om een restzeteltje

Bij de Tweede Kamer ligt een wetsontwerp dat de mogelijkheid om lijsten van verschillende partijen binnen eenzelfde kieskring aan elkaar te verbinden, hetgeen bij Tweede Kamerverkiezingen van 1917 tot 1923 gold, weer invoert.

Het kiestechnische gevolg van aanneming van dit wetsontwerp kan zijn dat een aantal partijen, doordat zij hun lijsten verbinden, gezamenlijk meer zetels behalen dan de som van het aantal zetels dat zij ieder afzonderlijk zouden hebben verworven. Het verschil, zo het optreedt, vindt zijn oorzaak in de verdeling van de restzetels volgens het stelsel der grootste gemiddelden.

Bij de vaststelling van de verkiezingsuitslag wordt eerst door deling van de kiesdeler (het totaal aantal uitgebrachte stemmen gedeeld door 150) op het stemcijfer van een partij berekend hoeveel zetels „direct” aan die partij toevallen. In de praktijk komt het nooit voor dat alle 150 Kamerzetels direct toebedeeld worden, al was het slechts omdat er altijd partijen zijn, die wel stemmen behaald hebben maar niet genoeg voor een Kamerzetel, zodat hun stemcijfers gezamenlijk het grootste deel van de restzetels opleveren.

Bij de Kamerverkiezing van dit jaar moesten er 12 restzetels verdeeld worden. Het daarbij gehanteerde stelsel van de grootste gemiddelden is gunstiger voor de grotere partijen: men berekent wat het gemiddelde aantal stemmen per zetel voor iedere partij zou zijn indien zij de betreffende restzetel zou verwerven; de partij met het grootste gemiddelde krijgt die restzetel dan ook inderdaad. De KVP kreeg diensgevolge 3 restzetels, de PvdA 3, de VVD 1, de ARP 1, de CHU 1, D'66 1, de CPN 1 en DS'70 1.

Om te kunnen berekenen wat de gevolgen

A. Kappeyne

van het onderhavige wetsontwerp voor de verkiezingsuitslag 1971 zouden zijn geweest, moet men eerst het bestaan van lijstencombinaties veronderstellen. Hoewel vele combinaties theoretisch denkbaar zijn, wordt in het kader van dit artikel uitgegaan van de volgende 6 situaties (waarbij met betrekking tot een CDU en een PAK aansluiting gezocht wordt bij bestaande politieke tendenties en een combinatie van VVD en DS'70 louter als theoretisch voorbeeld gegeven wordt):

- A. een lijstencombinatie van KVP, ARP en CHU tot CDU;
- B. een lijstencombinatie van vdA, D'66 en PPR tot PAK;
- C. lijstencombinaties van CDU en PAK;
- D. een lijstencombinatie van VVD en DS'70;
- E. lijstencombinaties van VVD+DS'70 en CDU;
- F. lijstencombinaties van VVD+DS'70 en PAK;
- G. lijstencombinaties van VVD+DS'70, CDU en PAK.

In feite blijkt dan dat het hele lijstencombinatiegevecht gaat om één zetel.

Die ene restzetel wordt door D'66 verloren in de situatie dat zij afzonderlijk opereert (A, D en E), en door de KVP wanneer het PAK als enige combinatie optreedt en wanneer PAK en VVD+DS'70 naast elkaar als combinaties fungeren.

De drie verschillende lijstencombinaties winnen elk één zetel in het geval dat zij geen concurrentie hebben van andere combinaties: de CDU wint een zetel van D'66 (A), het PAK wint een zetel van de KVP (B), VVD + DS'70 wint een zetel van D'66 (D). VVD + DS'70 wint bovendien een zetel van D'66 naast de combinatie CDU (E) en van de KVP naast de combinatie PAK.

Bij het gezamenlijk optreden van CDU en PAK (C) en van VVD + DS'70, CDU en PAK (G) blijft de uitslag gelijk aan die bij het ontbreken van iedere combinatie.

Veel markanter zijn de gevolgen van het wetsontwerp wanneer een 12-districtenstelsel bij de verkiezingen zou gelden.

Allereerst levert dit stelsel vergeleken bij dat der evenredige veretgenwoordiging zonder lijstverbinding reeds aanzienlijke verschillen in verkiezingsuitslag op.

De partijen met 2 of minder zetels, n.l. de Nederlandse Middenstandspartij, G.P.V., PPR en de Boerenpartij verdwijnen geheel onder het 12-districtenstelsel. De SGP valt terug van 3 naar 1 zetel. DS'70 en de CPN worden gehalveerd respectievelijk tot 4 en 3 zetels. De CHU verliest 1 zetel en komt op 9 zetels. De VVD stijgt van 16 naar 19 zetels. De KVP gaat van 35 naar 43, de PvdA van 39 naar 47 zetels.

Lijstverbinding in een 12-districtenstelsel geeft de volgende beelden:

A. Als enige combinatie treedt op de CDU die 7 zetels wint, n.l. 1 van de SGP, 1 van D'66, 1 van de PvdA, 4 van de VVD.

B. Als enige combinatie treedt op het PAK dat 7 zetels wint, n.l. 1 van de SGP, 1 van de CHU, 1 van de ARP, 2 van de VVD en 2 van de KVP.

C. CDU en PAK treden naast elkaar op. Het PAK wint aanvankelijk 3 zetels van de VVD maar moet 1 zetel aan de CDU afstaan, zodat zijn totale winst 2 zetels bedraagt.

De CDU wint 5 zetels, n.l. 1 van de SGP, 1 van het PAK en 3 van de VVD.

De VVD verliest in deze situatie dus 6 zetels. D. Als enige combinatie opereert VVD + DS'70 die 4 zetels wint, n.l. 1 van de SGP, 1 van de PvdA, 1 van de ARP en 1 van de KVP.

E. Als combinaties treden op VVD + DS'70 en de CDU, die elk een zetel van elkaar winnen en aan elkaar verliezen.

VVD + DS'70 wint aanvankelijk 3 zetels, n.l. 1 van de SGP, 1 van de PvdA en 1 van de CDU, maar verliest in een ander district 1 zetel aan de CDU zodat de totale winst 2 zetels bedraagt.

De CDU wint aanvankelijk 4 zetels, n.l. 1 van D'66, 1 van VVD + DS'70 en 2 van de PvdA, maar verliest in een ander district 1 zetel aan VVD + DS'70, zodat de totale winst 3 zetels bedraagt.

F. Als combinaties fungeren VVD + DS'70 en het PAK.

Het PAK wint 3 zetels, n.l. 1 van de CHU, 1 van de ARP en 1 van de KVP.

VVD + DS'70 wint 4 zetels, n.l. 1 van de SGP, 1 van de KVP en 2 van de ARP.

G. VVD + DS'70, PAK en CDU treden naast elkaar op, waarbij VVD + DS'70 en CDU een zetel aan elkaar verliezen en van elkaar winnen.

VVD + DS'70 wint aanvankelijk 2 zetels, n.l. 1 van de SGP en 1 van de CDU, maar verliest in een ander district 1 zetel aan de CDU, zodat de totale winst 1 zetel bedraagt. De CDU wint aanvankelijk 2 zetels, n.l. 1 van het PAK en 1 van VVD + DS'70, maar

Politiek geknibbel om een restzeteltje

verliest in een ander district 1 zetel aan VVD + DS'70, zodat de totale winst 1 zetel be draagt.

Een en ander leidt tot de slotsom dat men — onder het huidige kiesstelsel (de gevolgen bij een 12-districtenstelsel zijn kiestechnisch wel interessant, maar politiek thans niet actueel) — niet veel mag verwachten van de lijstver binding binnen eenzelfde kieskring door ver schillende partijen.

Als men de verbinding van lijsten benadert vanuit een streven tot hechtere politieke ver vlechting, dan kan daaraan evenzeer uiting worden gegeven door het indienen van één gemeenschappelijke lijst door de zich com binerende partijen, hetgeen bij gemeente raadsverkiezingen reeds nu geschiedt ten aanzien van de ARP, de CHU en de SGP. Als men de voorgestelde wijziging van de Kieswet toetst aan haar concrete kiestechni sche gevolgen, kan men zich terecht afvra gen of het wel de moeite waard is. Dan lijkt het slechts politiek geknibbel om één rest zeteltje.

evenredige vertegenwoordiging: *)

	sec	A	B	C	D	E	F	G
Boerenpartij	1	1	1	1	1	1	—	1
Ned. Mid. P.	2	2	2	2	2	2	2	2
G.P.V.	2	2	2	2	2	2	2	2
P.S.P.	2	2	2	2	2	2	2	2
S.G.P.	3	3	3	3	3	3	3	3
C.P.N.	6	6	6	6	6	6	6	6
DS'70	8	8	8	8	—	—	—	—
VVD	16	16	16	16	—	—	—	—
VVD, DS'70	24	24	24	24	—	—	—	—
VVD + DS'70	—	—	—	—	25	25	25	24
PPR	2	2	—	—	2	2	—	—
D'66	11	10	—	—	10	10	—	—
PvdA	39	39	—	—	39	39	—	—
PPR, D'66, PvdA	52	51	—	—	51	51	—	—
PAK	—	—	53	52	—	—	52	52
CHU	10	—	10	—	10	—	10	—
ARP	13	—	13	—	13	—	13	—
KVP	35	—	34	—	35	—	34	—
CHU, ARP, KVP	58	—	57	—	58	—	57	—
CDU	—	59	—	58	—	58	—	58

12-districtenstelsel: *)

	sec	A	B	C	D	E	F	G
Boerenpartij	0	0	0	0	0	0	0	0
Ned. Mid. P.	0	0	0	0	0	0	0	0
G.P.V.	0	0	0	0	0	0	0	0
P.S.P.	0	0	0	0	0	0	0	0
S.G.P.	1	0	0	0	0	0	0	0
C.P.N.	3	3	3	3	3	3	3	3
DS'70	4	4	4	4	—	—	—	—
VVD	19	15	17	13	—	—	—	—
VVD, DS'70	23	19	21	17	—	—	—	—
VVD + DS'70	—	—	—	—	27	25	27	24
PPR	0	0	—	—	0	0	—	—
D'66	11	10	—	—	11	10	—	—
PvdA	47	46	—	—	46	44	—	—
PPR, D'66, PvdA	58	56	—	—	57	54	—	—
PAK	—	—	65	60	—	—	61	57
CHU	9	—	8	—	9	—	8	—
ARP	13	—	12	—	12	—	10	—
KVP	43	—	41	—	42	—	41	—
CHU, ARP, KVP	65	—	61	—	63	—	59	—
CDU	—	72	—	70	—	68	—	66

*) Wanneer de namen der partijen zijn gescheiden door een komma betreft het een optelling van de zetels der afzonderlijke partijen; bij een +-teken betreft het een veronderstelde lijstencombinatie

Nogmaals onderwijs en politiek

In *Liberaal Reveil* van juni 1971 (13de jaargang, nr. 5) klaagt D. Jansz over het feit dat het onderwijs te weinig en te verbrokkeld aandacht krijgt in de vaderlandse politiek. Hij bedoelt daarmee dat het onderwijsbeleid op gang wordt gehouden met de financiële verdeelsleutel en te weinig wordt gevoed door onderwijskundige bevindingen. Het departement treedt in hoofdzaak administratief op en het parlement volgt het daarin. Wat het laatste betreft wordt de parlementaire geschiedschrijving van prof. Duynstee als bewijsstuk aangedragen¹⁾.

Met de klacht kan in grote lijnen worden ingestemd, al is het gebruik van het woord „onderwijskundig” ongelukkig. Die term ontmoet men in zo vage schakering, zo ongedefinieerd, dat een grondslag daarin niet kan worden gevonden. Beter is het, naar mijn mening, de klacht toe te spitsen op de spanning tussen de organisatie van het onderwijs en de maatschappelijke ontwikkeling. Zo kan men zich afvragen of de nieuwe gangbare aanpak van het onderwijs aan „werkende jongeren” voortkomt uit begrip voor de werkelijke maatschappelijke behoefte. Een ander voorbeeld verschaft het vraagstuk van de toegankelijkheid van alle soorten onderwijs voor leerlingen van verschillende socio-culturele herkomst. Wordt in de openbare gedachtenwisseling op dat punt voldoende rekening gehouden met uitkomsten van maatschappelijk onderzoek?

Analyse

Bij het aanwijzen van tekorten verdiepte de heer Jansz zich niet in de oorzaken. Waarom houdt het departement zich voornamelijk bezig „met financiële en juridische aspek-

C. W. van Seventer

ten”? Waarom doet het parlement in onderwijsaangelegenheden weinig anders? De analyse ontbreekt.

Om te beginnen wordt de opsomming van prof. Duynstee wat lichtvaardig behandeld. Daarbij is alleen gekeken naar de momentopnamen, die kabinetsformaties zijn. De tussenliggende wetgevende arbeid wordt ten onrechte naar het tweede plan verschoven. Deze is voor de kennis van de parlementaire geschiedenis minstens zo belangrijk en wordt in het boek eveneens vermeld. Om een juist beeld te krijgen mag niet worden „afgezien van” de behandeling van de Wet op het voortgezet onderwijs (mammoet-wet) en de Wet op het wetenschappelijk onderwijs. In de mammoet-wet die jarenlang in het brandpunt van de politieke belangstelling stond, heeft al het onderwijs tussen lagere school en universiteit een nieuwe regeling gevonden. De tweede genoemde wet treedt in de plaats van de hoger onderwijs-wet van 1876.

Nu kan worden tegengeworpen dat ook beide genoemde wetten niet bevrijden van de loodzware last van het distributie-element op onze onderwijspolitiek. Die tegenwerping is juist. In het wetenschappelijk onderwijs kan nog steeds geen behoorlijke taakverdeling tussen de zelfstandige universiteiten worden verwezenlijkt. Voor het voortgezet onderwijs

kan waarschijnlijk de stelling worden bewezen dat door de gelijkberechtiging van openbare en bijzondere scholen een onevenredig zware hypotheek rust op schaalvergroting en hervormingswerk. Maar aan de andere kant is minister Cals er met zijn mammoet-wet in geslaagd voor een onderdeel van de schoolstrijd in een compromis te voorzien, dat het distributie-element in de politieke discussie naar een bescheidener plaats heeft laten verhuizen.

Dat laatste is wezenlijk van belang. Het begin- en voorsnog het eindpunt van een analyse van de politieke geschiedenis van het Nederlandse onderwijs liggen in het op 11 maart 1916 aangeboden rapport van de bevredigingscommissie. „Rechts” kreeg subsidie voor de bijzondere school in ruil voor het algemene kiesrecht voor „links”. Onderwijspolitiek was voordien de strijd voor evenredige bedeling van openbaar en bijzonder onderwijs en nadien de bewaking van de toepassing van de bevredigingsvoorstellen. Daar ligt de wortel van het distributiebeginsel, dat ook nu nog zo zwaar telt in het praktische beleid.

„Het zou blijken, dat dit laatste aspect — typerend voor de Nederlandse verhoudingen op onderwijsgebied — in de jaren tussen de beide wereldoorlogen de meeste aandacht van de Onderwijsraad, voor wat het lager onderwijs betreft, zou opeisen.”, aldus mr. H. Drop, secretaris van de onderwijsraad²⁾. Wanneer reeds het hoogste college van advies en bijstand op onderwijsgebied zo in beslag werd genomen door controlerend werk, kan moeilijk worden verwacht dat bestuurders en volksvertegenwoordigers onderwijl druk in de weer waren met de maatschappelijke

vernieuwing van het onderwijs. Een onderzoek naar het parlementaire debat over onderwijs tussen eerste en tweede wereldoorlog zou ongetwijfeld nog veel poverder uitkomsten opleveren dan die in het boek van P. Duynstee over de meer recente geschiedenis.

De vaststelling, dat het onderwijs niet als een gewichtig politiek vraagstuk wordt beschouwd, verdient de niet van cynisme ontblote aanvulling: nogal logisch want dat is al in 1916-1918 geregeld. In de op zichzelf noodzakelijke politieke discussie over structuren en inhoud van het onderwijs is tussen de beide wereldoorlogen een geweldige achterstand ontstaan. De schaduw daarvan barnat ook nu nog de onderwijspolitiek. Maar de wetten van na 1945 hebben de scherpste kantjes van de problematiek afgeslepen.

Ten gunste van een volwaardige onderwijspolitiek kunnen daarom gematigd opgewekte verwachtingen worden gekoesterd. Het zou echter fout zijn te vergeten dat de traditie van de pacificatie, die tevens de historische grondslag van de confessionele partijen vormt, zwaar zal blijven drukken.

Voor een dieper gaande overheidspolitiek op het terrein van ons onderwijs is overeenstemming met de confessionele coalitiegenoten geboden. Maar zij staan nu juist huiverig tegenover zo'n taakverdeling van de centrale overheid.

Het anti-revolutionaire standpunt herbergt zoals vaker een hoge graad van polarisatie. Men leest dat kernachtig van de pen van oud-senator Algra³⁾: „De staat heeft altijd voorkeur voor de systematiek, maar uit het volksleven komt de rijke variatie voor.”

De AR-staatkunde wil het onderwijs doen stelen op het bestendige volksinitiatief: „de

Judiek

school aan de ouders", mits het volk tot verantwoordelijkheid, ook in financieel opzicht, bereid is. De ARP bood weerstand aan de mammoet-wet, omdat daarin de planprocedure in plaats van het volksinitiatief werd gesteld.

Toch voert de mammoet de pacificatie door voor het gehele voortgezet onderwijs en het hoger beroepsonderwijs. Minister Cals plaatste de geërfde pacificatie-gedachte op grond van de thomistische staatsleer in het licht van het algemeen welzijn. Zijn compromis houdt in, dat het bijzonder onderwijs financieel is gelijkgesteld, maar binnen het kader van gelijkwaardige ontwikkelingskansen voor de bijzondere en openbare school. De openbare overheidsschool aan de andere kant is van de eerste plaats verdrongen. Het distributie-beginsel domineert en departement en parlement doen hun werk.

Aanpak

De heer Jansz zoekt de oplossing in een „Raad voor Advies voor het Onderwijs of het Onderwijs Planbureau". Daarin stopt hij aan de ene kant pedagogen en andere deskundigen, aan de andere kant vertegenwoordigers der „diverse onderwijskundige instituten". Hij trekt bovendien een vergelijking met de SER. Over de bestaande Onderwijsraad wordt merkwaardigerwijze niet gesproken.

In deze constructie schuilen verschillende elementen, waarvan in het midden staat de pbo-gedachte, geopperd door de vergelijking met de SER. Op grond van de Wet op de bedrijfsorganisatie van 1950 hebben sommige adviezen van de SER een grote geldingskracht, omdat de regering niet vrij is daarvan af te wijken zonder raadpleging van het par-

lement. Die positie heeft de huidige Onderwijsraad niet. Evenmin bezit deze eigen rechtspersoonlijkheid, zoals de SER. De SER is een overleg-instantie, de Onderwijsraad een deskundigenorgaan.

Het door de heer Jansz genoemde voorbeeld heeft een lange geschiedenis. Al vóór de tweede wereldoorlog begonnen SDAP en RKSP elkaar te vinden in het streven overheidstaken over te dragen aan de verordenende bevoegdheid van maatschappelijke organen. In dat klimaat was er genoeg voeding voor denkbeelden over een uitbouw van de Onderwijsraad tot een orgaan met verordenende bevoegdheid. Al in 1932 kwam dr. W. Banning met een pleidooi voor een onderwijsparlement met regelgevende macht. Een verder uitgewerkt plan verscheen in 1940 van de hand van mr. A. de Roos. Na de oorlog kwam de vereniging „Volksonderwijs" met een dergelijke conceptie voor het lager onderwijs. Ook van protestants-christelijke zijde kwam bijval, toen in 1946 dr. L. van Klinken een wetgevende onderwijsraad, tevens pedagogische centrale van het onderwijs, voorstelde. De rooms-katholieken kwamen met het rapport van de commissie-Stokman (1952). Het meest gedetailleerde plan was afkomstig van de Raad van Leraren, 1948.

Tenslotte poogde minister Cals in zijn mammoetwet een grondslag te leggen voor „maatschappelijke organen" (art. 3 van het ontwerp). Door een belangrijke stroming in de KVP werd dit voorstel toegejuicht als wettelijke opening naar een publiekrechtelijke opbouw van de organisatie van het onderwijs. De kansen waren echter gekeerd, omdat in de PvdA een kentering was opgetreden. Met

de motie-Vermeer, ingediend door PvdA en VVD, werd aan Cals op dit punt een nederlaag toegebracht.

Ik heb al getracht aan te tonen dat het wankel evenwicht van de „pacificatie” de politieke ontwikkeling op onderwijsgebied belemmert. De „verzuiling” is daarmee in zekere zin erkend als einddoel. Doorslaggevend bezwaar tegen het voorstel-Jansz vind ik, dat door aanvaarding daarvan de macht van de zuilen nog aanzienlijk zou worden vergroot. Dat acht ik in strijd met de maatschappelijke ontwikkeling van het onderwijs.

In zo'n omgebouwde Onderwijsraad op vertegenwoordigende grondslag zijn twee situaties denkbaar:

óf de daarin bevestigde verdeeldheid van opvattingen verhindert de ontwikkeling van een duidelijke beleidslijn en de voortgang van de wetgeving;

óf de zuilen en andere belangengroepen gaan compromissen sluiten, die dan in de praktijk verbindend zullen worden. Dat acht ik een aanslag op de ministeriële verantwoordelijkheid⁴⁾. De positie van de centrale overheid die het algemeen belang heeft te behartigen wordt benadeeld door deze vorm van decentralisatie. Eveneens is het een aanslag op de controlerende taak van de volksvertegenwoordiging. Van wettelijk geregeld vóór-parlementen moet ik niets hebben. Pressiegroepen moeten pleitbezorgers blijven, geen beschikkingmacht krijgen.

Conclusie

Naar mijn oordeel kan het na-ijlen van de onderwijspolitiek niet in de eerste plaats worden verholpen door organisatorische maatregelen. De parlementaire geschiedenis

leert dat de hindernissen in de eerste plaats partij-politiek getekend zijn.

Dit neemt niet weg dat vervulling van randvoorwaarden al meteen tot belangrijke verbeteringen in het bestuur van alle dag kunnen leiden. Ik noem:

1. grotere openbaarheid van overheidsdocumenten. De mogelijkheden tot parlementair tegenspel zouden daardoor ten zeerste worden gediend. Het pleidooi voor openbaarheid van bijvoorbeeld de adviezen van de Onderwijsraad is al vaak gehouden.

2. landelijke bundeling van en prioriteitstelling in het wetenschappelijk onderzoek van het onderwijsbestel.

3. meer coördinatie in de kamerfracties bij de woordvoering over het onderwijs. Daarmede zou de gewenste samenhang tussen de onderscheiden sectoren van het onderwijs kunnen worden afgedwongen.

1) prof. mr. F. J. F. M. Duynstee, „De kabinetsformaties 1946-1965”, Deventer 1966

2) mr. H. Drop, „De Onderwijsraad gehoord”, Den Haag 1964, blz. 16; van dit boek maak ik verder in mijn betoeg ruim gebruik

3) H. Algra, „Mijn werk, mijn leven” Assen 1970.

4) Verg. ook: dr. G. H. Scholten, „De Sociaal-Economische Raad en de Ministeriële verantwoordelijkheid”, Amsterdam 1968

Iudiek

Het gaat de goede kant uit met het taalgebruik in Nederland. De tijd van de duffe, onleesbare brochures van (semi)-overheidsinstanties lijkt nu toch wel voorbij. Het is zomaar nog geen botertje aan de boom, beste vrienden, maar de eerste zwaluwen, die de naderende lente van het smeuge, sappige taaltje aankondigen, zijn reeds gearriveerd!

Zo heeft de CASEMA (Centrale Antennesysteem Exploitatiemaatschappij) een folder laten verschijnen, waarin op uiterst ludieke wijze wordt uitgelegd hoe goed zo'n centraal antennesysteem wel is. Hier volgt een kleine bloemlezing:

„De slechte ontvangst met individuele antennes is het gevolg van het ongedisciplineerde gedrag van de ethergolven. Wij sturen deze zo goed mogelijk opgevoed de zendantenne uit en moeten ze verder dan maar laten aandartelen. Zij verspreiden zich naar alle kanten, bolderen tegen objecten, verliezen hun kracht, weerkatsen en stoeien met hun soortgenoten van andere zenders. Uit de zielige restanten die de antenne bereiken moet Uw ontvangsttoestel maar trachten aanvaardbare beelden en geluiden te vormen.

Wat beoogt het CAS? Het vangt de ethergolven op voordat deze zich over een te grote afstand hebben verspreid of zich tussen obstakels door hebben moeten wringen. Met ijzere vuist worden zij keurig in gelid de kabel ingeperst, waar zij tijdens hun reis regelmatig weer op krachten worden gebracht, zodat zij bij Uw toestel arriveren als of zij rechtstreeks uit de studio kwamen.”

Even verder gaat het proza zelfs over in poëzie:

„Dus: met lokale kabelnetten en het CAS Blijft men met de toekomst in de pas, Meer programma's en een schoon dak, Betere ontvangst en groter gemak.”

Maar het meest blitz is ongetwijfeld de uitsmijter:

„En de prijs? Die zal ergens liggen in de buurt van de prijs van een pakje sigaretten per week.”

Wij moeten voort op deze weg, vrienden! Laat ons meer en meer tektschrijvers uit de reclamewereld benoemen, inschalen als ambtenaren, en ze in plaats van witter-dan-wit-enzymen-toestanden en kleine-jongetjes-groeien-snel-volkoren-consumpties de immer nog veel te impopulaire overheidsbemoeiingen laten verkopen. We beginnen dan met het biljet van de voorlopige aanslag van de inkomstenbelasting. Want — laten we wèl wezen — dat is een dor en zakelijk geheel. Nu niet bepaald een zonnetje van troost voor de toch al zwaar beproefde belastingplichtige, zou ik zo zeggen.

Allereerst de enveloppe. In plaats van dat fantasieloze blauw een fleurig dingetje met hippe kleurtjes en bloemetjes.

Dan de aanhef. Zoals het er nu staat: „In het kohier komt op Uw naam onderstaande aanslag voor. De ontvanger . . . (enz.)” kun je het gewoon niet máken! Dat wordt dus:

„Goed nieuws! Niet weggooiën!

Tot onze grote vreugde kwam Uw naam uit onze papiermolen rollen. U bent thans uitverkoren om mee te betalen aan de vele nuttige zaken, die wij ook voor Uw bestwil verrichten. Het is de bedoeling dat U vóór de vervaldatum over de brug komt, maar later mag ook wel, hoor. U krijgt er in dat geval zelfs nog een extra surprise bij.”

Vervolgens pakken we de tekst op de achterzijde aan. Onder het kopje „voorlopige aanslag“:

„Schrikt U vooral niet te hard — dit is nog maar een voorlopige aanslag. De rest komt dus nog. Zo — dat is een hele opluchting, nietwaar? Toch hebben we helaas nog een klein teleurstellinkje voor U in petto: U kunt geen bezwaar inbrengen. Pech gehad! Maar ja, het artikel uit de Wet inzake Rijksbelastingen waarin dit allemaal zo fijntjes is geregeld draagt dan ook nummer 13 haha!”

Onder het kopje „betaalgelegenheid“:

„U kunt Uw centjes op de volgende manieren laten rollen:

1. Per postgiro. Ja! da's makkelijk.
2. Per bankgiro — die jongens hebben ook leuke formuliertjes waar we niet vies van zijn.

3. Als U nog ergens een oude kous met inhoud hebt liggen: bij de ontvanger. U zult zien dat het best wel een aardige man is. Niet vergeten om deze aanslag mee te nemen; we maken er geen jan van.”

Over de termijnen:

„De eerste termijn vervalt als de dagen gaan lengen. De laatste termijn vervalt als Sinterklaas weer in het land is.”

Tenslotte kan dan de hoogte van de aanslag bijvoorbeeld als volgt worden omschreven:

„En de prijs? Die zal ergens in de buurt liggen van de prijs van een flinke wagen uit de middenklasse.”

Mensen, wat een feest zal me dat voortaan worden als de aanslag binnen is. Heus, van mij mag de overheid best ludiek wezen.

L. M. de Beer

Medewerkers in vogelvlucht

Mieke Hubert-Hage werd in 1943 in Boskoop geboren. Na haar hbs-a opleiding was zij van 1962 tot 1965 werkzaam bij de Goudsche Courant en van 1965 tot 1971 bij de Toeristenkampioen van de ANWB. Zij bekleedde enige functies in de JOND.

H. F. Heijmans, geboren in 1927 te Steenberg, studeerde enige jaren Nederlandse letteren aan de Rijksuniversiteit te Leiden; was daarna werkzaam in de journalistiek. Van 1955-1961 was hij hoofd van het bureau gemeentelijke voorlichting te Almelo, daarna chef van de Haagse redactie van het Algemeen Dagblad. Is sinds december 1966 parlementair redacteur van hetzelfde dagblad.

Henri Faas (geboren 1926) was na het behalen van zijn HBS-diploma van 1946 tot 1970 verbonden aan de Volkskrant en werd vooral bekend als „Wandelganger”, welke rubriek hij vanaf 1958 verzorgde. Vanaf de oprichting van de P.P.R. is hij lid van die partij; daarenboven is hij lid van de landelijke PAK-werkgroep. Thans is hij verbonden aan de EEG als voorlichtingsfunctionaris.

Annelien Kappeyne werd in 1936 in Loenen aan de Vecht geboren. Na haar gymnasiale opleiding in Utrecht studeerde zij rechten in Leiden. In 1966 behaalde zij de meestertitel en trad als medewerker in dienst van de VVD-kamerfractie. Sinds 1971 is zij Tweede Kamerlid voor de VVD en sinds 1966 is zij lid van de gemeenteraad van Leiden. In 1969 werd mr. Kappeyne adjunct-secretaris van de Kiesraad, van welk orgaan zij nu lid is.

Drs. C. W. van Seventer werd in 1941 in Dordrecht geboren. Na zijn gymnasium-alpha studeerde hij in Leiden klassieke taal- en letterkunde en deed in 1967 doctoraal examen. In zijn studententijd was hij o.a. actief in de Liberale Studentenvereniging en de NSR. Drs. Van Seventer is thans werkzaam bij het directoraat generaal van de wetenschappen op het ministerie van onderwijs en wetenschappen. Hij is enige tijd secretaris van de afdeling Leiden van de VVD geweest.

Pol de Beer verklaarde desgevraagd niet ludiek te zijn en wèl belasting te betalen.

Noten:

1) Hand. Tweede Kamer, zitting 1971-1972, pag. 210, l.k.

2) „Openbaarheid Openheid”, rapport van de commissie heroriëntatie overheidsvoorlichting, Staatsuitgeverij, 's-Gravenhage.

3) id. pag. 141 l.k.

4) Handa Tweede Kamer, zitting 1971-1972 pag. 299 r.k.

5) „Openbaarheid Openheid”, pag. 10 r.k. „De overheidsvoorlichting kan worden onderscheiden in *aktieve* en *passieve voorlichting*. „Aktief betekent dat de overheid uit eigen beweging voorlicht, „passief” betekent, dat de voorlichting geschiedt op verzoek.”

6) id. pag. 201, r.k. (memorie van toelichting)

7) zie noot 3

8) Hand. Tweede Kamer zitting 1971-1972 pag. 299 r.k.

9) Hand. Tweede Kamer, zitting 1971-1972 pag. 210 l.k.

Liberaal reveil

Congres '72

Speciaal Gelderland/Nijmegen nummer

14e jaargang - nummer 3 - maart 1972

**Liberaal Reveil wordt uitgegeven door Grafisch-
en reclameadviesbureau Stad nv en de Stichting
Liberaal Reveil.**

Redactie:

L. M. de Beer (eindredacteur); H. F. Heijmans;
mevrouw W. P. Hubert-Hage (secretaresse);
Th. H. Joekes; mejuffrouw mr. A. Kappeyne van
de Copello; mr. P. O. Numans; H. Vrind.

Bestuur Stichting 'Liberaal Reveil':

mr. H. E. Koning (voorzitter/penningmeester);
drs. L. D. Oosterveld (secretaris); W. Altink;
H. H. Jacobse; F. Lauxtermann; drs. A. Szasz;
mevrouw mr. E. Veder-Smit.

Redactie-adres:

Leuvensestraat 20, 's-Gravenhage, telef. 070-551233

Administratie:

Juliana van Stolberglaan 370, Den Haag

Abonnementsprijs: (6 nrs. per jaar)

f 25,— per jaar;

studentenabonnement: f 15,— per jaar;

losse nummers f 5,—.

Betaling per giro nr. 240200.

Inhoud

Liberalisme en natuur- bescherming	Mr. H. W. Bloemers	1
Waarom een jaar- vergadering?	H. van Someren-Downer	4
Zuiveringsbeheer in Gelderland	Ir. J. Baas	7
Gezicht op Nijmegen	Dr. J. M. G. M. Brinkhoff	9
Er is een band ge- groeid - interview	Mieke Hubert-Hage	14
Rijksbegroting en over- heidsvoorlichting; de theorie en de praktijk	Drs. G. F. Lörtzer	16

Liberalisme en natuurbescherming

Het voldoen aan het verzoek van Liberaal Reveil om ter gelegenheid van het komende partijcongres van de V.V.D. te Nijmegen een pennevrucht te leveren, waarbij het accent zou vallen op de natuurbescherming, had voor mij een grote aantrekkelijkheid.

De natuurbeschermingsproblematiek speelt in deze jaren een belangrijke rol op het Gelderse toneel. Alleen al het voor ons Nederlandse volk en met name voor de randstedelingen onvervangbare Veluwe-massief roept een aantal problemen op, waarvan ik zonder aanspraak op volledigheid wil noemen: wegtracé's en militaire oefenterreinen, waterzuivering en vuilverwijdering, drinkwateropslag en oliewinning, ontgrondingen en zogenaamde veredelingsbedrijven, tweede woningen en sta-caravans, (massa)recreatie en aankoop van natuurterreinen. Een ook maar enigermate bevredigende behandeling van al deze op natuur en milieu inwerkende facetten zou echter meer ruimte in beslag nemen dan ik in het kader van de mij gevraagde bijdrage aanspraak meen te mogen maken.

Toch is het niet zozeer om deze reden, dat ik mij een ander uitgangspunt heb veroorloofd dan de redactie waarschijnlijk voor ogen heeft gestaan, alswel omdat ik geen weerstand heb kunnen bieden aan de verleiding, deze voor mij bijzondere gelegenheid aan te grijpen om de verhouding tussen de politiek, met name het liberalisme, en de natuurbescherming eens - uiteraard niet meer dan schetsmatig - aan de orde te stellen.

Aan de wieg van de Nederlandse natuurbescherming hebben liberalen gestaan, zij het geen liberale politici. De Amsterdamse za-

Mr. H. W. Bloemers
Commissaris der Koningin
in Gelderland

kenmensen, die in 1905 de aankoop van het voor vuilstort behoeve Naardermeer (hoe lang zal dat onderwerp nog actueel blijven?) mogelijk maakten, waren zeker grotendeels van liberalen huize, zoals dat toen heette. En ook vele jaren daarna stonden aldus gezinden als organisatoren (Van Tienhoven, Twentse fabrikanten), geldschieters (alle aankopen moesten zonder subsidies door de vereniging zelf worden gefinancierd) of als landgoedeigenaren - en sommigen verenigden al deze kwaliteiten in hun persoon - achter de

natuurbescherming of speelden daarin een rol, tezamen met biologen en onderwijzers met meestal andere maatschappelijke politieke achtergronden.

Wellicht verdenkt de moderne liberaal mij er nu van, dat ik hier liberalisme en kapitalisme door elkaar haal: de door mij genoemden schijnen gekwalificeerd door bezit van geld en grond en de liberalen uit het begin van deze eeuw zullen zich tegenover de overgang van de eigendom, dit droit inviolable et sacré, van nog wel de grond uit particuliere handen naar een op de gemeenschap gerichte beheersinstelling toch wel heel anders hebben opgesteld dan bijvoorbeeld de socialisten, die inderdaad als collectiviteit eerder hebben opengestaan voor de natuurbeschermingsgedachte.

Toch ligt het accent naar mijn mening juist iets anders. Van Tienhoven, die meer dan een generatie lang zijn zeer persoonlijke stempel op de Nederlandse natuurbescherming heeft gedrukt en velen die hem maatschappelijk en geestelijk na stonden voor de natuurbescherming heeft gewonnen, was het type van de a-politieke liberaal en daarbij zeker niet vooruitstrevend. Zijn liefde voor de natuur - „Vogelenpiet” noemden zijn vrienden hem - was zijn drijfveer en niet een politieke of staatsfilosofische overtuiging.

De nu wel bediscussieerde vraag, of we de natuur moeten beschermen terwille van de mens of van de natuur zelf, bestond voor hem niet: het ging hem niet om een sociale daad maar om de natuur zelf en hij handelde „in natura” als een gewiekst en uiterst zuinig koopman. En hij maakte school bij zeer velen die, als hij, pasten in het patroon van die

liberale tijd. Maar de aansluiting met politiek en politiek werd niet gezocht en niet tot stand gebracht.

De liberale politiek trok zich van de natuurbescherming dan ook niet veel aan. De natuurbescherming kon nog wel op haar steun rekenen als zij pleitte voor de verbetering van de financiële positie van de landgoedeigenaren. Maar als zij in de voor-oorlogse jaren haar zware strijd moet voeren tegen de werkverschaffingspolitiek, die onze toen niet in tel zijnde „woeste gronden” massaal omzette in landbouwgrond van matige kwaliteit, als zij ook in een recenter verleden meent in het geweer te moeten komen tegen ruilverkavelingen, tracée's van autosnelwegen en andere het economisch leven dienende projecten, behoeft de natuurbescherming niet op liberale steun te rekenen. Evenmin trouwens op die van veel andere politici en bestuurders: het zit de natuurbescherming in die jaren nog niet erg mee. Haar representanten worden gekwalificeerd als wereldvreemde botanische trommel-dragers en, omdat zij conserveren willen, conservatief genoemd als zij, als eersten, waarschuwen voor de melkplas. Wanneer thans iedere courantenlezer weet wat de boterberg betekent, is dat waarschijnlijk omdat zij die veel later tot de erkenning van dit economisch fenomeen zijn gekomen het daarvoor door de natuurbescherming gelanceerde woord niet hebben willen overnemen. Ik kom even terug op de financiële positie van de landgoedeigenaren, die hun dierbare familiebezit onder steeds ongunstiger verhoudingen vaak ten koste van grote offers in stand hebben gehouden en daarmee een belangrijk aandeel van het behoud van Nederlands natuur in de meest letterlijke zin voor

hun rekening hebben genomen. De particuliere natuurbescherming heeft hen in hun acties tot verlichting van hun lasten steeds gesteund en is er bepaald nooit op uit geweest om de door hun moeilijkheden vergrote aankoop-mogelijkheden te profiteren.

Evenals de natuurbeschermingsinstellingen zelf moeten de eigenaren van voor het publiek opengestelde landgoederen door overheidssubsidies geholpen worden om hun exploitatie zoveel mogelijk sluitend te krijgen. Maar wanneer deze subsidies de kostenstijgingen bij voortdurend op een te eerbiedige afstand volgen, moet de oplossing niet gezocht worden in een richting als aangegeven door de voorzitter van het Bosschap tijdens de excursie van leden van de Tweede Kamer op 13 september 1971, namelijk in een soepel overheidsbeleid ten aanzien van vergunningen voor recreatieve accommodaties en ontgrondingen in natuurgebieden. Immers planologische indicaties en niet de financiële omstandigheden van de grondeigenaar moeten dit vergunningenbeleid bepalen. Maar dat legt de overheid dan wel verplichtingen op tegenover hen die met de instandhouding en de openstelling van hun natuurterreinen (ook de kosten van het toezicht worden onder de toenemende recreatiedruk steeds hoger) een dienst aan ons volk bewijzen.

Met dit commentaar op een actueel probleem zijn we in het heden aangeland. Het Natuurbeschermingsjaar '70 ligt achter ons, de smeerpijp en de Leidse Baan zijn slechts een paar van de vele onderwerpen waarover een toenemend aantal door de bedreigingen van ons milieu verontrusten hun bezorgdheid op uiteenlopende wijze demonstreren. De onmiskenbare overdrijving en de simplificaties van complexe interdependenties, die thans de

weegschaal soms te sterk doen doorslaan, dreigen in de kaart te spelen van hen die ook nu nog te moeilijk in beweging zijn te brengen en die op dit alles reageren zoals de vorige generatie zich afmaakte van de protesten tegen de ontginning van onze heidevelden. Maar de situatie is nu wel heel wat meer nauwkeurig dan destijds en het inzicht in de ware betekenis van onze problematiek is ook bij de minder geëmotioneerden veel breder en dieper doorgedrongen. De Club van Rome kan men niet met die versleten botaniseertrommel te lijf. Elke politieke partij heeft thans wel iets over de milieubehartiging in zijn programma staan, al blijft er zeker verschil in de activiteit welke door de partijen in en buiten de vertegenwoordigende lichamen wordt gedemonstreerd. De V.V.D., met voor het eerst een bewindsman voor de behartiging van de natuurbeschermingsbelangen, heeft de laatste tijd bij de discussie en door het stellen van vragen bij herhaling duidelijk blij gegeven van een positieve instelling en van een juiste beoordeling van een concrete situatie.

Van dit alles mag de Nederlandse particuliere natuurbescherming met voldoening kennismaken. Zij moet daarbij echter wel onderkennen, dat deze duidelijk toegenomen belangstelling - hoe verheugend ook - een graadmeter is van de ernst van de toestand en een aansporing moet zijn om, naast het zeer vele waartoe anderen zijn geroepen, hetgeen in haar vermogen en in haar doelstellingen ligt: de bevordering van een zo volledig mogelijk leefmilieu voor ons volk door het beheren en behoeden van groen en rust, met onverflauwde ijver te behartigen. Daarmee zijn we er nog lang niet. Hopelijk komen we er nog met zijn allen, op tijd.

Waarom een jaarvergadering?

Landelijke ledenvergaderingen horen bij een politieke partij als het water bij de vis. Je hebt ze nodig om als partij te kunnen leven, te kunnen functioneren, zeggen we met een modewoord.

Waarom houden we ze?

- 1e. Om de meningsvorming over diverse onderwerpen af te ronden, toe te spitzen en naar buiten te brengen.
- 2e. Om ideeën uit te wisselen, van elkaars ervaringen te leren. Dat gebeurt door de inbrengen vanaf het spreekgestoelte en door de gesprekken in de wandelgangen bij bier en koffie.
- 3e. Om de leden van de beide Kamerfracties in de gelegenheid te stellen hun beleid te verdedigen en om de partij de kans te geven verantwoording te vragen.
- 4e. Om al die zaken te behartigen die reglementair - huishoudelijk noemt men dat met een woord dat mij wat vreemd in de oren klinkt - nodig zijn.
- 5e. Om gezellig samen te zijn; ik noem dit altijd de „jaarmarktfunctie”.

Hierna komt onherroepelijk de vraag aan mezelf: Ben je, als dit je doelstellingen zijn, tevreden? Dan is mijn antwoord nee, absoluut niet. Waarom niet?

Meningsvorming

Ten aanzien van de meningsvorming ben ik na iedere algemene vergadering ontevreden omdat ik vind dat we er te weinig aan toe komen. Er gaat zo veel tijd zitten in andere onderdelen dat juist dit belangrijke punt in het gedrang komt. Niet voor niets is de partij naar andere mogelijkheden gaan zoeken.

H. van Someren-Downer
voorzitter VVD

Speciale congressen, speciale partijraden, die dan ook dringend een andere structuur moeten hebben, wil je er echt mee kunnen werken. We hebben gelukkig ook de door centrales georganiseerde congressen, we hebben tenslotte - maar niet in de minste plaats - de totstandkoming van het verkiezingsprogramma, waar mevrouw Hubert in dit blad reeds behartigenswaardige dingen over heeft gezegd en waar ik graag eens een andere keer apart op terug wil komen.

Wie mij een kniesoor vindt, omdat ik ontevreden ben over de te geringe plaats van de meningsvorming op de algemene vergadering, zou ik willen zeggen dat ik, hoe blij ik ook ben met alle andere samenkomsten, heel nuttig die ook zijn, graag een fundamentele discussie over een belangrijk onderwerp op de algemene vergadering, het jaarlijks hoogtepunt, zou willen behandelen. Vandaar mijn ontevredenheid.

Ideeën

Voor het uitwisselen van ideeën zou wat meer ruimte kunnen komen. We zouden kunnen denken aan een apart onderdeel, waarbij sprekers, die goede ervaringen hebben met experimenten in hun centrale of afdeling, de gelegenheid krijgen daar iets over te zeggen. Ik weet wel dat er uit contacten bij bier en

koffie veel goede uitwisselingen voortkomen, maar het gaat dan om willekeurige groepen, die elkaar toevallig treffen. Dit onderwerp komt iets minder in het gedrang dan het vo-
maar ook dit kan beter.

Kamerfracties

Uiterst belangrijk, misschien wel het allerbelangrijkste, is de confrontatie van partij en Kamerleden. Natuurlijk vindt ook een dergelijke confrontatie plaats op spreekbeurten, spreekuren e.d., maar de hele tableau de la troupe - met verschuldigde eerbied aan de hoogedelgestrengde dames en heren - heeft men alleen op een algemene vergadering. Vroeger hebben we wel eens meegemaakt dat dit onderdeel pas op de zaterdagmiddag kon beginnen, dat de vragen pas in de middag gesteld konden worden. De Kamerleden stonden dan voor een leeglopende zaal - er zijn nu eenmaal wachtende gezinnen op zaterdag - te praten. Voor een zo belangrijk onderdeel is dit eigenlijk geen vertoning. We hebben hier een oplossing voor gevonden door al op zaterdagmorgen de vragen te laten stellen. Dat is de vorige keer gelukt; ik hoop dat dat weer zal lukken. Ik hoop ook dat men zo lang mogelijk de tweestrijd tussen gezin en partij ten gunste van de laatste wil uitvechten. Ik heb begrip voor het vertrek van velen omstreeks 3 uur, de afstanden zijn vaak groot, maar het blijft jammer. Ik zal ook dit keer er naar streven om half vijf te sluiten. Als iedereen een beetje meewerkt, dat wil zeggen zo kort mogelijk spreekt, dan moet het lukken. Dan moet ook een tweede instantie voor de zaal mogelijk zijn. Ik vond het altijd maar vreemd dat er na het antwoord van de Kamerleden geen tijd voor reacties uit de zaal was. Ook dat hebben we

verleden jaar kunnen realiseren, maar als er te breedvoerig gesproken wordt, dan komt het in het gedrang.

'Huishouden'

Wat - zult u vragen - neemt dan eigenlijk te veel tijd in beslag. Dat zijn - ik beseft dat ik mij op glad ijs begeef - de zogenaamde huishoudelijke zaken. Nu kunt u mij van een soort anti-huishoudelijk trauma verdenken, dat mag gerust want daar zal iedere huisvrouw wel last van hebben, maar het is werkelijk meer dan het woord alleen. Ik beseft heel goed dat de reglementair vereiste zaken afgehandeld moeten worden. Reglementen zijn er om na te leven en bovendien zijn er door het wijzigen van de omstandigheden steeds veranderingen nodig. We kunnen bijvoorbeeld niet verder met de partijraad oude stijl, we moeten een nieuwe reglementaire vorm zoeken voor de thans gegroeide functie die een andere is dan voorheen. Dit is maar één voorbeeld. Toen ik een pril voorzitter van enkele uren was, heb ik u gezegd dat ik hoopte in geen jaren meer reglementen te hoeven wijzigen. Ik heb nu begrepen dat het mijn toevallige onervarenheid was die me dat deed zeggen. Alles verandert zo snel dat je reglementair moet aansluiten aan de werkelijkheid. Dat zij zo, ik leg mij daar bij neer, al praat ik - dat zal niemand mij kwalijk nemen - liever over politiek dan over reglementen.

Bij het huishoudelijke deel zit zoiets als contributies, die af en toe verhoogd moeten worden. Men beseft heel goed dat de prijsstijgingen ook aan de V.V.D. niet voorbij gaan en dat ons centrale apparaat daar zwaar onder lijdt, dat een heleboel domweg niet mogelijk is omdat er geen geld is. Contributie-

Waarom een jaarvergadering?

verhoging is dus onvermijdelijk en daar willen de golven wel eens hoog over gaan. Je kunt natuurlijk eindeloos praten over de hoogte van de contributie. Ik wil op die discussie niet vooruitlopen, ik wil u wel vast zeggen dat wij de op één na goedkoopste partij zijn en ook nog blijven als het voorstel van Rijswijk wordt aangenomen.

Jaarmarkt

De jaarmarktfunctie is mij dierbaar. U moet daar niet min over denken. Een goede sfeer, vriendschappen en gezellig contact zijn ongelooflijk belangrijk voor het functioneren van iedere gemeenschap. Dit geldt speciaal voor een politieke partij want - laten we er geen doekjes om winden - we zijn allemaal eigenwijze liberalen die er een eigen mening op na wensen te houden. Dat is goed, dat hoort zo, maar wanneer je het als vrienden oneens bent dan staat de discussie op een heel ander niveau, dan praat je zakelijk, dan hoef je mekaar niet met beschuldigingen en insinuaties om de oren te slaan. Dan kom je eerder en beter tot zaken en krijg je je zin niet, krijg je ongelijk - en het is nu eenmaal onmogelijk om altijd je zin en gelijk te krijgen - dan is de teleurstelling daarover ook gemakkelijker te dragen.

Vaak wordt mij gevraagd, meestal door leden of aanhangers van andere partijen, waarom er bij ons op congressen zo weinig ruzie is. Men gaat soms zelfs zo ver om ons dit gemis te verwijten, ons een saaie club te noemen omdat er nooit eens een relletje is.

Dit lijkt mij een verkeerde benadering van een politieke partij en zeker van een liberale partij. Iemand wordt lid omdat een bepaalde partij zijn ideeën het meeste verwezenlijkt. De partij, die letterlijk alles precies zo doet

als één bepaald lid zou willen, bestaat natuurlijk niet. Dan hadden we ruim 12 miljoen partijen. Het blijft een groot, zij het ook zwaar wegend, gemiddelde. Duidelijk is dat men nooit in alles zijn zin kan krijgen, niet altijd het eigen haantje koning kan kraaien.

Waarom valt dit besef liberalen gemakkelijker dan de meeste anderen? Ik neem aan dat dat een gevolg is van de liberale verdraagzaamheid, ons begrip voor de mening van een ander. Diezelfde verdraagzaamheid wordt ook wel eens onze zwakte genoemd, omdat die verdraagzame monomane mensen, die alleen het eigen standpunt wensen te zien, veel fanatieker en dus doelgericht vechten. Helemaal onwaar is dit niet, we zien het dagelijks om ons heen. Toch zal verdraagzaamheid te allen tijde de mentaliteit blijven van waaruit wij werken. Ik kan mij voor liberalen geen andere mentaliteit voorstellen, al zou de strijdbaarheid met behoud van alle verdraagzaamheid wel eens groter mogen zijn.

Die strijdbaarheid wordt natuurlijk nooit bevorderd door onderlinge ruzies; alleen met begrip voor elkaars standpunten kunnen wij een echte sterke partij zijn. Rellen en explosies zijn spectaculair, zij halen de krant, de televisie en de buitenwereld kan zich verkneuteren, maar daar blijft het dan ook bij. Voor de innerlijke kracht van een partij zijn zij nooit bevorderlijk. De fracties in de Kamers kunnen sterker, zelfbewuster optreden als er een sterke partij achter staat.

Om naar elkaar te luisteren, ideeën te ont-plooien, ons weer bewust te zijn waarom wij het liberalisme gekozen hebben, daarvoor komen wij op 24 en 25 maart in Nijmegen bijeen.

Zuiveringsbeheer in Gelderland

Voor ons gewest werd bij besluit van 22 april 1970 van Provinciale Staten een verordening op de bestrijding van de waterverontreiniging in Gelderland vastgesteld en aan drie in te stellen zuiveringsschappen het actieve en passieve zuiveringsbeheer opgedragen.

De noodzaak maatregelen te treffen ter beugeling van milieuverontreinigende factoren wordt algemeen ingezien.

Bij het milieubeheer - het geheel van maatregelen om 't milieu optimaal te gebruiken - gaat het veelal om het afwegen van tegenstrijdige belangen, zoals bijv. de groei van het inkomen en de werkgelegenheid tegenover de leefbaarheid. Gelukkig wordt in toenemende mate beseft dat de groei van het inkomen slechts dan als werkelijke economische groei of groei van de welvaart mag worden aangeduid als de nadelijke gevolgen van de produktieverhoging op het milieu, dus ook op het welzijn, hierin verrekend zijn.

Omdat de aantasting van het milieu een maatschappelijke zaak is, gaat het hier in niet om een tegenstelling tussen welvaart en welzijn, maar om privé, bedrijfs-economische of nationaal-economische belangen af te wegen tegenover maatschappelijke belangen.

Iedere maatschappij, of die nu kapitalistisch, socialistisch, marxistisch of hoe dan ook is, krijgt in een zeker stadium van ontwikkeling te maken en te kampen met deze problemen. Milieubederf is geen probleem van maatschappijorde.

Het bestrijden van de milieuverontreinigingen eist ons aller inzet. Er zijn veel categorieën vervuilers, de één meer, de ander minder. Het geheel van de vervuiling heeft een zodanige omvang gekregen, dat slechts door een effectieve aanpak uitzicht en verder

Ir. J. Baas
voorzitter Gelderse
Statenfractie VVD,
Eerste Kamerlid

afglijden kan worden voorkomen.

Hoewel de technici in staat geacht moeten worden de bestrijding van de verontreiniging daadwerkelijk aan te pakken, mits de financiële middelen ter beschikking komen, meen ik dat binnen een bestuurlijke organisatie de belangengroepen in gemeen overleg de verantwoordelijkheid zullen moeten dragen voor de bestrijding.

Het provinciaal bestuur van Gelderland heeft de waterschapsvorm gekozen voor de bestuurlijke organisatie. De drie groeperingen, gemeenten, waterschappen en industrie, die zulke grote belangen hebben bij het waterbeheer, kunnen elk naar hun eigen aard groepsgewijs bij het bestuur worden betrokken. Daardoor kan het waterschap, beter dan de provincie, aan bepaalde groepen van belanghebbenden een eigen representatie verschaffen.

Een doeltreffend waterbeleid vordert een nauwe samenwerking van kwantiteits- en kwaliteitsbeheer. Het is onjuist om te stellen dat de milieuproblematiek buiten de politiek moet worden gehouden. Voor het oplossen ervan - althans voor de terugdringing van de vervuiling tot een acceptabel minimum - zijn zeer ingrijpende maatregelen nodig. Enerzijds aanzienlijke financiële middelen, een heroriëntatie met betrekking tot de maatschappelijke prioriteiten, anderzijds een zodanige

wetgeving dat de vervuilers weten aan welke voorwaarden voldaan zal moeten worden om te mogen lozen en welke de normen zijn die gehanteerd worden om de bijdragen vast te stellen van de kosten van de zuivering.

Iedere burger zal, ongeacht zijn functie in de maatschappij, bereid moeten zijn een offer te brengen voor een schoner milieu. Dit offer zou gebracht kunnen worden door beperking van de consumptie. Mijn voorkeur gaat uit naar vergroting van de produktie en een deel van de produktiviteitsstijging te besteden ter bestrijding van de verontreiniging.

Het uitgangspunt: „de vervuiler betaalt”, betekent een aanslag voor de huishoudelijke vervuilers en daarnaast een aanslag voor de industrie, die afhankelijk van de concurrentiepositie, geheel of ten dele zal worden doorberekend in de prijzen.

Eenheid in de normen ter berekening van de vervuiling, geen al te grote verschillen in de hoogte van de heffingen per gebied en een zodanige aanpak dat effectieve milieubescherming niet resulteert in oneerlijke concurrentie.

Of regeringssteun in deze overgangsfase gemist kan worden, nu ook orde op zaken moet worden gesteld voor wat betreft een achterstand, betwijfel ik. Hier zal een politieke keuze noodzakelijk zijn. De milieuproblematiek is een ernstige zaak en vereist een serieuze aanpak. Wij behoeven niet te wachten op niet uitgewerkte ideeën van werelddhervormers of maatschappijvernieuwing. Onze bestaande democratie is zeer wel in staat haar problemen zelf op te lossen.

Gezicht op Nijmegen

Omdat velen het jaarlijks VVD-congres aangrijpen om een stukje van ons land wat beter te leren kennen leek het de redactie van **Liberaal Reveil** aardig om zich ook eens op het toeristische pad te begeven.

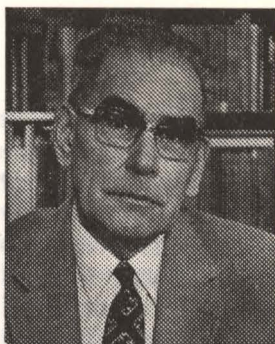
Dr. Jan Brinkhoff, beschreef voor onze lezers Nijmegen zoals het was en is.

Over het horeca-leven vermeldt hij helaas niets, maar een beetje eigen initiatief mogen we van liberalen wel vergen!

Menig schilder, tekenaar of fotograaf, die van de stad aan de Waal een blijvende impressie wilde meenemen, heeft zich op de Lentse oever opgesteld. Het huizenfront aan de rivier, de daarachter langs de helling opklimmende daken en het silhouet der kerktorens op het derde en hoogste plan vormden een bekoorlijk en voor Nederland ongewoon stadsbeeld. Ook vandaag nog blijft dit panorama voor wie vanuit het noorden de stad nadert, verrassend werken, al zijn in de benedenstad door verwoesting en sloping gapende bressen geslagen en is de stijgende lijn van pittoreske oude daken grotendeels weggevaagd. De helling zelf, die al een kwart eeuw om bebouwing schreeuwt en verlost wil worden van het veelkleurige geparkeerde blik, heeft onveranderd zijn al in de prehistorie bepaalde gedaante bewaard, eens als een stuwwal de ijsvlakte afsluitend. Nog altijd verheft zij zich oostwaarts van de stad als een schilderachtige grendel van de weidse Ooypolder en vindt zij westwaarts haar einde bij de spoorbrug over de Waal.

De wandelaar, die omhoog klimmend tussen auto's en vrachtwagens zijn weg zoekt naar de stadskern, moet over een groot verbeeldingsvermogen beschikken om zich te kunnen voorstellen, hoe de benedenstad er eertijds heeft uitgezien met de Grotestraat als hoofdader en met haar klimmende en dalende zijstraatjes, in goed Nimweegs „gasjes” geheten; zoals de huidige stedenbouwkundige zich een nog grotere fantasie moet eigen maken om hier een stadsdeel te scheppen, dat leefbaar is, zich in moderne vormgeving harmonisch aansluit bij het hoger gelegen oude stadsfragment en toch ook niet vergeet haar gezicht naar de Waal te richten.

Maar iedere bezoeker van een historische

Dr. Jan Brinkhoff

stad, die meer een werkelijke ontmoeter dan een oppervlakkige toerist wil zijn, tracht door de make-up van de moderne aanpassing tot de gemaskeerde gelaatstrekken door te dringen en zoekt naar steunpunten om het verleden te reconstrueren als behouden monumenten of naar indicaties, die in straatnamen, bouwfragmenten en gedenktekens dit verleden bloot leggen.

Wordt de stad over de grote in 1936 voltooid maar voor het huidige snelverkeer ontoreikende verkeersbrug bereikt, dan wordt de bezoeker begroet door de bronzen gestalte van keizer Marcus Ulpius Traianus. Hij staat daar hoog op zijn voetstuk als een verdwaalde Romein of een verkeersagent in carnavalscostuum, die het drukke verkeer rond zijn gespierde kuit tracht te regelen. Hij staat opgesteld buiten de wallen van de middeleeuwse vestingstad, waaraan op korte afstand van het Traianusplein nog enkele muurfragmenten en daarbij aansluitende Belvedere-toren blijvend herinneren. Maar over de middeleeuwen heen verwijst hij naar Nijmegens Romeins verleden in het noord-westen, waar de oudste nederzetting in het begin van de eerste eeuw als hoge gunst zijn familienaam mocht aannemen en zich voortaan „Ulpia Noviomagus” kon noemen. Achter 's keizers bronzen rug en twee moderne

Om het te zien te krijgen, heeft de VVD-congresorganisatie om een stukje van ons land wat beter te leren kennen leek het de redactie van Liberaal Nieuw Nijmegen om zich ook eens op het toeristische pad te begeven.

De Jan Binkhoff, beschreef voor onze lezers Nijmegen zoals het was en is.

Over het historische verleden van Nijmegen is veel te vertellen, maar een beetje eigen inzicht mogen we toevoegen.

torenflats ligt eveneens een stuk Romeins verleden, want daar boven de Ooypolder werden de omtrekken van een „castra” of Romeins legerkamp blootgelegd. Wie de opzienbarende vondsten, die de historische bodem in het oosten en westen buiten de stadsgrenzen prijs gaf, wil aanschouwen, moet zijn schreden richten naar het Rijksmuseum G. M. Kam, waar zij in een overzichtelijke opstelling kunnen bewonderd worden.

Op dezelfde prehistorische en historische heuvelrug en ter plaatse waar zij werden opgetrokken staan in een bomenrijk wandelpark de resterende stukken van de befaamde burcht, ten westen en op korte afstand van Belvedere en walmuurfragmenten. Nijmegen is er trots op, dat op dit heuvelplateau met machtig uitzicht over Ooypolder, Waal en Betuwe eens de meest noordelijke residentie van Karel de Grote gevestigd was. Van zijn paleis is daar geen steen of balk meer te vinden, maar wel rijst daar in de noord-oosthoek een kostelijke kapel met achthoekige kern uit het begin van de 11de eeuw op. Meer oostwaarts bewijst de absis van een tweede kapel, de zogenaamde ruïne van Barbarossa, de bouwactiviteit van keizer Frederik Barbarossa, die in het midden van de 12de eeuw op deze historische grond zijn palts bouwde. De burcht is tegen het einde van de 18de eeuw vandalistisch gesloopt, maar pronkt in grimmige luister nog op de schilderijen van de 17de eeuwse meesters als Aelbert Cuyp en Jan van Goyen.

Kreeg Traianus zijn bronzen beeltenis bij de verkeersbrug, Karel de Grote werd met een ruitersstandbeeld vereerd in het midden van het naar hem genoemde Keizer Karelplein. Beide kroongetuigen van Nijmegens eerbiedwaardig verleden zijn met elkaar verbonden

door Canisius- en Oranjesingel, brede boulevards, die na de ontmanteling van de stad tegen het einde van de 19de eeuw werden aangelegd en op enige afstand parallel lopen met het tracée van de gesloopte wallen. In daarop westwaarts volgende Nassau- en Kronenburgersingel wordt de groene gordel voortgezet, die de middeleeuwse stad van oever tot oever in een halve boog omsluit. In het Hunnerpark en het Kronenburgerpark herleeft in toren, rondelen en brokken walmuur het oude vestingkarakter. Binnen deze boogvormige omlijsting tekent zich de plattegrond van de huidige „city” af. Het oude stratenbeloop werd aanzienlijk aangetast, toen na de verwoesting, aangericht door bommen en granaten, de oude stadskern in de na-oorlogse jaren moest herrijzen en vele smalle kronkelende gasjes en boeiende doorkijkjes werden opgeofferd aan het snelverkeer, dat nog steeds door de binnenstad moet geleid worden en daarom verbreding van straten en ruime parkeerterreinen eist.

Maar ondanks progressieve vernieuwingen blijven de hoofdassen van het oude stratenplan, die een kruis over de stad slaan, duidelijk herkenbaar, al is dan de noordelijke arm van de Grotestraat door sloping van de benedenstad nauwelijks zichtbaar en het zuidelijk verlengstuk, de Broerstraat herschepen in een winkelpromenade. De Burchtstraat verloor haar aftakking naar de Grotestraat en haar versmalling in de Korte Burchtstraat. Haar voortzetting westwaarts voorbij de Grote Markt, de Stikke Hezelstraat, werd minder „stik” gemaakt en bezorgde de Markt een inzinking, die de aanleg van terrasjes daar aan de noordzijde mogelijk maakte. De laaggelegen Hezelstraat aan de voet van haar

steile naamgenoot heeft van de genoemde hoofdstraten nog het zuiverst haar voor-oorlogs karakter behouden.

Waar deze hoofdassen elkaar op de Grote Markt loodrecht kruisen, duidt een grote rechthoekige steen in het plaveisel dit snijpunt aan. De steen hoe nuchter en sober ook zonder enige tekst of versiering is geladen van historische betekenis. Hij heeft verschillende versleten voorgangers gekend, maar ook de jongste opvolger blijft hun naam van „blauwe steen” dragen. Op dit middelpunt van de oude vestingstad werd ten aanschouwe van de samengelopen bevolking de misdadiger terecht of begenadigd, of een lijkstoot tot staan gebracht wanneer de overledene onbetaalde rekeningen had achtergelaten. Voordat een nieuw kerkhof de traditionele „lijkweg” zinloos had gemaakt wilden rasechte Nimwegenaars langs deze steen naar hun laatste rustplaats geleid worden.

Maar diezelfde Grote Markt moet in de middeleeuwen ook getuige zijn geweest van opstand na zondeval en van vergiffenis na zware misdaad. Want op enige meters afstand van de historische steen, op de hoek van de terrasjes rijst een bekoorlijk bronzen beeld op van een sierlijk rank meisjesfiguurtje. Zij draagt in haar linkerhand een boodschappenmandje en raakt in een peinzend gebaar met de vingers van haar rechterhand even haar lippen aan. Want daar midden op de oude markt kwam Mariken van Nieuwmeegen tot inkeer bij het aanschouwen van een vroom wagenspel nadat zij zeven jaren lang met de duivel op de meest intieme voet had verkeer.

Waar Mariken heeft post gevat wordt onze blik geleid naar het meest schilderachtig

stukje stedschoon van oud-Nijmegen, omsloten door de decoratieve renaissance-gevel van de Waag, de stoere Kerkboog met zijn weelderige geveltop en de daarbij aansluitende smalle panden met gerestaureerde oud-Hollandse trapgevels. Vanuit dit verstilde hoekje, waar geen autobestuurder zijn wagen mag parkeren, kijkt men onwennig naar de hoge strakgelijnde warenhuizen aan de overzijde en de daarlangs lopende verkeersweg, die een stuk van de Grote Markt voor zijn geruchtmakende bedrijvigheid heeft opgeëist. Wie de bekoring van het oude Markthoekje heeft ondergaan kan deze nog intenser prolongeren, wanneer hij onder de Kerkboog doorgaande de begijnachtige beslotenheid van het Stevenskerkhof opzoekt, waar de fraai gerestaureerde Stevenskerk haar rijk laat-gotisch zuidportaal wendt naar de beeldrijke gevel van de Latijnse of Apostolische school uit het midden van de 16e eeuw en tegenover de noorderbeuk van de kapittelkerk de gerestaureerde kanunnikenhuisjes zich knus aaneenrijen.

Wendt dit oude religieuze centrum in het hart van de stad zich verstillend en mediterend van het leven buiten de Kerkboog af, de zetel van het stadsbestuur staat er midden in aan de andere zijde van de Grote Markt aan de straat, die oostwaarts naar het domein van de keizerlijke burch leidt en daarom terecht Burchtstraat heet. De bouwmeester van de Latijnse school schiep ook het stadhuis, dat op zijn gevel de beelden van koningen en keizers draagt, die aan de oude rijksstad hun gunst betoond hebben. Hier werd eens in de imposante schepenhuis de vierschaar gespannen en hadden in de Trêveszaal de preliminaire besprekingen plaats van de afgevaardigden der grote mogendheden, die leidden

tot de befaamde vrede van Nijmegen in 1678, waardoor Nijmegen een kosmopolitische klank kreeg als nu telken jare bij de terugkeer van de Vierdaagse marsen. Uit de tijd van de vredeshandel stammen ook de series kostbare wandtapijten, die nog altijd als onwaardeerlijk bezit de stadhuiswanden sieren.

Nijmegen was eens door het bezit van de keizerlijke palts als een der geprivilegieerde rijkssteden gewaarmerkt en kan daarom prat gaan op de dubbelkoppige adelaar in zijn blazoën. Eenmaal in het midden der 13de eeuw opgenomen in het gewest Gelre en daarom de Gelderse leeuw in het hartschild van de adelaar dragend, ging de stad als „princeps urbs Gelriae” en bestuurscentrum van het Kwartier van Nijmegen in de Gelderse gemeenschap een notabele rol spelen. Zij werd zelfs in het midden van de 17de eeuw met haar „Kwartierlijke Academie” voor de eerste maal universiteitsstad. Daarvan getuigt nog de Academiepoort, als een waardevolle relik overgebracht van het universiteitsterrein aan de Korenmarkt naar de Gedeputeerdenplaats achter de overadig gedecoreerde 17de-eeuwse Gedeputeerdenpoort naast het stadhuis.

Stil en ingekeerd als deze binnenplaats, waar in de westwand gedenk- en wapenstenen afkomstig uit het puin van de gesloopte wallen en stadspoorten zijn ingemetseld, was ook eens het Mariënborg, waar slotzusters in het klooster „Marienberg” een teruggetrokken leven van gebed en meditatie leidden. Van dit kloostercomplex is alleen de sobere laatgotische dubbelkerk overgebleven, waarin Gemeentemuseum en Gemeentearchief een onderdak vonden. Ook op dit eens zo stil en ingetogen plein laat het moderne snelverkeer

zich gelden, want pal langs de kerk loopt de rijweg naar het na-oorlogse Plein 1944, dat wederom voor parkeerders een rijke keuze in staanplaatsen biedt en tevens aan hen de gelegenheid geeft om ongehinderd door snelverkeer te winkelen in de straat van de verdwenen Predikbroeders, de Broerstraat-promenade, die noordwaarts leidt naar het oude hart van de stad, de Grote Markt. Een tweede winkelmogelijkheid biedt in zuidwaartse richting de Molenstraat, liggend in het verlengde van de Broerstraat. Deze winkelstraat bezit evenwel nog haar trottoirs, die zelfs aanzienlijk verbreed werden aan weerszijden van een versmalde rijweg voor eenrichtingverkeer, zodat zij voldoende ruimte bieden voor het etaleren van talrijke bloemen en zandbakken van imposante afmetingen. Naast de paleisachtige porticus van de Canisiuskerk, die de relieken bergt van de befaamde kerkleraar Petrus Canisius, aan weins geboortehuis een gedenksteen in de Broerstraat herinnert, en alleen daarvan gescheiden door de 19de eeuwse pastorie rekt zij de saai gloednieuwe gevel uit van het winkelcentrum de „Molenpoort”, dat als nieuwste snuffje voor de oude binnenstad op zijn dak een openlucht-parkeergarage draagt. Maar de werkelijke historische Molenpoort - hij moge dan gesloopt zijn - moet men toch verder zuidwaarts zoeken tussen de Walstraten en de aanvang van de Bisschop Hamerstraat, waar de vestingstad haar einde vond, toen zij nog geen 25.000 inwoners telde. Wie wil achterhalen hoe de gemeente thans meer dan 150.000 zielen kan huisvesten kan zijn nieuwsgierigheid bevredigen door een bezoek te brengen aan de wijken, die na de ontmanteling rond de eeuwwisseling aan de overzijde van de groene gordel der singels werden

Er is een band gegroeid

Het zoeklicht dat wij in dit nummer werpen op Gelderland en Nijmegen, vraagt toch eigenlijk ook om aandacht voor het werk van de Tweede Kamerleden in deze provincie. Er zijn drie VVD-ers die zich met dit gebied bezighouden. Onze eind-redacteur Pol de Beer was het dichtst bij de hand en daarom vroeg Mieke Hubert-Hage hem naar zijn ervaringen, die natuurlijk grotendeels parallel lopen met de ervaringen van Kamerleden in de andere provincies.

„Soms, als ik door het prachtige Gelderse landschap rijd, op weg naar een spreekbeurt, denk ik bij mezelf: Waarom wóón ik hier niet.”

Pol de Beer, één van de drie VVD-leden van de Tweede Kamer die Gelderland als zijn speciaal werkgebied heeft, is enthousiast over deze provincie. Over het landschap natuurlijk, maar ook over de mensen in de Kamercentrale.

Toen De Beer in november 1969 in de Kamer kwam, was hij juist bezig in Vlaardingen een deels naar eigen ideeën gebouwd nieuw huis te betrekken. Hij kreeg Utrecht en Gelderland als „eigen” Kamercentrales toegewezen. Utrecht lag voor de hand. Hij was raadslid geweest in de hoofdstad van deze provincie. Gelderland kreeg hij echter gewoon, omdat het zo uit kwam. Toen het na de laatste verkiezingen op een nieuwe verdeling van de Kamercentrales aankwam, heeft Pol de Beer zelf gevraagd in Gelderland te mogen blijven.

„Er was in die korte tijd al een band gegroeid. Ik ben er onmiddellijk geaccepteerd. Dat heb ik erg prettig gevonden. Je komt er tenslotte als nieuwbakken kamerlid zomaar binnenvallen. Ik heb inmiddels erg veel leuke persoonlijke contacten.”

Dat het genoeg wederzijds was, moge misschien blijken uit het feit, dat Pol de Beer door een aantal afdelingen in Gelderland tijdens de kandidaatstellingen voor de laatste verkiezingen vrij hoog op de lijst is geplaatst. Het „Gelders” Kamerlid reageert wat verlegen op deze constatering.

„Ach ja, ik krijg vrij veel spreekbeurten in Gelderland en tijdens de werkbezoeken die de Kamercentrale organiseert, leren veel

Mieke Hubert-Hage

mensen in de provincie je natuurlijk wat beter kennen. Ik stel het ook erg op prijs dat onze kiezers in Gelderland me steeds meer als „eigen” kamerlid gaan beschouwen. Van de telefoontjes die ik krijg, komt een vrij groot deel uit Gelderland.”

Hoe komen die contacten met de provincie eigenlijk tot stand?

„Dat organiseert de Kamercentrale Gelderland. Met de twee anderen die de provincie „doen”, Waalkens en Van Aardenne, worden we uitgenodigd voor de Kamercentrale-vergaderingen. Ik ga eigenlijk altijd, tenzij het een puur huishoudelijke aangelegenheid is. Meestal is het de bedoeling, dat je dan even wat zegt, nader ingaat op de actuele politiek of zo. En dan zijn er natuurlijk de werkbezoeken. Het laatste bezoek was aan onze congresstad, Nijmegen. Voor eind mei staan Epe, Hattem en Heerde op het programma. In Harderwijk en Zutphen zijn we ook al eens geweest.”

Gelderland is een grote en erg gevarieerde provincie. Dreigt niet het gevaar dat de grote steden Arnhem en Nijmegen een té centrale rol spelen in het politieke leven?

„Zéker niet”, zegt Pol de Beer, „de Kamercentrale vergadert ook in verschillende plaatsen en ook uit de planning van werkbezoeken blijkt duidelijk dat er aandacht is voor de h́ele provincie.”

Toch vraag je je af, of iemand die in Vlaardingen woont, nu echt optimaal de Gelderse belangen kan behartigen. Er dreigt toch een zekere kunstmatigheid in de banden tussen Kamerlid en de provincie. De PvdA pakt die zaken anders aan en „dirigeert” Kamerleden en aspirant-Kamerleden gewoon naar hun werkgebied, of de betrokkenen dat nou leuk vinden of niet. Dat dat ook niet altijd goed valt, is vorig jaar wel gebleken uit het „geval Sake van der Ploeg”. Geen van de beide methoden voldoet eigenlijk.

Pol de Beer blijkt over dit vraagstuk een uitgesproken mening te hebben:

„Als er een districtenstelsel bestond in ons land zou ik het een vereiste vinden dat een Kamerlid in zijn district woont. Maar zoals de situatie nu ligt, vind ik het niet noodzakelijk. Kijk, er zijn drie VVD-Kamerleden die zich met Gelderland bezighouden. Die kunnen de zaak beter aan dan één, ook al woont die in de provincie.

Bovendien heeft in de VVD elk fractielid voor Kamercentrales waarmee hij speciale contacten onderhoudt. Ik heb er onlangs de nieuwe Kamercentrale West-Brabant nog bij gekregen. In welke van de drie zou ik moeten gaan wonen? Toegegeven, als je in een provincie woont heb je natuurlijk een nauwer contact met de gang van zaken, maar de afstanden zijn zo klein in ons land. Je kunt op „oproep” in de betrokken provincie verschijnen, als het moet binnen anderhalf uur. Bovendien volg je natuurlijk de provinciale pers als er iets bijzonders aan de hand is. Ik geloof ook niet dat het streekbelang ermee is gediend als je je teveel isoleert in een bepaald gebied. Nu zie je de gebeurtenissen in een provincie meer in landelijk perspectief.” Over de manier waarop in Gelderland de

contacten met hun Kamerleden worden aangepakt:

„Men doet het erg systematisch. De werkbezoeken gaan in eerste instantie van het bestuur van de centrale uit. In Utrecht laat men wat dat betreft het initiatief meer aan de afdelingen over. Het aardige is, dat ik ondanks de vele manieren waarbij ik officieel bij de partij-gebeurtenissen in Gelderland word betrokken, toch de meeste contacten opdoe in de informele sfeer. Ik maak er zoveel mogelijk een gewoonte van na vergaderingen nog wat na te praten. Het draait er dan soms op uit dat ik maar blij logeren.” Toen Gedeputeerde Staten van Gelderland onlangs in het Provinciehuis in Arnhem een bijeenkomst belegden voor in Gelderland wonende Kamerleden, heeft de VVD ervoor gezorgd dat ook de VVD-Kamerleden die niet in de provincie wonen maar zich er wel mee bezighouden werden uitgenodigd. De Beer heeft die activiteit erg op prijs gesteld.

„Het was een heel nuttige bijeenkomst. We hebben standpunten uitgewisseld, problemen eens wat nader bekeken. Overigens hebben GS van Brabant ook een soortgelijke bijeenkomst gehouden, waar ik ook ben geweest. Ik geloof dat zulke contacten met de provinciale besturen heel belangrijk zijn. Ze dragen er toe bij, dat je je als Kamerlid echt betrokken gaat voelen met zo'n provincie. En om die betrokkenheid gaat het tenslotte. Je kunt de belangen van een provincie in het parlement alleen maar goed behartigen als je het gevoel hebt, dat je echt een beetje bij de provincie hóórt. En je bent natuurlijk pas echt tevreden als je merkt dat men in de provincie dat gevoel ook heeft.”

De theorie en de praktijk

In Liberaal Reveil van januari heeft H. F. Heijmans zijn journalistieke hart gelucht over de overheidsvoorlichting over de rijksbegroting. Zijn conclusie: het is niet juist, dat de overheidsvoorlichting in de periode vóór Prinsjesdag de geruchtenstroom over de inhoud van de komende miljoenennota ongehinderd zijn gang laat gaan. Een voorzichtig gevoerde passieve voorlichting - „meesturen” - is naar zijn mening gewenst om foutieve en half-juiste publikaties te voorkomen.

Conclusies, die mij in mijn dagbladperiode uit het hart gegrepen zouden zijn maar waar ik, na een aantal jaren praktijk als hoofd Voorlichting van het ministerie van Financiën, wat anders over ben gaan denken. Over het waarom handelt deze bijdrage. Echter eerst enkele - noodzakelijke - opmerkingen vooraf.

- Ik geef in deze beschouwingen mijn persoonlijke mening weer. Er mag geen enkele conclusie uit worden getrokken over de opvattingen van de departementale leiding in verleden, heden of toekomst.
- Evenmin spreek ik voor mijn collega's van andere departementen. Zij kunnen vanuit hun ervaring en ook gezien hun werkkterrein, een wat andere praktijk bij de door Heijmans bedoelde passieve voorlichting hebben ontwikkeld dan op een departement als Financiën mogelijk is.
- Wanneer ik voorbeelden geef of inhaak op voorbeelden van Heijmans, dan mag uit de veronderstelde situatie niet worden afgeleid, dat het geval zich inderdaad in feite zó heeft voorgedaan. Het blijven voorbeelden.

drs. G. F. Lörtzer
Hoofd Voorlichting
Min. van Financiën

Mijn bedenkingen - die vooral op de praktijk zijn gebaseerd - tegen het betoog en de conclusies van Heijmans, kunnen als volgt worden geformuleerd:

- Hij bekijkt zijn voorbeeld per geval afzonderlijk en komt dan tot een conclusie, die misschien voor dat geval wel juist is, maar waarin geen rekening is gehouden met de gevolgen over een reeks van gevallen.
- Hij gaat er, naar mijn mening eveneens ten onrechte, vanuit dat reeds in een vrij vroeg stadium van tal van opduikende geruchten met zekerheid gezegd zou kunnen worden of zij juist of onjuist zijn.
- Er is niet zo'n groot verschil tussen het „meesturen”, dat hij wenst, en „manipuleren” (dat hij zeker niet wenst).

Afzonderlijke beoordeling

In zijn artikel erkent Heijmans, dat geïsoleerde publikatie van één beleidsvoornemen, dat onderdeel uitmaakt van een pakket van voorstellen, bij het publiek een onjuiste indruk kan wekken over het geheel. „Aan dergelijke publikaties kan de overheidsvoorlichting niets doen. Het effect ervan wordt veroorzaakt door de publicerende krant, die dan

ook verantwoordelijk is voor het bericht", aldus Heijmans. Maar hij vindt dat de voorlichtingsdienst wat soepeler moet zijn bij geïsoleerde beleidsvoornemens en dat bij grove onjuistheid van een gerucht, daarvan een indicatie moet worden gegeven.

Ik heb in de loop van de jaren heel wat gesprekken gevoerd met journalisten, die mij een bevestiging of ontkenning vroegen van een gerucht. Stel, dat het verhaal op niets berust en dat ik ook in die zin zou antwoorden. Dan is een „canard" uit de krant gehouden - en dat is zeker winst - maar wat moet ik dan doen met het volgende verhaal dat wél min of meer juist is? Moet ik er dan het zwijgen toe doen? Dat is dan een volstrekt loos gebaar geworden. Als ik eenmaal begonnen ben met „fout" te zeggen op onjuiste berichten, betekent het feit dat ik zwijg automatisch een bevestiging. Ik neem tenminste niet aan, dat Heijmans van mij verwacht, dat ik óók „fout" zal zeggen als het verhaal wél juist is maar, om welke reden dan ook, (niet) in de publiciteit kan komen.

Dan heb ik mij nog maar beperkt tot de twee uitersten van een „goed" en een „fout" verhaal. Er zijn echter legio tussenvormen waarbij de overheidsvoorlichting zich niet zou kunnen beperken tot een eenvoudige bevestiging of ontkenning. Vóór ik het weet, zit ik in een gedetailleerd verhaal wat er nu precies wel, en wat er niet goed is in het verhaal. En hierin schuilt een van mijn voornaamste bezwaren tegen de conclusies van Heijmans: zo gauw de overheidsvoorlichting eenmaal begonnen is met antwoord te geven op dit soort vragen over de mogelijke inhoud van nog niet gepubliceerde stukken, is de grens bijna niet meer te trekken. „Ja", zegt Heijmans, „maar er zijn toch ge-

ïsoleerde beleidsvoornemens". Mijn antwoord is dat die er, zeker in het kader van de voorbereiding van de rijksbegroting, maar weinig zijn. Zijn eigen voorbeeld van het wetsontwerp rente op belastingschulden zou er een bewijs van kunnen zijn. Het was inderdaad bekend, dat de huidige staatssecretaris Scholten als Kamerlid nogal wat bedenkingen tegen dit wetsontwerp van het vorige kabinet had. Men zal zich echter toch kunnen voorstellen, dat de geraamde opbrengst van f 80 mln. in de voorbereidingen van de rijksbegroting 1972 wel eens een rol zou hebben kunnen gespeeld en dat de bedenkingen tegen het wetsontwerp binnen het kabinet zouden kunnen zijn afgewogen tegen de bezwaren van het prijsgeven van een dergelijk bedrag. Er worden binnen het kabinet wel over geringere bedragen pittige discussies gevoerd.

De mate van zekerheid

Ik ben hiermede eigenlijk al toegekomen aan mijn tweede bedenking: het moment waarop - als de voorlichtingsdienst dat zou willen - met enige zekerheid gezegd zou kunnen worden of een verhaal in hoofdlijnen juist of onjuist is. In een zo complex geheel als de rijksbegroting staat eigenlijk niets definitief vast voor de allerlaatste vergadering van de ministerraad, kort vóór Prinsjesdag. Het komt niet zelden voor, dat een verhaal op een gegeven moment „juist" lijkt, maar het achteraf toch niet blijkt te zijn. Ik zou daarvan frappante voorbeelden kunnen noemen (maar zal het niet doen!). Het is echter een reden temeer voor de ambtelijke voorlichtingsdienst om de nodige voorzichtigheid te betrachten. Want of een gerucht „juist" is of

De theorie en de praktijk

„onjuist” is voor de publiciteit interessant; veel interessanter is echter nog, dat er kenmerkend een wijziging in het standpunt is gekomen (en waarom). Wijzigingen in standpunt worden al heel snel vertaald in - afhankelijk van de gezichtshoek van de journalist - „overwinning” of „door de knieën gaan”, in „halsstarrig vasthouden” of „nederlaag”. Als man van Financiën zeg ik daar dan bij, dat (helaas) Financiën daarbij niet zelden de rol van de booswicht speelt. Wie, zoals ik, met enige nauwkeurigheid depubliciteit over het financiële overheidsbeleid volgt, weet dat in de ogen van de publiciteit (en niet zelden van één en dezelfde journalist) de minister van Financiën zowel én tegelijkertijd de man is die: zijn ambtgenoten onverantwoord kort houdt; de belastingen alsmaar omhoog schroeft en een „gat in zijn hand heeft”, minister X of Y teveel heeft laten gaan, enz. enz.

Meesturen of manipuleren?

In het licht van deze bijzondere positie van Financiën moet men de bijzondere voorzichtigheid van de ambtelijke voorlichtingsdienst van Financiën zien. Zelden namelijk betreffen de vragen over de vermoedelijke inhoud van (een onderdeel van) de rijksbegroting een eenvoudig zakelijk Ja of Nee. Bijna altijd is het beleid van een andere minister of van het hele kabinet erbij betrokken. Daarom zijn dit soort vragen ook bijna altijd geladen met een politiek oordeel of beoordeling. Een oordeel van de journalist of de publieke opinie over de juistheid of wenselijkheid van het gevoerde beleid en soms een beoordeling binnen het kabinet van de prioriteit van verschillende, concurrerende, wensen. Een eventueel

antwoord over de feitelijke juistheid of onjuistheid van een gerucht over een bepaald beleidsvoornemen is dan vrijwel niet los te maken van een uiteenzetting over de motieven en het verband met de totaliteit van het beleid. Géén ambtelijke voorlichter van Financiën zal met vreugde een onjuist verhaal over de komende rijksbegroting aan de publiciteit zien prijsgegeven. Nog minder gaarne zal hij zien, dat een bericht - juist of onjuist - zonder het natuurlijk verband, of met een onjuist verband, in de krant staat. Maar volstrekt uitgesloten is het dat hij - als ambtenaar en in de delicate positie van Financiën - zich bij zijn informaties begeeft in het verband, dat het „geïsoleerde” beleidsvoornemen heeft met het totaal van het beleid van het kabinet en „zijn” minister. Dit te meer niet daar - zoals Heijmans zelf erkent - „bepaalde politieke belangen voortijdige publicaties kunnen vragen”.

Het is op grond van dit soort overwegingen, dat de ambtelijke voorlichter in zijn beslissing over al dan niet „meesturen” - niet alleen voor wat betreft de teneur van de eventuele informatie maar ook voor een schijnbaar simpele bevestiging of ontkenning - steeds bedacht dient te zijn op het mogelijke politieke effect van zijn mededelingen en daarmee op het gevaar van „manipulatie” van de publiciteit.

Conclusie

Ik realiseer mij dat het voorgaande de indruk zou kunnen wekken, dat de voorlichtingsdienst van Financiën voortdurend zó gebukt zou gaan onder de zorgen van zijn verantwoordelijkheid dat het „geen commentaar” bijna automatisch van de lippen zou

rollen. Het tegendeel is waar. Natuurlijk moet worden vooropgesteld, dat de marge gering is tussen enerzijds de eisen van geheimhouding van de ontwerprijsbegroting (1), zoals Heijmans terecht zegt, ook door de commissie-Biesheuvel wordt aanvaard) en anderzijds de plicht van de voorlichtingsdienst om een goede voorlichting over het overheidsbeleid te bevorderen en verwarrende of onjuiste publikaties te voorkomen. Het is echter een voortdurende sportieve uitdaging om in het dagelijks contact met de publiciteitsmedia die „speelruimte” optimaal te gebruiken. Óf tussen de Seylla en de Charydis een juiste koers wordt gevaren is niet aan mij ter beoordeling maar aan de departementale leiding en in zekere zin aan de publiciteitsmedia. Dat de publiciteit zich wellicht in de meeste gevallen zal afvragen of niet een té veilige koers wordt gevaren, is begrijpelijk. Zo vraag ik mij op mijn beurt wel eens af of de publiciteitsmedia niet té gemakkelijk bezwijken voor de verleiding om een „mooi” verhaal in de krant te hebben onafhankelijk van de vraag of het gerucht of het lek of het resultaat van hun combineren en deduceren „juist” of „onjuist” is. Ik kan mij niet helemaal onttrekken aan de indruk, dat de concurrentiedwang of de persoonlijke eierzucht bij het publiceren van de „primeur” wel eens zwaarder wegen dan het streven naar een verantwoorde voorlichting van het publiek. Niemand maakt mij wijs, dat het publiek werkelijk zit te wachten op berichten, waarvan de betrouwbaarheid twijfelachtig is. Maar wij beiden, ambtelijke voorlichtingsdienst en publiciteitsmedia, hebben leren leven met „primeurs”, waarvan de feitelijke juistheid - of onjuistheid - pas vaststaat wanneer, op Prinsjesdag, de sluis van de rijks-

begroting wordt opgelicht.

„Tegelijk met de eerste dahlia's bloeien de geruchten over de rijksbegroting”, schrijft Heijmans. Mijn oud-collega, die zo thuis blijkt te zijn op het terrein van de flora, zal evengoed als ik weten dat deze bloemen veel te lijden hebben van slakken, oorwurmen en bladluis. Oordeelkundige bespuiting kán deze schaden ten dele voorkomen maar de bespuitter moet zich steeds bewust zijn, dat het redder van de éne bloem ernstige gevolgen kan hebben voor het gehele milieu.

Een, enigszins badinerende, weergave van een gesprek tussen journalist en voorlichtingsambtenaar van Financiën, zou er bijvoorbeeld als volgt kunnen uitzien:

- V. *Ik hoor, dat er in het kabinet grote moeilijkheden zijn, omdat er nog een gat in de begroting zit van zo'n X miljoen. Het schijnt vooral te draaien om de begrotingen van B en K.*
- A. *In deze tijd van het jaar kun je blindelings zeggen dat de touwtjes van de rijksbegroting nog niet aan elkaar zijn geknoopt. Zolang dat niet het geval is worden alle wenselijke uitgaven tegen elkaar en tegen de acceptabel geachte belastingdruk afgewogen. Dat zijn vaak hele stevige discussies in het kabinet, ja.*
- V. *Maar de minister van K heeft toch met aftreden bedreigd?*
- A. *Als hij of andere ministers het moeilijk hebben met hun verantwoordelijkheid voor hun eigen departement, dan is dat een zaak waar zijzelf en het hele kabinet*

over moeten beslissen. Als die beslissing een aftreden inhoudt hoor je het vanzelf. In de Nederlandse geschiedenis komt zo iets overigens niet veel voor.

V. Maar in het Regeerakkoord staat toch dat K een grote prioriteit heeft?

A. In het Regeerakkoord staat wel meer. Prioriteit betekent NIET: absolute voorrang. Het blijft altijd een afwegen.

V. Je noemde net zelf „een acceptabele belastingdruk”. Betekent dat, dat als K zijn zin krijgt, de BTW omhoog moet?

A. In de eerste plaats beweer jij - niet ik - dat minister K meer moeilijkheden heeft in het kabinet dan zijn collega's. Begrijp goed: geen enkele minister kan natuurlijk volledig krijgen wat hij graag zou willen.

Dat weten de ministers zelf ook drommels goed. Of - om jouw formulering te gebruiken - „als K z'n zin krijgt, de BTW omhoog moet” - daar kan ik natuurlijk geen antwoord op geven. In de eerste plaats is je keuzestelling „óf dit, óf dat” véél te eenvoudig. Er zijn altijd méér factoren in het spel. In de tweede plaats

moeten er nog hele reeksen beslissingen over de begroting genomen worden.

V. Maar wat zou een BTW-verhoging met 1 punt opbrengen?

A. Nou, met de natte vinger, Z miljoen.

V. En de kosten van levensonderhoud?

A. Nou, dat weet ik zo niet. Bij de laatste verhoging is gerekend met W %.

(OPMERKING: Als de voorlichtingsdienst al te prompt met gedetailleerde cijfers komt, is al gauw de conclusie: Hij weet het zo precies, het zal dus wel ongeveer zo gebeuren. Dat ligt voor de hand, maar hoeft toch niet juist te zijn. De vraag kan bijvoorbeeld al eens eerder door iemand anders gesteld zijn.)

V. (enz. enz.)

A. (enz. enz.)

Vraag aan de lezer: Heeft de voorlichting nu de boodschap overgebracht, dat er met minister K wel wat problemen zijn, maar dat het naar zijn - ambtenaars - oordeel wel niet zo'n vaart zal lopen?

Liberaal reveil

Nijmegen geen politiek congres

Contraseign: vrijwillig of verplicht?

Stakingsrecht

14e jaargang - nummer 4 - mei 1972

Nijmegen was geen politiek congres

Liberaal Reveil wordt uitgegeven door Grafisch- en reclameadviesbureau Stad nv en de Stichting Liberaal Reveil.

Redactie:

Bestuur Stichting 'Liberaal Reveil':

L. M. de Beer (eindredacteur); H. F. Heijmans;
mevrouw W. P. Hubert-Hage (secretaresse);
Th. L. Joekes; mejuffrouw mr. A. Kappeyne van
de Copello; mr. P. O. Numans; H. Vrind;
mr. J. G. C. Wiebenga.

mr. H. E. Koning (voorzitter/penningmeester);
drs. L. D. Oosterveld (secretaris); W. Altink;
H. H. Jacobse; F. Lauxtermann; drs. A. Szasz;
mevrouw mr. E. Veder-Smit.

Redactie-adres:

Leuvensestraat 20, 's-Gravenhage, telef. 070-551233
Administratie:
Roelofsstraat 104, Den Haag

Abonnementsprijs: (6 nrs. per jaar)

f 25,— per jaar;

studenten abonnement: f 15,— per jaar;

losse nummers f 5,—.

Betaling per giro nr. 240200.

Inhoud

Nijmegen was geen politiek congres	Frans de Lugt . . .	2
Contraseign: vrijwillig of verplicht?	Drs. A. J. B. Hubert .	5
Volksgezondheid in discussie	Dr. J. Z. Baruch . . .	11
De regeling van het stakingsrecht	Prof. N. E. H. v. Esveld	14
Politiek geknibbel om een restzeteltje?	W. H. de Beaufort . .	18

Nijmegen was geen politiek congres

Waarom houdt een politieke partij een jaarvergadering? We kunnen het lezen in het maartnummer van dit blad. VVD-voorzitter mevrouw Van Someren-Downer noemt daar vijf punten: meningsvorming, ideeënuitswisseling, verantwoording Kamerfracties, huishoudelijke zaken en wat zij noemt de „jaarmarktfunctie”.

Een week na de Algemene Vergadering in Nijmegen gaat dit congres Onder Haya's Hamer (zie Vrijheid en Democratie van 31-3-72). Mevrouw Van Someren schrijft daar: „Het was een goed congres.” En als motief voert zij aan: met algemene stemmen werd besloten om een nieuw begin te maken.

Iets verderop legt de VVD-voorzitter uit dat het niet in alle opzichten een goed tcongres was: „Ik was het met Groningen eens: het was alsof je in een wat kil wak stapte.” Groningen had zich bij monde van drs. J. F. Scherpenhuizen beklagd over de volgorde van het programma. „Een paar mooie toespoken, maar daarna loopt het af,” luidde de kritiek. „De volgorde van het programma moet aantrekkelijker.”

Mevrouw Van Someren zei het al op het congres en zij schrijft het ook in haar rubriek: „Na de openingsredevoeringen enkele tevoren voorbereide resoluties behandelen. Er kan dan na de politieke inleidingen een politieke discussie volgen.”

Boze tongen

Kortom: een politieke partij houdt een jaarcongres in de eerste plaats om aan politiek te doen. De kritiek van Groningen en de onderstreping daarvan door de partijvoorzitter wijst uit dat er aan het „goede” congres van Nijmegen iets mankeerde. Boze tongen (ik

Frans de Lugt

zeg niet: rode tongen) beweren wel eens dat de VVD haar jaarvergaderingen houdt omdat liberalen op zijn tijd ook wel eens zin hebben in een feestje. Maar dat terzijde. Ik beperk mij tot de vraag wat er aan de jaarvergadering van Nijmegen mankeerde.

Wat waren de ingrediënten? Een speech van de partijvoorzitter, een speech van de politiek leider. Een huishoudelijk gedeelte. Nog een stuk huishouding, waarin het beleid van het hoofdbestuur. Het beleid van de Kamerfracties.

Het moet gezegd: dit programma kan de toets van de vijf punten van mevrouw Van Someren niet goed doorstaan. Ik loop ze in omgekeerde volgorde na.

De jaarmarktfunctie

De één zal Nijmegen gezelliger hebben gevonden dan de ander, maar de organisatie valt in dit opzicht niets te verwijten.

De partijhuishouding

Wie naar een jaarvergadering komt om aan politiek te doen neemt het huishoudelijk gedeelte op de koop toe. Als het dan maar niet te veel tijd in beslag neemt. In Nijmegen kostte het ruim de helft van de beschikbare

Contraseign: vrijwillig of verplicht?

tijd. Zelfs reglementenjassers gingen er van geeuwen.

Verantwoording Kamerfracties

Met alle respect voor de geachte liberale afgevaardigden om in zo weinig mogelijk tijd zo veel mogelijk antwoorden naar beste kunnen te beantwoorden, ik kan er werkelijk geen verantwoording in zien. Het vraag- en antwoordsysteem heeft op zijn minst een tweede ronde nodig om redelijk goed te functioneren. De replicanten kwamen niet aan hun trekken. De „zaal” vond het twelletjes, en de partijvoorzitter zat met de klok, maar het feit wordt er niet minder door. En hoewel het een goed liberaal beginsel is om iemand te laten uitspreken, interruptiemicrofoons staan er zelfs in de Tweede Kamer en mogen op een congres van een politieke partij evenmin ontbreken.

Ideëenuitwisseling

Al waar mensen bij elkaar zijn worden ideeën uitgewisseld. Het gebouw van de Vereniging beschikt als startpunt van de Vierdaagse uiteraard over voldoende meters wandelgang. Dus dat zat wel snor.

Meningsvorming

Nu wordt het moeilijk. Op gevaar af dat ik op tenen ga staan: dit congres had met goede meningsvorming weinig te maken. Het onbetwiste hoogtepunt was de aankondiging van het Liberaal Manifest, het VVD-breekijzer voor een hergroepering in de partijverhoudingen. De partijvoorzitter maakte het wereldkundig, zetten uiteen waarom dat stuk er

moet komen en wat de bedoeling er van is. Politiek leider Wiegel filosofeerde in zijn rede al wat over de inhoud van dit tienpuntenstuk.

Er was geen resolutie voorbereid waarin het idee van een dergelijke stuk was aangekaart. Er was aansluitend op de aankondiging van dit manifest geen mogelijkheid plenair over dit idee te discussiëren. Bij de bespreking van het beleid hoofdbestuur kon het even ter sprake komen. Maar doet men een zaak die politiek gewicht moet krijgen recht door het onder te brengen in een huishoudelijk gedeelte?

Motie

Er kwam een motie op tafel: op de kortst mogelijke termijn moet het hoofdbestuur alle activiteiten ondernemen die kunnen leiden tot een blauwdruk waarop ook gelijkgezinden buiten de VVD zich kunnen verenigen. De motie werd unaniem aanvaard. De partijvoorzitter zag daarin een ondersteuning van haar plan. De Algemene Vergadering nam daarmee een besluit waar de partijafdelingen in geen enkel opzicht over hebben kunnen meespreken, laat staan mee beslissen.

De afdelingen worden straks geconfronteerd met een stuk van tien punten. Daarop kunnen dan amendementen worden ingebracht. Zelfs kan dan nog worden geprobeerd aan de bedoelingen van het manifest te sleutelen. Via dat manifest hoopt het partijbestuur te komen tot een grote middenpartij waarin de liberalen en liberaalgezinden elkaar kunnen vinden, zei mevrouw Van Someren. Ondanks de steun van de Algemene Vergadering blijft vooralsnog de vraag: wil de ledenachterban daar wel aan. Het doel van het manifest is

Nijmegen was geen politiek congres

van groot politiek gewicht. Niet in de laatste plaats voor het voortbestaan van de VVD in de huidige vorm. Een grondige voorbereiding in de partijgeledingen zou geen overbodige luxe zijn geweest. Je moet het over een gedachte eens zijn alvorens je te zetten aan de inhoud en de formuleringen. Het gaat hier niet om een min of meer vrijblijvend stuk. Nu wordt voer gegeven aan de veronderstelling dat de VVD wel met een breekijzer wil komen maar er misschien helemaal niet mee wil slopen ten gunste van restauratie of nieuwbouw.

De procedure die nu wordt gevolgd doet denken aan een vijftienhonderdmeterloop waarbij de startstreep op vijfhonderd meter is getrokken.

Discussie

Het ontbreken van een goede voorbereiding was er ook de oorzaak van dat geen wezenlijke discussie kon ontstaan over het plan dat

de partijvoorzitter lanceerde. De vraag Liberaal Manifest ja, of Liberaal Manifest nee, kwam niet echt in het geding. Ik heb al uiteengezet waarom de motie – ondanks unanieme aanvaarding – in dit stadium niet bereikend was.

De Algemene Vergadering (waarom die naam niet wijzigen in jaarcongres?) was door dit alles een vergadering zonder climax. Naar een climax moet je toewerken, niet alleen door de indeling van het programma, maar vooral door de voorbereiding.

Er zijn altijd wel een aantal dingen op te noemen waardoor een congres goed genoemd kan worden. Maar een goed congres is nog geen politiek congres. Nijmegen had in het teken van het idee van het Liberaal Manifest kunnen staan. Dat is niet gebeurd, het was het congres van de partijhuishouding. Een partijcongres zonder politieke climax is voor mij geen politiek congres.

Contraseign: vrijwillig of verplicht?

Het wetsontwerp voor onteigening van een tracé voor de buisleidingstraat van Pernis naar de Belgisch-Nederlandse grens^{1*)} is behalve door een belangwekkende discussie over fouragerende Brandganzen in de Hoekse Waard ook interessant geweest vanwege de procedurele verwickelingen die zich bij de parlementaire behandeling voorgedaan hebben.

Maar zelden immers wordt een Kamercommissie door een besluit van de Kamer gedwongen eerder eindverslag uit te brengen dan zij oorspronkelijk van plan was.²⁾ Verder was het sinds 1949 niet meer voorgekomen dat een commissie bepaalde dat amendementen vooraf bij haar ingezonden en door haar beoordeeld moesten worden.³⁾ Ook de discussie over de vraag of de kaart waarop het tracé voor de buisleidingstraat globaal was ingetekend, tot onderdeel van de wet gemaakt kon worden, en, zo ja, of dit tracé vervolgens door amendering op de kaart gewijzigd kon worden, was voor liefhebbers aantrekkelijk.⁴⁾

Voor mij is een vierde procedureel punt aanleiding deze beschouwing te schrijven. Dit betrof de vraag of de Kamer bij amendement wijzigingen kan aanbrengen in de voorgenomen contrasignering van een wet.

Amendement of niet?

De heer L. A. M. De Bekker (KVP) had het navolgende amendement ingediend⁵⁾: „Aan de ondertekening van het wetsontwerp wordt toegevoegd:

De Minister van Landbouw en Visserij.”

De toelichting daarop luidde als volgt: „Gelet op de doorsnijding van een gebied van hoogwaardige landbouwgronden, waardoor

A. J. B. Hubert

landbouwkundig grote moeilijkheden veroorzaakt worden en omrij- en andere schaden ontstaan, welke op grond van de Onteigeningswet slechts ten dele gecompenseerd kunnen worden, is te voorzien dat achteraf via vrijwillige of wettelijke ruilverkaveling of andere cultuurtechnische werken vele vragen zullen opkomen, welke alleen via wettelijke regelingen, waarvoor de Minister van Landbouw en Visserij verantwoordelijk is, opgelost kunnen worden, acht de opsteller zijn medeverantwoordelijkheid voor dit wetsontwerp noodzakelijk. Gelet op zijn verantwoordelijkheid voor de Stichting Beheer Landbouwgronden, die bij de voorbereidende fase van dit wetsontwerp integraal werd ingeschakeld, ligt zijn medeondertekening ook zeker voor de hand.

Dat deze Minister tevens verantwoordelijk is voor het Staatsbosbeheer en daarmee voor vele landschappelijke aspecten, beklemtoont te meer de noodzakelijkheid van zijn medeondertekening.”

De bijzondere commissie gaf over dit amendement als haar oordeel:

„Een zeer belangrijk deel van de commissie heeft de overtuiging, dat de agrarische belangen in het beheerslichaam duidelijk be-

*) De noten staan op blz. 10. Het betreft uitsluitend bronvermeldingen.

hartigd zullen worden en vraagt zich af of het noodzakelijk is dit te benadrukken door de handtekening van de Minister van Landbouw en Visserij onder de wet te doen plaatsnemen. Dit deel van de commissie behoudt zich het oordeel voorlopig voor."

De vraag is nu of de Tweede Kamer gerechtigd is een dergelijk voorstel te aanvaarden of zelfs maar in overweging te nemen, met andere woorden of dit wel een amendement kan zijn.

Artikel 122 van de Grondwet zegt: „De Tweede Kamer alsmede de verenigde vergadering der Staten-Generaal heeft het recht wijzigingen in een voorstel des Konings te maken." Het Reglement van Orde van de Tweede Kamer sluit in artikel 83 twee soorten van amendementen uit: amendementen die geen betrekking hebben met het voorliggende voorstel, en destructieve amendementen. Bij een wetsontwerp tot wijziging van een artikel van het Burgerlijk Wetboek kan niet zonder meer voorgesteld worden ook een willekeurig ander artikel te wijzigen, en ook kan niet door toevoeging van het woordje 'niet' een voorstel in zijn tegendeel veranderd worden.

Ook uit de toelichting van de heer De Bekker, zowel schriftelijk als mondeling⁶⁾ blijkt overduidelijk dat geen van beide gevallen zich voordeed. De vraag was echter of het begrip 'voorstel des Konings' - dus datgene wat volgens artikel 122 van de Grondwet gewijzigd kan worden - zich uitstrekt tot de mede-ondertekening.

Deze vraag is, voor zover ik kan nagaan, wonderlijk genoeg nog nimmer opgeworpen in de meer dan honderd jaar dat het recht van amendement in Nederland bestaat. Meestal immers verklaart een bewindsman

zich bereid een wet(sontwerp) mede te ondertekenen, als daarom tijdens de schriftelijke voorbereiding vanuit de Kamer gevraagd wordt⁷⁾, ofwel de Kamer neemt genoegen met de redenen die gegeven worden vóór een weigering.

De praktijk

Nu nergens omschreven is of de ondertekening deel uitmaakt van het 'voorstel des Konings', moeten mijns inziens twee zaken onderzocht worden. Ten eerste: is het gewenst dat de Tweede Kamer mede bepaalt wie een wetsontwerp zal contrasigneren, en ten tweede: is uit de wetgevingspraktijk wellicht af te leiden wat wel en wat niet tot het voorstel gerekend moet worden?

De eerste vraag beantwoord ik bevestigend. De Kamer moet zich geen beperkingen opleggen waar die niet zijn. De medeondertekening is van politieke betekenis, want de Minister die weigert zijn handtekening te zetten, bevindt zich in conflict met de volksvertegenwoordiging. Bij het doorzenden van schriftelijke vragen pleegt de Kamervoorzitter ook zich er van te vergewissen of de vragen wel aan de juiste bewindsman zijn gericht, waar b.v. de medeondertekening van een wet een aanwijzing voor kan zijn. Zo zijn er meer voorbeelden te vinden waaruit blijkt dat deze ondertekening, naast de collectieve verantwoordelijkheid van de Ministerraad, wel degelijk van betekenis is. Ware dat niet zo, dan zou immers in alle gevallen met het contrasigneren van b.v. de Minister-President volstaan kunnen worden om te voldoen aan artikel 55 van de Grondwet (De Koning is onschendbaar; de ministers zijn verantwoordelijk.). De tweede vraag wordt beantwoord door een

omschrijving te geven van de wijze waarop wetsontwerpen ingediend en verder behandeld worden.

Een bij de griffie van de Tweede Kamer bijkomend wetsontwerp bestaat uit drie stukken: Koninklijke Boodschap, wetsontwerp en memorie van toelichting.

De Koninklijke Boodschap begint met de woorden: „Wij bieden U hiernevens ter overweging aan een ontwerp van Wet . . .”. Na een omschrijving van dit voorstel volgt dan: „De toelichtende memorie, die het Wetsontwerp vergezelt, bevat de gronden waarop het rust. En hiermee bevelen wij U in Godes heilige bescherming. JULIANA”

Terloops wil ik er op wijzen dat de Koninklijke Boodschap niet gecontrasigneerd is. Dit wordt geacht te zijn geschied door de handtekening van de betrokken bewindslieden onder de memorie van toelichting. Tot welke administratieve verwickelingen dit kan leiden is onlangs gebleken bij het wetsontwerp waarbij de financiële positie van de Spoorwegen geregeld zal worden ⁸⁾.

Bij de Koninklijke Boodschap is dus als tweede stuk het wetsontwerp – het voorstel des Konings – gevoegd. Dit bestaat uit het ingevulde formulier van afkondiging (artikel 81 van de Grondwet), inbegrepen de materiële inhoud. Het formulier en de naam en titels van het Staatshoofd zijn uiteraard niet voor wijziging bij amendement vatbaar. Het formulier luidt: „Wij” enz. „Koning der Nederlanden,” enz.

„Allen, die deze zullen zien of horen lezen, saluut! doen te weten:

„Alzo Wij in overweging genomen hebben, dat” enz.

(de beweegredenen der wet).

„Zo is het, dat Wij, de Raad van State gehoord, en met gemeen overleg der Staten-Generaal, hebben goedgevonden en verstaan, gelijk Wij goedvinden en verstaan bij deze” enz.

(De inhoud der wet).

„Gegeven”, enz.

Het gaat mij om dat laatste 'enz.'. In de stukken, zoals die bij de Tweede Kamer worden ingezonden, volgt na het 'Gegeven' de aanduiding van de Ministers of Staatssecretarissen die zullen contrasigneren. Dat het Staatshoofd eerst tekent, spreekt vanzelf. De bedoelde bewindslieden zijn steeds dezelfde die ook de memorie van toelichting ondertekenen.

In het geval van de buisleidingstraat stond er dus:

De Minister van Verkeer en Waterstaat,

De Minister van Volkshuisvesting en

Ruimtelijke Ordening,

Hieruit vind ik een eerste aanwijzing dat met het wetsontwerp ook geregeld (voorgesteld) wordt wie te zijner tijd zullen contrasigneren. De voorgenomen contra-signering hoort dan tot het „voorstel des Konings” en is amendeerbaar. De gang van zaken bij initiatiefwetten duidt er ook al op dat de Tweede Kamer wel degelijk kan bepalen welke bewindslieden dienen te contrasigneren. Hier heeft de Regering zelfs in het geheel geen middel daarop invloed uit te oefenen, behoudens een verzoek aan de voorsteller of een beroep op de Kamer. Bewindslieden die niet tekenen, hoewel de Staten-Generaal 's Konings bewilliging onder hun verantwoordelijkheid op het voorstel verzocht hebben, bevinden zich in optima forma in conflict met het parlement.

In de al eerder genoemde gevallen waarin de Regering op verzoek van de Kamer andere ondertekenaren toevoegt, geschiedt dat bij Nota van Wijziging, dus op geheel de zelfde wijze als waarop wijzigingen van Regeringswege in de artikelen en beweegredenen worden aangebracht. Welaan: wat de Regering bij Nota van Wijziging kan, kan de Kamer bij amendement doen (binnen de beperking die het Reglement van Orde oplegt). Een sprekend voorbeeld van een vergelijkbaar geval deed zich ook bij de buisleidingstraat voor. Er was een amendement ingediend waarin een de Regering niet welgevalig voorstel werd gedaan voor regeling van de aansprakelijkheid bij calamiteiten. Bij Nota van Wijziging voegde de Regering toen een andere calamiteitenregeling toe aan het wetsontwerp. Voor deze privaatrechtelijke en verzekeringstechnische zaak berust de verantwoordelijkheid bij de Minister van Justitie en de Staatssecretaris van Financiën, de heer Van der Stee. Aan het slot van de Nota van Wijziging werd dan ook meegegeeld dat aan de ondertekening was toegevoegd:

De Minister van Justitie,

De Staatssecretaris van Financiën,

Beide bewindslieden ondertekenden de Nota met de eerdergenoemde Ministers. Curieus was het dat de Tweede Nota van Wijziging alleen door Ministers Drees en Udink getekend was. Aangenomen moet worden dat zij deze tweede wijziging mede namens de andere verantwoordelijke bewindslieden aanbrachten, hoewel daar niets van bleek.

Na aanvaarding van een wetsontwerp zendt de Tweede Kamer het aan de Eerste Kamer. Wederom sluit de tekst niet met het 'Gegeven', maar met het aanduiden van de bewindslieden die zullen contrasigneren.

Van voorstel tot Wet

Het slot van de wetgevingsprocedure is plaatsing in het Staatsblad. Het besluit van 22 december 1863, Stb. 149, ter nadere regeling van de wijze en den vorm van afkondiging van wetten en Koninklijke besluiten, bepaalt daaromtrent in artikel 2: „De wetten () worden na door Ons ondertekend en na door het hoofd van het Departement van algemeen bestuur, dien het aangaat, mede ondertekend te zijn, door dezen verzonden aan Onzen Minister van Justitie.” In artikel 3 wordt dan bepaald: „Onze Minister van Justitie voorziet de wet() van het navolgende onderschrift:

Uitgegeven den . . .

(Invullen dagtekening en jaar)

De Minister van Justitie,

Deze woorden worden dus geplaatst onder datgene wat de wet is. De praktijk wijst uit dat deze woorden geplaatst worden na de laatste ondertekening, zodat men er kennelijk van uitgaat dat deze nog tot de wet behoort. Wat tot de wet behoort heeft ooit behoort tot 'het voorstel des Konings', en is dus amendeerbaar geweest - uiteraard behoudens de eerder genoemde uitzonderingen.

Conclusie

Dit alles overziende is er naar mijn gevoel dan ook alleen maar plaats voor de gevolgtrekking dat tot het voorstel des Konings te

Volksgezondheid in discussie

vens behoort de bepaling welke bewindslieden zullen contrasigneren, zodat ingevolge artikel 122 van de Grondwet de Tweede Kamer daar wijzigingen in kan aanbrengen.

Bevolgt de gebruikelijke stemming over de trits artikelen - beweegredenen - wetsontwerp, zou de Kamer zich dus ook moeten uitspreken over het vierde onderdeel: mede-ondertekening. Dat dit tot op heden nog niet het geval is, kan verklaard worden door aan te nemen dat het nu tegelijk geschiedt met de stemming over het wetsontwerp. In voorkomende gevallen zou echter de stemming over de mede-ondertekening moeten geschieden direct voor de stemming over het wetsontwerp als geheel.

Onjuist moet het worden geacht dat het voorgekomen is dat zonder meer andere bewindslieden (functioneel, niet persoonlijk) tekenden dan aangegeven was in het wetsontwerp. Dit schijnt nog wel eens gebeurd te zijn in gevallen waarin een herverkeveling van taken tussen departementen, of de oprichting van een nieuw departement, de verantwoordelijkheid voor een bepaald aanhangig wetsontwerp veranderd had tussen het moment van indiening en dat van plaatsing in het Staatsblad.

Staat het nu de Kamer geheel vrij in de ondertekening naar willekeur wijziging aan te brengen? Het komt mij voor van niet, want Artikel 83 van het Reglement van Orde is onverkort van toepassing. Bij een belastingwet kan men bijvoorbeeld bezwaarlijk de bewindslieden van Finnaciën afvoeren; evenmin is het logisch of toelaatbaar b.v. de Minister voor ontwikkelingssamenwerking te laten tekenen voor een wet waarbij steun aan Zuid-Limburg gegeven wordt.

Slot

Tenslotte resten mij nog twee punten.

Het amendement van de heer De Bekker is uiteindelijk overbodig geworden nadat Ministers Drees en Udink in tweede termijn verklaarden dat de Minister van Landbouw zou mee ondertekenen; het werd ingetrokken.⁹⁾ Een daaraan voorafgaande toezegging de mede-ondertekening nader in de Minister-raad te bezien, werd niet voldoende geacht. Immers, als de Kamer het wetsontwerp aannam, wetende dat wellicht nog een ondertekening zou worden toegevoegd, dan zou daarmee toegegeven zijn dat het niet de Staten-Generaal zijn die beslissen over de ondertekening. De fundamentele vraag is dus voor de Kamer opengebleven.

In de Eerste Kamer is dit alles niet onopgemerkt gebleven, maar ook daar is de discussie niet uitputtend geweest. Opgemerkt werd dat altijd deze of gene bewindsman bij motie uitgenodigd kan worden een wet mede te ondertekenen.¹⁰⁾ Daarmee wordt echter geen antwoord gegeven op de vraag of het voorstel van de heer De Bekker wel een amendement kan zijn.

Ik verheel mij echter evenmin dat met dit artikel die vraag wellicht ook niet op een voor ieder aanvaardbare manier beantwoord is. Ter gelegenheid van de herbezinning op de totale Grondwetherziening kan wellicht aan dit detailprobleem ook aandacht geschonken worden.

- 1) Bijlagen bij de Handelingen van de Tweede Kamer, zitting 1971/72 — 11.355. Verklaring van het algemeen nut der onteigening van percelen, erfdienstbaarheden en andere zakelijke rechten ten behoeve van de inrichting van een buisleidingstraat vanaf Pernis langs Klundert naar de Schelde nabij de Nederlands-Belgische grens en een zijtak daarvan vanaf Noordhoek naar die grens ter hoogte van Nispen.
- 2) Handelingen van de Tweede Kamer, zitting 1971/72, blz. 1398.
- 3) Brief van de voorzitter van de bijzondere commissie, Bijlage bij de Handelingen, zitting 1971/72, 11.355, nr. 8. Zie ook J. G. Pippel, Het Reglement van Orde van de Tweede Kamer, geschiedenis en toepassing, derde vermeerderde druk, Staatsuitgeverij, 1950, blz. 266 e.v.

- 4) Amendement van de heer Nypels c.s. en het sub-amendement van de heren De Ruiter en Nypels, Bijlagen zitting 1971/72, 11.355, nrs. 12 en 13. Zie ook Handelingen zitting 1971/72 blz. 2079 l.k., blz. 2081 r.k., blz. 2082 r.k., blz. 2103 r.k. e.v., blz. 2111 r.k. e.v., blz. 2126 l.k., blz. 2139.
- 5) Bijlagen zitting 1971/72 11.355, nr. 20.
- 6) Handelingen zitting 1971/72, blz. 2070, zie ook blz. 2089 r.k. en blz. 2110 l.k.
- 7) Zie b.v. het ontwerp-retorsiewet zeescheepvaart, Bijlagen 10.523 nrs. 5 en 6.
- 8) Zie NRC-Handelsblad van 8 januari 1972.
- 9) Handelingen zitting 1971/72, blz. 2127 en blz. 2132.
- 10) Handelingen Eerste Kamer, zitting 1971/72, blz. 502, 506 l.k. en 507 r.k.

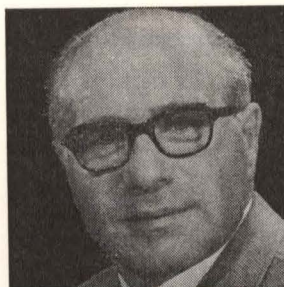
Volksgezondheid in discussie

Mevr. E. Veder-Smit die reeds vele jaren voor de V.V.D. de problemen rond de volksgezondheid in de Tweede Kamer behandelt, heeft enige tijd geleden een nota over dit onderwerp opgesteld die binnen de V.V.D. als discussie-nota zal gelden. Binnen kort bestek vermeldt mevr. Veder talrijke onderwerpen, die ongetwijfeld binnen (maar ook buiten) de V.V.D. tot discussie aanleiding geven of reeds hebben gegeven.

Het bevolkingsvraagstuk krijgt in deze nota, begrijpelijkerwijs, uitvoerig aandacht. Mevr. Veder meent dat op dit gebied nog veel aan voorlichting moet worden gedaan, de zo juist ingestelde commissie voor het bevolkingsvraagstuk in ons land onder voorzitterschap van prof. dr. P. Muntendam zal hieraan ook de nodige aandacht moeten schenken.

De „pil” in het ziekenfonds, door mevr. Veder-Smit in haar nota als wenselijk genoemd, is inmiddels gerealiseerd. Hoewel men zich vaak afvraagt wat nog meer gedaan zou kunnen worden aan de voorlichting, nu in vers dag- en weekbladen, vrouwenbladen, radio en televisie herhaaldelijk over anti-conceptie en de methoden daartoe spreken, leert de ervaring toch dat een groot aantal ongehuwde vrouwen die om abortus komen vragen, op geen enkele wijze anti-conceptie hebben toegepast. Er schort dus toch wel het een en ander aan de voorlichting over anti-conceptie. Vandaar ook dat de „pil in het ziekenfonds” meer waarde heeft als het wegnemen van een taboe, een zekere psychologische remming op het gebruik van anti-conceptionele middelen, dan als het wegnemen van een financiële rem.

Mevr. Veder pleit in haar nota voor een ander beleid in dit verband ten aanzien van de kinderbijslag, bv. door het bevriezen van de

Dr. J. Z. Baruch

kinderbijslagen op het huidige bedrag. Zonder de kinderbijslagen te willen zien als een middel dat geboortebevorderend werkt, lijkt het toch wel dienstig om inderdaad tot een systeem van bevriezing van de kinderbijslagen te geraken.

Bij het hoofdstuk over de geestelijke volksgezondheid wijst mevr. Veder er op, dat sluisinternaten en dagverblijven voor psychiatrische patiënten vermoedelijk aanvankelijk veel uitgaven zullen vergen, maar op den duur toch kostenbesparend zullen werken, omdat deze patiënten dan minder of in het geheel niet in psychiatrische inrichtingen verpleegd zullen moeten worden. Het zal zaak zijn de oprichting van dagverblijven en sluisinternaten financieel mogelijk te maken, waarbij dan nog een ander probleem zich voordoet, nl. het vinden van de juiste leiding voor deze psychiatrische instellingen.

Dat mevr. Veder inzake abortus pleit voor een „liberale” wet is op zich zelf niet zo verwonderlijk. Hiermede zullen vele anderen ook buiten de kring van de V.V.D. instemmen. Zij wil zo veel mogelijk tegemoetkomen aan de wens van de vrouw en zo weinig mogelijk tijd verloren laten gaan tussen de aanvraag om abortus en de ingreep zelf.

Zij wijst in dit verband op een mogelijk onderdeel van het bestaan van abortus-teams, nl. in die gevallen waarin de vrouw noch naar

haar eigen huisarts, noch naar een vreemde huisarts dúrft toe te gaan. In deze gevallen zal naar haar mening een vrouw wel naar een abortus-team durven gaan en dus langs die weg geholpen kunnen worden.

Het zal er op aankomen het uitgangspunt, de wens van de vrouw om abortus te ondergaan, zo veel mogelijk tot richtsnoer te nemen bij de beoordeling en de verwezenlijking van het wetsontwerp inzake de abortus dat binnenkort ter discussie zal komen.

Mevr. Veder pleit in haar nota voor een investeringsfonds voor de ziekenhuisbouw, in haar opvatting tot stand te brengen en te voeden door vaste bijdragen van de gezamenlijke ziekenhuizen. Gezien het feit dat vele ziekenhuizen al met moeite rond komen of met verlies werken, rijst de vraag of ziekenhuizen in staat zullen zijn zelf bij te dragen tot een dgl. garantiefonds of investeringsfonds voor ziekenhuisbouw. Op zich zelf pleiten ook andere partijen voor een dgl. bank voor de ziekenhuisbouw waardoor de ziekenhuizen in staat zouden moeten worden gesteld tegen lage rente te lenen en dus lagere afschrijvingskosten kunnen maken. Ook DS'70 pleit voor een dgl. ziekenhuisbank, naar analogie bv. van de Bank voor Ned. Gemeenten en dgl.

Mevr. Veder bepleit verschuiving van de klinische naar poliklinische hulp door specialisten, ook als middel tot het verminderen van de (hoge) honoraria van specialisten. Dit moge op zich zelf waar zijn, de vraag komt toch op of de bijzonder grote uitgaven voor honoraria van bv. diverse specialisten politiek en sociaal-economisch nog wel lange tijd gangbaar zullen zijn. De roep naar verandering van het huidige systeem van zelfstandig werkende specialisten zal vanuit het bedrijfs-

leven (werknemers en werkgevers) maar ook vanuit diverse politieke partijen, sterker worden als steeds duidelijker wordt dat de honorering van diverse specialisten, vergeleken bv. met die van hoogleraren maar ook andere academici, grote verschillen te zien geeft. De drang naar een geheel ander systeem van inschakeling van specialisten, bv. in de vorm van ambtenaren binnen een nationale gezondheidsdienst zal sterker worden ook bij die groepen die op zich zelf politiek gesproken niet tot een ingrijpende hervorming van medische dienstverlening zouden willen overgaan.

Het eigen risico, door mevr. Veder bepleit oa. als rem tegen het overbodig gebruik maken van medische hulp en verstrekkingen, biedt sociaal gesproken naar onze mening grote bezwaren. Verschillende onderzoekingen in dit verband hebben aangetoond dat de ziekenfondspatiënt niet vaker dan de particuliere patiënt medische hulp inroept. Het plaatsen van een rem of financiële drempel tussen patiënt en arts lijkt ons vooralsnog bezwaarlijk: financieel zullen perceptiekosten van het bedrag aan eigen risico niet onbelangrijk zijn, maakt men het eigen risico te hoog dan wordt het naar de mening van zeer velen sociaal onaanvaardbaar, maakt men de bijdrage voor het eigen risico maar matig dan zullen bepaalde patiënten er niet door weerhouden worden, toch medische hulp in te roepen terwijl voor andere patiënten financiële remmen reëel kunnen worden.

Wel moeten de artsen, zoals mevr. Veder opmerkt, meer kostenbewust worden gemaakt; zij moeten leren inzien welke kostbare methoden (Röntgenonderzoeken etc.) zij vaak voorschrijven zonder dat het noodzakelijk is. In dit opzicht ontbreekt bij de medische op-

leiding nog veel: de a.s. arts zal bewust moeten worden gemaakt van de kosten van de behandelingen die hij zijn patiënten voorschrijft. Dit behoeft geenszins te betekenen dat hij zich daardoor geremd zal behoeven te voelen in zijn adviezen, maar hij moet zich wel bewust zijn van de ook financiële draagwijdte van zijn adviezen.

Terecht wijst mevr. Veder er op, dat het ziekteverzuim in ons land de laatste jaren steeds stijgende is. Zij pleit voor nauwer contact tussen de verzekeringsarts en de huisarts. De vraag rijst of het instituut van verzekeringsarts (vroeger de controlerend geneesheer) nog wel op zijn plaats is. In andere landen bepaalt de huisarts wanneer de patiënt weer arbeidsgeschikt is. Dat maakt een geheel afzonderlijke controle apparaat overbodig en leidt dan, naar de ervaring leert, niet tot een hoger ziekteverzuim. Vereenvoudiging van ons gehele bestel van sociale verzekeringen is daarbij wel geboden. Maar zelfs al laat men vooralsnog het systeem van

de verzekeringsarts bestaan, dan nog is vereenvoudiging van ons sociale verzekeringsstelsel wel op zijn plaats, niet alleen terwille van een kostenbesparing maar zeker ook terwille van een besparing aan schaarse mankracht (artsen) en terwille van de overzichtelijkheid voor de patiënten zelf.

Andere onderwerpen worden door mevr. Veder slechts kort genoemd, zoals de coördinatie tussen academische en niet-academische ziekenhuizen, de bestrijding van milieuverontreiniging, geluidshinder en dgl.

Wij menen dat mevr. E. Veder-Smit in haar discussie-nota vele waardevolle gedachten heeft aangedragen die de moeite van het overdenken binnen haar eigen politieke groepering maar ook daarbuiten, ten volle waard zijn. Men behoeft het niet met de schrijfster eens te zijn om te erkennen dat zij diverse facetten van het uitgebreide gebied van de volksgezondheid heeft geëvalueerd, heeft gediagnosticeerd zonder dat men het altijd met de door haar aangegeven therapie eens behoeft te zijn.

De regeling van het stakingsrecht

Op 12 april jl. was het een eeuw geleden dat het coalitieverbod werd afgeschaft. Het was onze liberale voorganger S. van Houten die hiertoe het initiatief had genomen door in 1870 vragen te stellen aan de minister van justitie en een dag later reeds een ontwerp van wet met memorie van toelichting te publiceren.

Honderd jaren zijn sindsdien gepasseerd zonder dat de wetgever iets heeft veranderd aan de vrijheid van de burgers om zich te verenigen in belangenorganisaties. Hij heeft evenmin een regeling ontworpen voor het gebruik van het door de vakorganisaties gehanteerde verdedigings- en aanvalswapen, de werkstaking. Mr. Samkalden heeft als minister gesteld dat vakbonden voor de handhaving van het machts-evenwicht met de werkgevers als zodanig het stakingsmiddel behoeven. Hij heeft niet veel tegenspraak gekregen; ook de werkgevers zijn huiverig om de vaststelling der arbeidsvoorwaarden en het daartoe door de vakbonden geëiste stakingsrecht principieel te benaderen. Dat is begrijpelijk. Werkgevers zijn tegelijk ondernemers, die moeten proberen voort te bestaan. Zij zijn uit dien hoofde opportunisten. Daar schuilt geen enkel verwijt in, integendeel. Ik beschouw het als een gave om kansen te zien en te benutten, een gelegenheid te gebruiken, van de nood een deugd te maken, bij de keukendeur aan te kloppen als de voordeur gesloten blijft.

Uit het vorenstaande blijkt echter wel dat werkgevers noch werknemers het laatste woord dienen te hebben bij de regeling van de loonvorming en het stakingsrecht. Zij zijn ook maar partij, een partijdige partij zelfs, en vertegenwoordigen slechts een deel van de

N. E. H. van Esveld

bevolking. Aan de andere kant is het slecht hazen vangen met onwillige honden. De laatste jaren hebben we wel gemerkt wat er van goedbedoelde pogingen van een regering om de inflatie tegen te gaan terecht komt, als het bedrijfsleven niet wil of kan meewerken. Het apparaat van de overheid heeft trouwens zelf ook boter op het hoofd.

Wetsontwerpen

Welke kant moeten we bij de regeling van het stakingsrecht nu op? Men weet dat er bij de Tweede Kamer nog twee wetsontwerpen liggen. Eén tot regeling van de werkstaking (1968/9 no. 10111) en één betreffende commissies van onderzoek (no. 10110). Op 29 april is het drie jaar geleden dat de ontwerpen aan de Tweede Kamer werden aangeboden. Het ziet er niet naar uit dat zij spoedig het Staatsblad zullen bereiken. Er zal nog een hoorzitting van de bijzonder kamercommissie die de wetsontwerpen voorbereidt aan gewijd worden, waarbij al zeker is dat de vakbonden met nieuwe verlangens zullen komen. Met name willen zij ruimte krijgen voor politieke en solidariteitsstakingen. De werkgevers zullen uiteraard van de gelegenheid gebruik maken opnieuw hun eigen standpunt te onderstrepen. Persoonlijk hoop ik dat in de commissie en

in de Kamer ook eens aandacht zal worden geschonken aan de groepen buiten de direct bij het conflict betrokken werkgevers en werknemers. Daargelaten dus of de staking het proces van onderhandelingen over arbeidsvoorwaarden en in de huidige fase van vrije loonvorming onmisbaar wapen voor de vakbonden is, er zijn ook nog anderen met wie rekening moet worden gehouden. Wellicht zou het een wezenlijk liberale inbreng kunnen zijn de werkstaking ook eens vanuit een andere hoek als die van de bij het conflict betrokken werkgevers en werknemers te beschouwen. Onze maatschappij is langzamerhand zo samengesteld en ingewikkeld geworden, dat bij burenruzies de hele straat of wijk betrokken wordt. Ook zijn de conflictsgronden veranderd. Over beide punten het volgende.

Van oorsprong is de staking het machtsmiddel van arbeiders tegen een of meer werkgevers ter afdwinging van verbetering of inondhouding van hun arbeidsvoorwaarden. Als zodanig is de staking in de laatste honderd jaren van vakverenigingsvrijheid door vrijwel iedereen aanvaard. Haar rechtsgrond was de economische afhankelijkheid van de loonarbeider, die bij het afsluiten van zijn arbeidscontract met de rug tegen de muur stond en elk loon had te aanvaarden. In de huidige sociale rechtsstaat is hierin veel veranderd. We hebben minimumlonen, zeer behoorlijke arbeidsvoorwaarden, een bijna topzware sociale verzekering, regelingen voor collectief ontslag, herscholing en arbeidsbemiddeling. Natuurlijk blijft er altijd te wensen over en zijn er groepen en individuen die het nog niet goed hebben. Ook hebben we geleerd dat de ontevredenheid

over arbeidsvoorwaarden blijft, omdat het voornamelijk de vergelijking met anderen is die onrust veroorzaakt.

De vraag is dan echter wel gewettigd of dáárvor nog de oorspronkelijk stakingsgrond geldt. Zou men dit bevestigend beantwoorden, dan komen we van de staking nooit meer af. Altijd zullen dan groepen, die het ergens niet mee eens zijn en hun zin niet hebben gekregen, de boel erbij neer kunnen gooien. Hun actie treft dan echter niet alleen meer hun directe tegenstander, een werkgever of werkgeversorganisatie, maar de hele maatschappij. Door een bepaald onderdeel van het economische leven lam te leggen is de kans groot dat stakers ook anderen treffen. Dat maakt hun positie zo sterk. Dat doet de werkgevers zo vlot toegeven. Op hun beurt zitten die immers vast aan leveringscontracten. Ook is de mechanisering in een eeuw zo toegenomen, dat de werkweigering voornamelijk effect heeft door de stilstand van ongelooflijk kostbare machines en organisaties. De kapitaalsinvestering per werknemer is uiteraard sinds een eeuw verveelvoudigd. Ook is het mogelijk geworden met de zgn. prikstakingen van kleine groepen werknemers op essentiële onderdelen van het productieproces veel meer chaos te veroorzaken dan voorheen met massale stakingen van duizenden proletariërs. Computerpersoneel neemt langzamerhand dezelfde positie in als de vliegers bij luchtvaartmaatschappijen.

Politieke verlangens

En waarom staakt men tegenwoordig nog? Dat is het tweede punt. De conflictsgronden zijn verlegd en wel van de loutere arbeidsvoorwaarden naar de politieke doeleinden.

In de eerste plaats de algemene politieke verlangens. De vakbonden en de leiders der vakcentrales hebben herhaaldelijk verklaard dat zij zich maatschappij-kritisch willen opstellen. Dat houdt dus in aandacht en actie voor beter onderwijs, meer of anders gerichte ontwikkelingshulp, het weren van producten uit (rechtse) dictaturen, nivellering van inkomens en vermogens, kritische analyse van Navo en EEG, enzovoorts.

In de tweede plaats de sociale en economische politiek. Uiteraard valt daarbij te denken aan de loonpolitiek, het vestigings- en arbeidsmarktbeleid, de investeringen, de vertegenwoordiging in boven-nationale lichamen.

Maar er is ook nog het punt van de ondernemingsstructuur. Behoorlijke arbeidsvoorwaarden achten de vakbonden niet voldoende, de arbeider moet ook zeggenschap hebben in of over de onderneming waarbij hij werkzaam is. Dat laatste is een moeilijke zaak. De ideeën hierover zijn nog niet gerijpt. Er is een periode geweest dat men – vooral aan confessionele zijde – alle verlangens op de noemer van de publiekrechtelijke bedrijfsorganisatie plaatste. Die moest en zou er komen. Thans praat niemand er meer over en zijn er zelfs sociologische modellenbouwers die de SER een onding vinden vanwege zijn contact- en overlegmogelijkheden. Na de pbo is er de tijd van flirt met het Joegoslaafse stelsel van arbeidersraden geweest. Omdat blijkt dat het economisch helemaal niet zo best is, verstomt de lofzang. Ook hebben we de herziening van het ondernemingsrecht beleefd. Nog voordat de zeer ingewikkelde en verstrekkende wetgeving tot toepassing is gekomen en praktijkervaring heeft opgeleverd, eisen de vakbon-

den ook nog invoering van een beroepsrecht tegen bepaalde ondernemersbeslissingen. Daarnaast verlangen zij in bepaalde bedrijfstakken het zgn. bedrijvenwerk te introduceren.

Allemaal eerbare verlangens van privaatrechtelijke belangenverenigingen. In onze sociale rechtsstaat mag iedere burger of elke belangenvereniging eisen stellen en deze trachten te verwezenlijken.

De vraag is alleen of zij ter ondersteuning van hun eisen bijzondere machtsmiddelen mogen gebruiken. Daarmee ben ik terug bij de vraag naar de regeling van het stakingsrecht.

Polaks paasei

Broedende kippen moet men niet storen. Het is mij bekend dat er op verschillende plaatsen wordt gebroed op het drie jaren oude paasei van minister Polaks stakingsontwerp. Het leven zal er wel uit geweken zijn. Dat zou ik niet betreuren. Op drie punten schiet het te kort, evenals zijn prototype het SER-advies.

1. de marginaal bedoelde toetsing op onrechtmatigheidsgronden; 2. het ontbreken van een inpassing der staking in het democratische verantwoordingsproces van de sociale rechtsstaat; 3. het rekening houden met de belangen van derden en burgers.

Over punt 1 is overleg gaande, dat ik graag in rust laat gedijen.

Punt 2 doelt op de m.i. bestaande noodzaak een behoorlijke regeling te treffen voor bemiddeling, arbitrage c.q. bindend advies, alsmede een door de minister op te leggen afkoelperiode bij stakingen die het economisch leven dreigen te ontwrichten.

Punt 3 betreft de positie van buitenstaanders.

Politiek geknibbel om een restzetelje ?

W. H. de Besouren

Natuurlijk richten ook de onder 2 genoemde procedures zich mede en soms zelfs in het bijzonder op de belangen van de gemeenschap, het algemeen belang. Daartoe behoort immers ook die van de stakende werknemers. Zij weten soms niet wat ze doen. Ook realiseren zij zich niet wat de gevolgen der staking zijn. Ik noem de onderneming of bedrijfstak die voor hoger lasten komt te staan, de loonsverhoging die als precedent werkt, het arbeidsklimaat dat wordt bedorven, het levensbehoeftenpakket dat duurder wordt. Enzovoorts. Dan is er de stagnatie in de produktie of dienstenverlening, welke ook mensen treft die niets met de staking te maken hebben. Men denke niet te licht over de last die medeburgers wordt aangedaan met stakingen in de voedselsector, het transportwezen of de dienstenverlening. Laten we toch vooral oppassen voor een afglijden tot het stakingsdelirium van sommige andere landen. Wie worden getroffen als douaniers staken, postbeambten, vuilnislieden, mijnwerkers, piloten, loodsen, verkeersleiders, onder-

wijzers, taxichauffeurs, artsen, telefonisten, computertechnici of spoorwegpersoneel?

Ik heb de indruk dat men veel te gelaten deze dingen op zich af laat komen. De gedupeerden zijn als zodanig niet georganiseerd en hun stem klinkt dus niet door. In de politiek, waarmee men algemene belangen poot te dienen, zou men echter scherp dienen te luisteren en waakzaam te zijn op aantasting van algemene belangen.

Men denke niet dat ik dit te gemakkelijk neerschrijf. Voor wat hoort wat. De inperking van de stakingsvrijheid vergt bereidheid tot overleg. Ook onderordening van eigen opvattingen en rechtvaardigheidsnotie aan die van de gemeenschap.

Al werkt de democratische besluitvorming ook niet perfect en soms zeer eenzijdig, ik vind bijna alles beter dan de zotternij van massaal stakingsgeweld. Het is een politieke opgave te streven naar een behoorlijke regeling die redelijk overleg over conflictstof voorrang geeft en pas daarna aan onvermijdelijke stakingen ruimte laat.

Politiek geknibbel om een restzeteltje ?

W. H. de Beaufort

Onder deze kop (maar dan zonder vraagteken) geeft mejuffrouw Kappeyne in het januari-nummer van Liberaal Réveil een interessante beschouwing over een wetsontwerp dat reeds lange tijd bij de Tweede Kamer aanhangig is en dat het aan partijen weer mogelijk wil maken om hun lijsten binnen één kieskring te verbinden. Om de herinnering nog even op te frissen: de partijen blijven dan met afzonderlijke lijsten (ook op het stembiljet) deelnemen aan de verkiezing maar voor wat betreft de verdeling van de 150 Kamerzetels worden ze in eerste instantie als één partij beschouwd. Aangezien die combinatie natuurlijk een groter aantal stemmen heeft dan elk van de partners afzonderlijk en aangezien grotere partijen meestal gemakkelijker restzetels verwerven dan kleinere, is de kans aanwezig op een groter aantal zetels voor verdeling over de partners dan gezamenlijk behaald zou zijn bij niet-gecombineerde deelneming aan de verkiezing.

Terecht merkt mejuffrouw Kappeyne op dat de te behalen zetelwinst meestal gering zal zijn en dat de politieke verwantschap beter tot uitdrukking komt door het indienen van een gemeenschappelijke lijst, waarbij de kans op restzetelwinst niet minder vergroot wordt. Toch meen ik dat deze beoordeling onvolledig is. Zij doet namelijk geen recht aan de mogelijkheden om het stelsel van evenredige vertegenwoordiging wat betreft het restzetelprobleem te verbeteren. Dat de restzetels een probleem vormen, wordt duidelijk als men denkt aan de daarmee corresponderende stemmen. Die bestaan weer uit 2 groepen, namelijk de stemmen uitgebracht op partijen die de kiesdrempel (dat is bij ons één maal de kiesdeler) niet halen en de stemmen uitge-

bracht op de wel succesvolle partijen, voorzover die partijen een veelvoud van de kiesdeler hebben overschreden. Het heterogene totaal van deze beide groepen wordt volgens de Kieswet verdeeld op een wijze, die slecht langs de weg van moeizame ficties kan worden in samenhang gebracht met de wens van de kiezers die de desbetreffende stemmen uitbrachten. Zelfs al zou de wetgever terugkeren tot het stelsel van de grootste overschotten, zoals bepleit door Oud, dan nog zou de kiezerswil bij deze verdeling van restzetels slechts voor een deel gerespecteerd kunnen worden.

Nu was het begrijpelijk dat men vroeger niet al te zwaar hieraan tilde. Het aantal restzetels bleef in de jaren 1956, 1959 en 1963 telkens beperkt tot 6, maar in 1967 liep het op tot 8 en in 1971 zelfs tot 12. Dit komt overeen met iets meer dan een 1/2 miljoen stemmen op een totaal van 6,3 miljoen. Dit 1/2 miljoen was opgebouwd uit 170.000 stemmen op partijen die de kiesdrempel haalden en 330.000 op de wel succesvolle partijen. De 12 restzetels werden nu volgens het systeem van onze Kieswet toegerekend aan 8 partijen, welke partijen tezamen met 230.000 stemmen hadden bijgedragen tot de „restzetelpot”. Het resultaat is dus dat de stem van ongeveer 270.000 kiezers ten goede is gekomen aan een geheel andere partij dan op het stembiljet aangestipt. Zou het stelsel van de grootste overschotten hebben gegolden, dan waren de 12 restzetels verdeeld over 12 partijen die tezamen ca. 315.000 stemmen in de restzetelpot hadden ingebracht en dan was het aantal „verkeerd” gebruikte stemmen dus beperkt gebleven tot ca. 185.000, dus grotendeels tot de stemmen

uitgebracht op partijen die de kiesdrempel niet haalden.

Worden er geen maatregelen genomen zoals verhoging van de waarborgsom, dan zal het aantal aan de volgende Tweede Kamerverkiezing deelnemende partijen allicht nog groter dan in 1971 zijn. Hiermee wordt de kans op verdere toeneming van het aantal restzetels ook groter. Bij verhoging van de kiesdrempel zou het aantal overschietende stemmen en dus ook dat van de restzetels natuurlijk nog weer aanzienlijk toenemen. De mogelijkheid van lijstverbinding kan echter voor een omgekeerd effect zorgen. Dit omgekeerde effect kan groot of klein zijn alnaar gelang deze mogelijkheid beide categorieën of slechts één categorie van overschietende stemmen betreft. In het eerste geval zouden ook de stemmen behaald door partijen die op zichzelf genomen beneden de kiesdrempel bleven, in plaats van in de geheel anonieme restzetelpot te verdwijnen, terecht kunnen komen bij een wel succesvolle partner in de combinatie.

In het tweede geval wordt de lijstverbinding genegeerd voorzover partijen beneden de kiesdrempel blijven maar kunnen tenminste de overschietende stemmen van de wel succesvolle partijen eerst ten goede komen aan een partner.

Mejuffrouw Kappeyne is bij het geven van haar voorbeelden uitgegaan van het wetsontwerp, waarin de zojuist beschreven tweede mogelijkheid is verwerkt. Zij constateert dan dat het voor de uitslag in 1971 geen verschil had uitgemaakt als tegelijkertijd aan de verkiezing hadden deelgenomen een C.D.U.-combinatie, een P.A.K.-combinatie en een

V.V.D.-D.S.'70-combinatie. Het is mijns inziens echter toch van belang dat diezelfde uitslag wordt behaald bij een systeem dat uit een oogpunt van evenredige vertegenwoordiging veel zuiverder is. Het aantal herverkavelde stemmen zou dan namelijk verminderd zijn geweest van 0,5 miljoen tot ca. 330.000 en het aantal restzetels van 12 tot 8. Had mejuffrouw Kappeyne ook voorbeelden toegevoegd van onderlinge combinaties van kleinere partijen, dan zou trouwens het reële effect op de zetelverdeling groter geweest zijn. Het aantal restzetels zou zelfs tot 1 of 2 kunnen dalen indien - in afwijking van het wetsontwerp - ook voorbeelden waren gegeven waarbij partijen die de kiesdrempel niet haalden (zoals de 4 verschillende bejaardengroeperingen) zich hadden verbonden en daarmee althans voor één of twee van hen een zetel verworven. Een discussie over de wenselijkheid van zo'n situatie valt qua argumentatie voor een groot deel samen met die over de wenselijkheid van een hogere kiesdrempel.

Dat dit betere systeem toevallig misschien vaak dezelfde zetelverdeling als het slechtere systeem zal opleveren kan op zichzelf geen argument tegen dat betere systeem vormen. Zo zou het niet aanvaardbaar zijn om bv. terwille van besparing van geld een stad met ca. 200.000 kiezers (Utrecht) niet meer aan de verkiezingen te laten deelnemen omdat blijktens de ervaring de politieke verhouding in die stad geheel overeenkomt met de landelijke, zodat het voor de uitslag geen verschil maakt. Evenmin kan het mijns inziens een argument tegen de mogelijkheid van lijstverbinding zijn dat de partijen hier misschien niet of nauwelijks gebruik van zullen maken.

Politiek geknibbel om een restzeteltje ?

W. H. de Beaufort

Wederom een wat overdreven vergelijking makend, valt te denken aan genoemde stad met ca. 200.000 kiezers die nu buiten de verkiezing zou worden gehouden omdat de opkomst er altijd zo gering is.

Eén argument tegen de mogelijkheid van lijstverbinding tussen zeer kleine partijen wordt ook wel gezien in de kans op kiezersbedrog die zou toenemen. Splintergroeperingen zonder enigerlei verwantschap zouden verbindingen kunnen aangaan en zich als een schijncombinatie aan de kiezers presenteren. Dit argument lijkt mij niet passend in ons kiesrecht, dat er toch sinds 1917 van moet uitgaan dat elke Nederlander boven een zekere leeftijd in staat is tot het doen van een

keuze en waarbij alle Nederlanders om wat voor dwaze reden ook een partij mogen oprichten. In die gedachtengang mag mijns inziens geen verdere „bescherming” tegen misleiding worden geboden aan de kiezer, dat het stembiljet duidelijk aangeeft welke lijsten met elkaar verbonden zijn. Elke bescherming die eruit bestaat dat verbinding aan sommige partijen wel en aan andere niet is toegestaan, komt erop neer dat de keuze vóór en niet dóór de kiezer wordt gedaan. Lijstverbinding beoogt juist de kiezersinvloed te vergroten door tevoren te vertellen aan welke partij een stem in tweede instantie kan ten goede komen, indien de partij die de eerste voorkeur krijgt die stem niet kan gebruiken.

Naschrift

Het bovenstaande artikel van de heer De Beaufort beschouw ik als een welkome tegenhanger van mijn artikel in Liberaal Reveil van januari 1972, omdat hij de mogelijkheid tot lijstverbinding binnen eenzelfde kieskring positiever benadert dan ik geneigd ben te doen.

Ik kan met de heer De Beaufort instemmen als hij stelt dat de huidige verdeling van restzetels uit een oogpunt van evenredigheid niet geheel zuiver is. Dat zal wel het geval blijven zolang er stemmen „verloren” gaan doordat

zij uitgebracht worden op partijen, die de kiesdeler niet bleken te behalen. De lijstverbinding binnen eenzelfde kieskring kan het aantal te verdelen restzetels en derhalve de herverkaveling van stemmen verminderen, maar het is niet uitgesloten dat in de praktijk stemmen op een lijstencombinatie evenzeer ficitieve elementen zal bevatten. Kiezers, die een bepaalde partij trouw willen blijven, maar weinig sympathie kunnen opbrengen voor de andere partijen van de betreffende combinatie, staan voor een dilemma. Als zij

toch hun stem traditioneel uitbrengen, en deze aan een andere partij der combinatie ten goede komt, dan heeft dat feitelijk dezelfde fictieve inhoud als een stem thans op een partij die de kiesdeler niet blijkt te behalen. Stemmen zij evenwel uit teleurstelling over de aangepane lijstencombinatie op een volstrekt andere partij, dan zou het wel eens kunnen gebeuren dat oude of nieuwe splinterpartijen een groter succes verwerven, waarmede de kans op meer restzetels weer toeneemt.

Ik heb overigens bij mijn herberkening van de verkiezingsuitslag 1971 slechts twee reële (n.l. C.D.U. en P.A.K.) en een theoretische (VVD + DS'70) lijstencombinaties van grotere partijen betrokken. Het is stellig heel interessant mogelijke combinaties van kleinere partijen na te gaan, al lijkt mij het voor-

beeld dat de heer Beaufort geeft, n.l. een verbinding van de vier Bejaardenpartijen, niet zo gelukkig omdat deze groeperingen elkaar politiek nu juist ten scherpste bevochten. Het optreden van vele (nieuwe) partijen vergroot de kans op de toenemend aantal restzetels. Wil men het optreden van kleine partijen indammen dan zou men de waarborgsom kunnen verhogen en de kiesdrempel verhogen. Van het eerste verwacht ik weinig resultaat; van het tweede ben ik een tegenstander. Ik heb niets tegen kleine partijen, maar het lijkt mij toch wel wat ver gaan een ontduiking van de huidige bepalingen omtrent de „natuurlijke” kiesdrempel (de algemene kiesdeler) mogelijk te maken door lijstverbinding toe te staan van partijen, die niet elk de kiesdeler behaalden.

A. Kappeyne

Medewerkers in vogelvlucht

Frans de Lugt werd in 1944 geboren in Amsterdam. Na zijn HBS-opleiding volgde hij de journalistenopleiding van het Instituut voor Perswetenschappen van de Universiteit van Amsterdam. Werkte ruim vijf jaar bij de Haagsche Courant en is thans parlementair redacteur van het Algemeen Dagblad. Is geen lid van een politieke partij.

Drs. A. J. B. Hubert (geboren in 1942 te 's-Gravenhage) doorliep de HBS-B te Zwolle, studeerde enige jaren chemie te Utrecht en daarna economie te Rotterdam (doctoraal examen staatkundig-economische richting 1969). Was politiek onder voorzitter van de JOVD, en voorzitter van de Rotterdamse Studentenraad. Is thans plv. griffier van de Tweede Kamer, lid van het hoofdbestuur van het Humanistisch Verbond en bestuurslid van de VVD-afdeling 's-Gravenhage.

J. Z. Baruch: studeerde geneeskunde aan de gemeente universiteit te Amsterdam. Promoveerde aldaar in 1958.

Publiceerde talrijke medische bijdragen in binnen- en buitenlandse vakbladen en ook in dag- en maandbladen.

Boeken: De fysische therapie temidden van de geneeskundige voorziennigen.

Geneeskunde in het oude Israel.

Guillaume de Baillou en zijn betekenis voor de reumatologie.

Vesalius, leven en werken.

Zeg Ja tegen de Liefde.

Het Schoolkind.

Dr. Baruch is voorzitter Portugees-Israëlietisch Kerkgenootschap in Nederland.

Vanaf 1953 tot 1970 lid van de gemeenteraad van Amsterdam voor de P.v.d.A.

Vanaf 1971 lid van de Tweede Kamer voor DS'70.

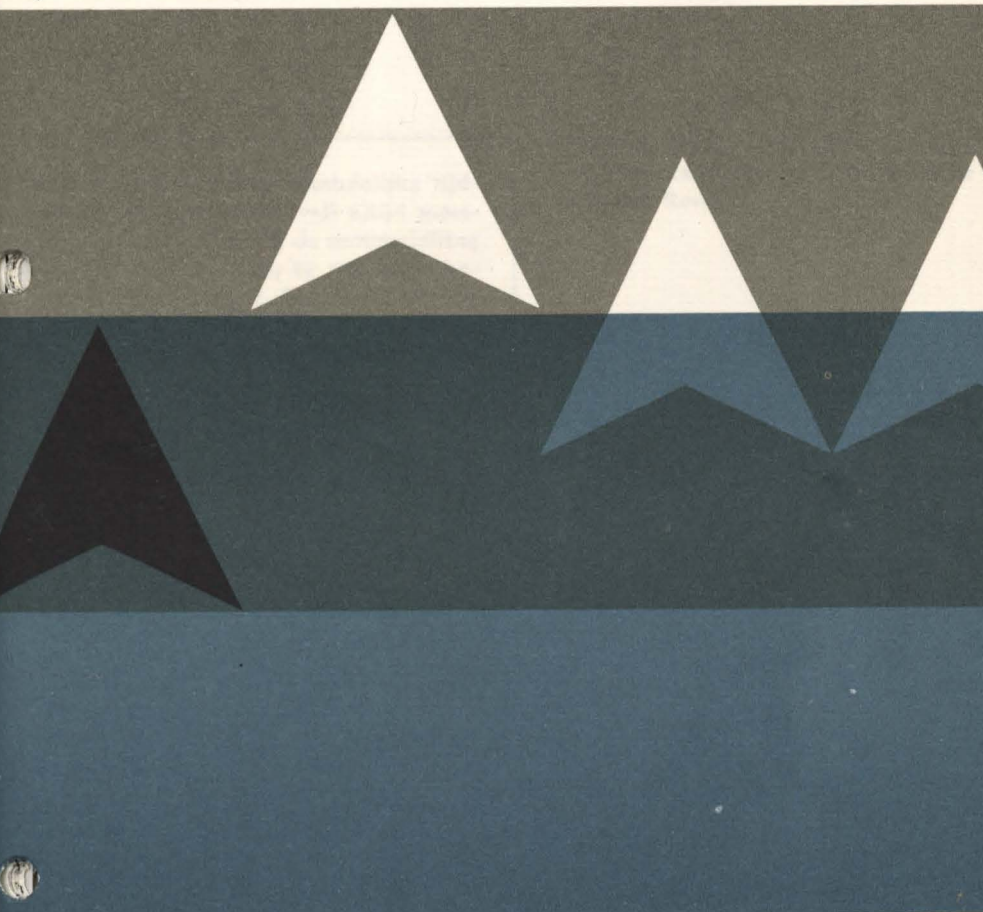
Jhr. mr. W. H. de Beaufort werd geboren in 1939. Studeerde rechten te Leiden en is thans plv. griffier van de Tweede Kamer. Is geïnteresseerd in kiesrecht als grensgebied tussen wiskunde en staatsrecht.

Prof. dr. N. E. H. van Esveld werd in 1915 in Leeuwarden geboren. Hij studeerde rechten te Leiden. Promoveerde bij Prof. Molenaar op proefschrift over sociale verzekeringen.

Was achtereenvolgens werkzaam bij de Rijksverzekeringsbank en Amstleven. Werd vervolgens voorzitter van de Raad van Arbeid te Dordrecht en nadien te Rotterdam. Bleef regelmatig publiceren over arbeidsrechtelijke onderwerpen.

Prof. van Esveld is lid van de SER en hoogleraar te Leiden.

Liberaal reveil

Gesprek met Rietkerk

Udink's Volkshuisvestingsnota

Trendbeleid

14e jaargang - nummer 5 - juli 1972

Het is voor een tweemaandelijks tijdschrift als **Liberaal Reveil** altijd moeilijk actueel te zijn. Bij de samenstelling van dit nummer was er nog geen kabinetserisis in zicht. Een in haast nog ingelaste beschouwing zou op de dag van verschijnen alweer verouderd zijn.

Aanpassing van de artikelen was tot onze spijt niet meer mogelijk.

Liberaal Reveil wordt uitgegeven door Grafisch- en reclameadviesbureau Stad nv en de Stichting Liberaal Reveil.

Redactie:

L. M. de Beer (eindredacteur); H. F. Heijmans;
mevrouw W. P. Hubert-Hage (secretaresse);
mevrouw mr. A. Kappeyne van de Coppelo;
P. O. Numans; H. Vrind;
mr. J. G. C. Wiebenga.

Bestuur Stichting 'Liberaal Reveil':

mr. H. E. Koning (voorzitter/penningmeester);
drs. L. D. Oosterveld (secretaris); W. Altink;
H. H. Jacobse; F. Lauxtermann; drs. A. Szasz;
mevrouw mr. E. Veder-Smit.

Redactie-adres:

Leuvensestraat 20, 's-Gravenhage, telef. 070-551233
Administratie:
Roelofsstraat 104, Den Haag

Abonnementsprijs: (6 nrs. per jaar)
f 25,— per jaar;
studenten abonnement: f 15,— per jaar;
losse nummers f 5,—.

Betaling per giro nr. 240200.

Inhoud

Staatssecretaris Rietkerk: „Modern liberalisme heeft een taak”	H. F. Heijmans	3
Udink's volkshuis- vestingsnota en de beleggers	L. M. de Beer	7
Pleidooi voor het trendbeleid	H. F. Heijmans	13

„Modern liberalisme heeft een taak”

H. F. Heijmans

Staatssecretaris RIETKERK:

„Het wezen van het liberalisme is te komen tot een maatschappelijke orde, die niet is geïnterd op een irrationeel dogma, en die stabiliteit waarborgt zonder groter dwang op te leggen dan noodzakelijk is voor het behoud van de gemeenschap”.

Dit citaat van de Engelse filosoof Bertrand Russell haalde VVD-staatssecretaris mr. . G. Rietkerk enige tijd geleden aan in een toespraak over de financiering van de medische verzorging.

Enkele weken tevoren had hij met mij een lang gesprek over het wezen van het moderne liberalisme. Toen reeds bleek, dat hij getroffen was door uitspraken van deze filosoof, zonder het overigens in alle opzichten met hem eens te zijn.

Ons gesprek — gehouden na de afspraak: niet ditmaal over sociale verzekeringen en dergelijke technische zaken, maar over liberale uitgangspunten — maakte me weer eens de grote verschil tussen de beide liberale staatssecretarissen duidelijk. Enerzijds Vonhoff, de exhuberante Amsterdammer, voor bijna iedereen Henk, iedere veertien dagen in de krant, en bij elke begroeting een forse dreun op een van de schouders. Daarnaast de bedachtzame, door een veel kleiner kring van „ingewijden” Koos genoemde Rietkerk, op het eerste gezicht de technicus inzake loonpolitiek en sociale verzekeringen, maar in feite een man met een veel bredere belangstelling. De in ons staatsrecht geïnteresseerde — hij is ooit van plan geweest te promoveren op het détournement de pouvoir — die veel meer politiek „vingerspitengevoel” heeft dan menigeen denkt.

Terug naar Russell. In een inleiding op zijn filosofie heeft hij geschetst, zegt Rietkerk — de handen gevouwen achter het hoofd, bedachtzaam formulerend en telkens vragend „ben ik duidelijk genoeg?” — dat de geschiedenis van de mensheid wordt bepaald door een noodlottige slingerbeweging. We hebben starre, dogmatische stelsels gekend, waarin de macht bij enkelen berustte. Die sterke centralistische binding verslaptte, omdat tegen die dictatuur, tegen dat dogmatisme tegenkrachten gingen werken, die alleen de persoonlijke vrijheid voorstonden. Dit leidde op zijn beurt tot individualisme, tot anarchie. Tussen die perioden waren fases, waarin de menselijke beschaving zijn hoogste bloei bereikte. Voorwaarde was ruimte voor menselijke vrijheid in maatschappelijke gebondenheid. En Russells conclusie: Eigenlijk is alleen het liberalisme in staat om een eenzijdig versteningsproces — hetzij naar de ene, hetzij naar de andere kant — te doorbreken. Het gaat uit van een optimale persoonlijke vrijheid, terwijl de invloed van de overheid slechts in zoverre moet worden aanvaard als nodig is voor het behoud van de gemeenschap.

Ik zie, zegt Rietkerk, in het buitenland sterke dictaturen, maar in ons eigen land onderken ik vormen van ontbinding. Gaan deze beide tendenzen door? vraagt hij zich bezorgd af. Dan zou dat kunnen leiden tot enerzijds een dictatoriaal fascisme en anderszijds tot maatschappelijke ontbinding.

Met nadruk zegt hij, dat het moderne liberalisme juist hier een taak heeft. Het zal afstand moeten doen van conservatieve opvattingen — die zeker ook in onze kring nog leven — en het zal een stuk maatschappelijke gebondenheid moeten aanvaarden en nastre-

ven. Er zijn bij ons stromingen waarin wordt gedacht dat het liberalisme een stuk extreme vrijheid nastreeft. Ik geloof, dat dit niet waar is.

Er zijn voor ons nieuwe politieke gedachten te vinden, die, omdat ze zo appelleren aan wat de mensen willen, ook aanvaardbaar zijn voor hen, die nu nog onze politieke tegenstanders zijn.

Op de vraag of die gedachten moeten worden concreetiseerd in het Liberale manifest, zegt hij: Ik houd niet zo van dat woord „manifest”. Het doet me te veel aan het communisme denken. Maar inderdaad: de blauwdruk voor het nieuwe liberalisme zal in het verlengde moeten liggen van wat ik zo juist heb gezegd.

Er moet een nieuwe liberale visie komen op maatschappelijke problemen van deze tijd. Er moet duidelijk worden gemaakt dat wij als liberalen niet uit overtuiging conservatief zijn, zij het dat we wèl moeten vechten voor het behoud van waarde, die na eeuwen van strijd het evenwicht tussen centralistische macht en persoonlijke vrijheid hebben vastgelegd.

Het is ook niet juist om te zeggen: wanneer ik maar iets anders wil, zit ik lekker in de progressieve hoek. Wij moeten als liberalen keihard vechten voor het behoud van onze democratie en onze maatschappelijke verhoudingen. We moeten strevingen naar monopolisering en machtsconcentratie — niet alleen op economisch gebied — principieel bestrijden. Ik denk hierbij ook aan de omroep, aldus Rietkerk. We hebben wel een basisfilosofie, maar tegenstanders verwijten ons niet geheel ten onrechte dat we ons nogal eens te vrijblijvend opstellen als het gaat om maatschappelijke problemen.

Gezondheidszorg

Hij concretiseert deze gedachte op zijn eigen werkerterrein.

Neem — als voorbeeld — de gehele ontwikkeling op het gebied van de gezondheidszorg. We hebben, dank zij het particuliere initiatief, in ons land een heel goede gezondheidszorg zien groeien. De artsen zijn vrije beroepsbeoefenaren. De instellingen op het terrein van de gezondheidszorg worden door particulieren gerund. Dat alles kan een vergelijking met het buitenland best doorstaan. Maar wat blijkt nu de laatste tijd? Het particuliere initiatief kan het niet meer alleen af. De stijgende kosten hebben ertoe geleid dat via wetten de burgers een stuk van hun inkomen voor die gezondheidszorg moeten afstaan, bijvoorbeeld door de Algemene Wet Bijzondere Ziektekosten. Die „inmenging” van de overheid is aanvaard. Het gekke is echter dat, hoewel deze gezondheidszorg voor een steeds groter deel uit publieke heffingen wordt betaald, in kringen van de beoefenaren van deze gezondheidszorg nog eens wordt vastgehouden aan de opvatting, dat beslissingen over de financiering in particuliere handen moet blijven. Dat kan doodgewoon niet. Of je doet het zelf, of je stemt ermee in dat de overheid van de burgers voor dit doel geld heft. Maar dan moet de overheid er ook op toezien dat de opbrengst goed wordt besteed. Ook vanuit een liberale visie moeten de beoefenaren van de gezondheidszorg een stuk gebondenheid aanvaarden.

Door te particularistische opvattingen zou je wel eens — als tegenreactie — de slinger in de richting van een nationale gezondheidszorg kunnen zien uitslaan, en dat wil ik niet.

Udink's volkshuisvestingsnota en de beleggers

Liberalisme en particularisme is *niet* hetzelfde.

Nog een vorm van verwerpelijk particularisme: de excessieve honoraria, die sommige specialisten berekenen. Ik pleit er niet voor dat de medicus in loondienst van het ziekenhuis komt, en ik vind dat ze een goed inkomen moeten verdienen, maar als we excessieve toestanden bij de honoraria laten voortbestaan zou dat, los van andere gronden voor een onaanvaardbaarheid hiervan, een argument voor onze tegenstanders kunnen zijn in hun streven naar een nationale gezondheidszorg.

Liberaal minderwaardigheidscomplex?

We komen terug op het liberalisme. Timmert het te weinig aan de weg? Hebben liberalen een soort minderwaardigheidscomplex?

Rietkerk vindt dat de VVD voldoende savoir vivre heeft. Maar waar in de partij wèl meer aan gedaan moet worden: het uitwerken van maatschappelijke problemen volgens de liberale visie. We moeten dingen in onze maatschappij, die niet goed zitten, durven aanpakken. Neem als goed voorbeeld het plan van minister Langman voor een selectief investeringsbeleid. Daar is kritiek op mogelijk, met name op de doelmatigheid van zo'n heffing nu. Maar het is, zegt Rietkerk, een volstrekt verkeerde opvatting dat het liberale vrijheidsideaal zou inhouden: ik kan mijn gang gaan en de rest kan me niet schelen. We moeten zoeken naar een ordening met een optimale verhouding tussen gezag en persoonlijke vrijheid. Ook de vrijheid van ondernemen — die in onze kring terecht wordt aangehangen — kan zijn extremiteit doorgewoont anti-liberaal worden. Vrijheid houdt

nu eenmaal verantwoordelijkheid tegenover anderen in. Langs de weg van de verantwoordelijkheid moet je je vrijheid waar maken. We moeten zoeken naar een politieke richting, waarin evenwicht en redelijkheid de belangrijkste normen zijn.

Rietkerk is de eerste liberale bewindsman op het departement van Sociale Zaken, dat „van nature” nogal dirigistisch is. Hij heeft er in het begin wel wat moeite mee gehad, omdat er vrij collectivistisch wordt gedacht. Op zich heb ik, zegt hij, geen principiële moeilijkheden met collectieve maatregelen, die in deze moderne tijd nodig zijn. Maar wel is op sommige punten het collectieve element te sterk geworden. We zullen moeten terugkeren tot meer evenwichtige verhoudingen en een stuk paternalisme van de overheid moeten terugdraaien. Dat paternalisme is de laatste jaren in ons sociale beleid sterk gestegen. Ik zou wilen dat er ook in die collectieve voorzieningen een groter stuk persoonlijke verantwoordelijkheid wordt ingebouwd. Vandaar mijn uitgangspunten als een eigen risico in de ziekenfondsverzekering en onze benadering tot de kinderbijslagen. Als is gebleken dat onze mooie A.W.B.Z. soms leidt tot de vorming van vermogens, waaraan alleen de erfgenamen iets hebben, is het dan niet logisch om een eigen bijdrage naar rato van het inkomen te vragen?

Ik kan me indenken dat, als ons sociale bestel verder uitgroeit, iedereen een verzekerd inkomen heeft. Is het dan niet redelijk om voor de „normale” kosten van het bestaan een bijdrage uit dat inkomen te vragen, en de risico's die boven het normale uitgaan te laten betalen door de gemeenschap of door verzekeraars?

Waar het om gaat, zegt Rietkerk dan, dat wij met gezonde, frisse uitwerkingen, met reële bijdragen aan de maatschappelijke ontwikkeling laten zien dat het liberalisme juist vandaag een hele levensvatbare en nuttige inbreng kan hebben in de vooruitgang van onze samenleving.

Stelt hij daarmee de VVD eigenlijk niet in gebreke? Zijn antwoord: tot op zekere hoogte, wij zijn ook geen ideale club. En daarbij sluit ik mijzelf in. De VVD heeft al verschillende goede dingen gedaan, zoals het rapport „Kiezer-gekozene”, dat over het onderne-

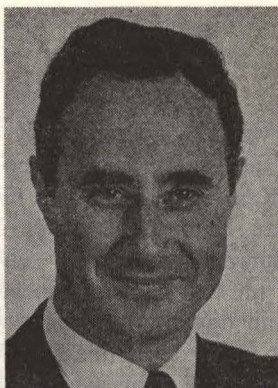
mingsrecht en de wettelijke pensioenplicht. Hiermee is begonnen aan datgene wat we op een breder vlak moeten uitwerken, zoals bijvoorbeeld op het gebied van het investeringsbeleid, van de sociale politiek, van de verhouding collectieve uitgaven en vrije inkomens. We moeten hierover meer dan wat algemene ideeën hebben. Het zijn zaken die we verder in de verf moeten zetten. Dat is een hele kluit. Maar ik geloof er gewoon in dat de liberale aanpak de beste voorwaarden voor het vinden van eigentijdse oplossingen biedt en dat die, als we het goed doen, ook velen buiten onze kring zullen inspireren.

Udink's volkshuisvestingsnota en de beleggers

Toen minister Udink medio april zijn Nota Volkshuisvesting publiceerde barstten vanzelfsprekend van alle kanten de commentaren los. De Nota is een lijvig werkstuk, dat inclusief de bijlagen 159 bladzijden telt en inderdaad het gehele terrein van de volkshuisvesting beslaat met al zijn aspecten.

Tot nog toe hebben de commentaren zich hoofdzakelijk beperkt tot het hoofdstuk, waarin de te voeren huur- en subsidiepolitiek wordt behandeld. Het meest trok wel de voorgenomen 20 % huurverhoging van de bestaande woningvoorraad de aandacht, en dat valt ook wel te begrijpen. Veel opzien baarde verder de wijziging van het bestaande huursysteem voor woningwet- en premiehuurwoningen in dat van de dynamische kostprijshuur — een begrip waar velen nog aan zullen moeten wennen — en de omzetting van het huidige objectsubsiestelsel, dat de woningen subsidieert ongeacht het inkomen van de bewoner, in het subjectsubsiestelsel, waarbij uitsluitend de huurder wordt gesubsidieerd. De in dit hoofdstuk gedane voorstellen zijn gebaseerd op het interim-advies van de „Werkgroep Hartog”, een door minister Schut ingesteld adviescollege bestaande uit de leden Prof. Dr. F. Hartog, Pof. D. G. A. Kessler en Prof. Mr. S. F. L. Baron van Wijngaarden.

Aanvankelijk waren de commentaren van kwalitatieve aard; de voorstellen werden op hun uitgangspunten bezien en ten principale aanvaard dan wel afgewezen. Behalve de reactie van de PvdA („een afknapper”) waren de commentaren op zijn minst redelijk welwillend, al ontbrak het uiteraard niet aan kritische opmerkingen. Pas de laatste tijd zien we nu ook de meer cijfermatige beschouwingen opduiken.

L. M. de Beer

De 20 %

Om de achtergrond van Udink's 20 % te begrijpen moet men weten, dat in het huidige huursysteem de gemiddelde aanvangshuur in het eerste jaar 5,3 % van de stichtingskosten bedraagt. De kostprijshuur is vanzelfsprekend veel hoger — ergens tussen de 9 en 10 % — maar het verschil wordt zoals bekend via de objectsubsidies door het Rijk bijgepast. In het systeem van de dynamische kostprijshuur zónder objectsubsidies is echter, uitgaande van een aantal veronderstellingen over rentestand, geldontwaarding, levensduur van de woning, etc., de kostprijshuur in het eerste jaar véél lager: gemiddeld 6,4 % van de stichtingskosten; maar dat is nog altijd 20 % méér dan de 5,3 % die de huurder onder het huidige regiem moet betalen. Zou op een gegeven moment van het bestaande huursysteem worden overgegaan op dat van de dynamische kostprijshuur, dan zouden de aanvangshuren van de eerste woningen, gebouwd onder het nieuwe systeem, 20 % hoger liggen dan die van de laatste, gereedgekomen onder het geldende stelsel. Vandaar de noodzaak van de éénmalige 20 % huurverhoging van het bestaande woningbestand: er zou anders een gat ontstaan. Eén der eerste cijfermatige commentaren

kwam van de D'66-Tweede Kamerleden Nypels en Nooteboom, die kritiek leverden op de 20 %. De beide Kamerleden kwamen in hun persverklaring van 4 mei tot de conclusie, dat niet een *huurverhoging*, maar een 16 % *huurverlaging* uit het systeem moest voortvloeien. Naar hun opvatting konden de woningwetwoningen 6 % en de premie-huurwoningen zelfs 28 % lagere huur gaan opbrengen.

Het zou te ver voeren, hier diep op hun berekeningen in te gaan. Laat ik volstaan met de toelichting, dat zij van een andere rentevoet en een andere bouwkostenindex uitgaan dan de minister doet; en verder, dat zij voor premie-huurwoningen een door de bewoner te betalen aanvangshuur van 7 % gemiddeld veronderstellen in plaats van de 5,3 % die de minister aan de woningwetwoningen ontleent. Wat dit laatste betreft: los van de vraag of die 7 % inderdaad het juiste gemiddelde is voor beleggingsbouw, moet worden erkend dat de Nota niet goed duidelijk maakt waarom geen rekening is gehouden met het feit, dat premiewoningen doorgaans wat hoger in de markt blijken te liggen dan woningwetwoningen, zodat de noodzaak om ook voor die eerste categorie woningen de huren met 20 % op te trekken minder logisch wordt.

Anti-huurharmonisatie

Persoonlijk meen ik dat een ongenueanceerd doorvoeren van de 20 % huurverhoging voor het gehele bestaande bestand alleen daarom al niet erg wenselijk is, omdat dit anti-harmoniserend werkt. Het gaat in tegen wat de rijksoverheid de laatste jaren probeert te bereiken. Twintig procent van een huur van

een enige jaren oude woningwetwoning van wellicht 180 gulden per maand is héél wat minder dan 20 % van een vergelijkbare, maar nieuwe premiewoning van pak weg 300 gulden!

Het komt mij voor dat in een niet gering aantal gevallen vele jaren huurharmonisatie bij voorbaat teniet wordt gedaan indien de 20 % ongenueanceerd zou worden doorgevoerd!

Een ander bezwaar is, dat in de gebieden met een evenwicht of zelfs een overschot op de woningmarkt de beleggers nu al moeite hebben, om hun nieuwbouwcomplexen redelijk vlot verhuurd te krijgen. Laat men niet de fout begaan te menen, dat dit slechts in de uiterste periferie het geval is. Zelfs in de Randstad begint dit verschijnsel zich al hier en daar voor te doen. Op zichzelf een logisch verschijnsel, dat echter doet vermoeden dat de beleggers zichzelf in heel wat streken uit de markt zouden prijzen als zij de huren van de bestaande woningen met 20 % zouden verhogen. Zullen zij daartoe verplicht worden? De Nota is daar niet erg duidelijk over.

Zo wordt op pag. 28 gesproken over de „qua huurniveau met deze (= woningwetwoningen) verbonden woningen”; hetgeen er op zou kunnen duiden dat inderdaad onderscheid zal worden gemaakt tussen de diverse categorieën woningen. Anderzijds wordt op pag. 32, waar alle te nemen maatregelen nog eens worden opgesomd, gesproken over de doorvoering van de huurverhoging „voor de woningen uit de voorraad”. Het zou denkbaar zijn, dat de verplichting uitsluitend zal bestaan voor die woningen, waar nog een subsidie op rust; maar nogmaals: het blijft gissen naar de bedoeling van de minister.

Het kan geen kwaad hier nog eens aan te herinneren dat de 20 % een *extra* verhoging is; m.a.w. de „normale” jaarlijkse verhoging komt daar nog bij. Toen enige dagbladen een paar weken geleden melding maakten van de suggestie van minister Nelissen aan zijn collega Udink om de huren per 1 januari reeds met 25 % te verhogen, was wèl het tijdstip, maar niet de verhoging zelve een nieuwigheid. De uit de Nota voortvloeiende verhoging zou minstens 25 % hebben bedragen; maar in de gedachten van de minister zou het tijdstip van invoering „ergens tussen 1 januari 1973 en 1 januari 1975” moeten vallen. Het ligt voor de hand te veronderstellen, dat het moment, waarop de eerste complexen woningwet- of premiehuurwoningen „nieuwe stijl” in gebruik zouden worden genomen, als invoeringsdatum voor de extra huurverhoging zou zijn gekozen.

Aarzeling bij de beleggers

Er verluiddt, staan de beleggers niet onwelwillend tegenover het systeem van de dynamische kostprijsuur. Zij verschillen echter van mening met de minister over de cijfers. En het zou hier niet over kleinigheden gaan! Eén van de hypothesen bij de dynamische kostprijsuur is, dat de rentevergoeding uit twee componenten is opgebouwd: de eerste is een vergoeding voor de algemene geldontwaarding en de tweede is de reële vergoeding voor het ter beschikking stellen van kapitaal. De beleggers wijzen er aan de hand van recent cijfermateriaal — geleverd door De Goederen — op, dat indien deze stelling juist zou zijn, de reële rentevergoeding over de laatste 13 jaar dan gemiddeld slechts 1,71 % heeft bedragen.

Een ander bezwaar van de beleggers is, dat de toegepaste vereenvoudiging van formule bij de berekening van de dynamische kostprijsuur er toe leidt, dat de stijging van de exploitatiekosten, die betrekking hebben op het beheer en het onderhoud, over de gehele levensduur van de woning genomen $1\frac{1}{2}$ % minder zou bedragen dan de gemiddelde bouwkostenstijging. Voor het onderhoud, dat in de exploitatie van de woningen een belangrijke plaats inneemt, geldt juist het tegendeel: de kosten stijgen wegens het sterk arbeidsintensieve karakter altijd méér dan de gemiddelde bouwkosten. Hoewel de eerste berekeningen van de zijde der beleggers nu pas in de publiciteit komen, duiden de eerste commentaren er al op, dat zij eerder aan een aanvangsrendement van $7\frac{1}{2}$ à 8 % denken. Geen gering verschil met de 6,4 % van de minister dus! Het ziet er naar uit, dat nog vele gesprekken zullen moeten volgen, eer de beleggers bereid zullen zijn in de dynamische kostprijsboot zoals die nu wordt gepresenteerd, te stappen.

Wat de politieke en economische gevolgen van een mogelijke aarzeling van de beleggers, hun geld in de premiesector te steken, zullen zijn, valt niet te overzien. Het gaat hier om ca. 30.000 woningen; dat is bijna één kwart van de totale markt. Met name zou zonder compenserende maatregelen de werkloosheid onder de bouwvakkers worden vergroot. Globaal gesproken betekenen iedere twee woningen minder: werkloosheid voor één bouwvakker.

Aarzeling terecht?

Ik heb mij afgevraagd, of een eventuele aarzeling van beleggers terecht zou zijn, en daar-

toe het volgende vraagstuk gesteld: Wat is — in een aantal concrete gevallen — de redelijke toekomstverwachting van de beleggers bij het huidige systeem van berekening van de huur, hoe ligt dit bij het nieuwe systeem, en hoe valt de vergelijking tussen die twee uit?

Laten we beginnen met een woning, die qua stichtingskosten zo ongeveer als gemiddelde kan gelden voor beleggingsbouw: een woning van f 65.000,—; met 6 verblijfseenheden, gelegen in een gemeente klasse I en zonder bijzondere fundering. In het vigerende systeem is de huuropbrengst voor de belegger het eerste jaar 9,4 % van de stichtingskosten, is dus f 6110,—. Dit bedrag is opgebouwd uit f 4.150,— huuropbrengst door de bewoner te betalen en f 1960,— rijkssubsidie. De eerste 10 jaren wordt de opbrengst voor de belegger nauwelijks groter, omdat de wettelijk voorgeschreven 6 % huurverhogingen hoofdzakelijk worden gebruikt om de subsidiebedragen af te breken. Pas daarna komen de huurverhogingen volledig aan de belegger ten goede. Ik heb — de marktsituatie in aanmerking nemende — aangenomen dat bij voortzetting van het huidige systeem van objectsubsidies de huur ook na de ommekomst van die 10 jaar met niet meer dan 6 % zal stijgen, al zou dit in een geliberaliseerd gebied méér mogen zijn. Deze veronderstelling komt wel met de werkelijkheid overeen.

Dezelfde woning zou onder het nieuwe systeem de belegger het eerste jaar een opbrengst leveren van 6,4 % van de stichtingskosten, maakt f 4160,—; wat de bewoner betreft vrijwel dezelfde huur dus als bij het huidige systeem. (Dat maakt de vergelijking

daarom ook des te relevanter, omdat mogelijke huurmarktinvoeden worden geëlimineerd.) Hier rust echter géén subsidie op, zodat de belegger aanvankelijk genoeg moet nemen met een aanzienlijk *lager* f dement. Daar staat dan tegenover, dat de huuropbrengsten hem van meet af aan volledig toevallen wanneer de jaarlijkse huurverhogingen plaats vinden; er behoeven immers geen subsidies te worden afgebroken.

Hoe groot zijn die jaarlijkse verhogingen? Hier moeten we een redelijke veronderstelling maken. De Nota gaat er van uit, dat onder het nieuwe systeem de huur de eerste 10 jaar de bouwkostenindex zal volgen. (In hoeverre dat een verplichting is valt niet duidelijk af te leiden uit de tekst van de Nota, zoals wij al eerder zagen.) Laten we aannemen, dat dit de eerste 10 jaar gemiddeld 8 % zal zijn. Dat is zeker niet overdreven, omdat zoals bekend de bouwkostenstijging de laatste twee jaar ca. 12 % per jaar heeft bedragen. Het terugdringen van die stijging zal slechts geleidelijk plaats vinden en het zal nog een hele krachtoer worden (vrees ik) om tenslotte na 10 jaar zó laag uit te komen, dat het gemiddelde op 8 % komt.

Ook indien de huurverhoging facultatief mocht zijn, lijkt 8 % een haalbare kaart, omdat immers voor woningen, waar nog een objectsubsidie op rust — dat zijn dus de laatst gebouwde woningen uit de voorraad — de huur verplicht met de bouwkostenindex zal stijgen; en dit zal niet nalaten, de markt te beïnvloeden. —

Voor de tijd, volgende op de eerste periode van 10 jaar, lijkt daarentegen een verhoging van 6 % aannemelijk, omdat de huren dan in principe vrij zijn en wij bijgevolg dezelfde

huurstijging moeten aannemen welke ook in het oude systeem werd verondersteld.

Als we dan de twee stelsels met elkaar gaan vergelijken, blijkt dat in het achtste jaar het nieuwe systeem voor het eerst een hogere huuropbrengst levert dan het oude. Vanaf dat moment kan het aanvankelijk „verlies” dat het stelsel van de dynamische kostprijs-huur de belegger heeft opgeleverd (eigenlijk is het een vorm van vóórfinanciering) en dat inmiddels is opgelopen tot ruim f 7.000,— excl. rente, worden „terugverdiend”.

Rekening houdende met een rente van 8 % voor de voorfinanciering blijkt dan, dat in het zestiende jaar de twee systemen quitte spelen. Op dat moment bedraagt de jaarlijkse opbrengst in het oude systeem f 9.940,— en in het nieuwe f 11.800,—; een verschil dus van f 1.860,— op jaarbasis in het voordeel van het nieuwe stelsel. Omdat wij veronderstellen dat de huren in zowel het oude als het nieuwe systeem verder met hetzelfde percentage zullen stijgen, kan het nieuwe systeem vanaf het zestiende jaar alleen maar voordeliger zijn voor de belegger. Op het eerste gezicht zou men dan geneigd zijn te zeggen: waarom dan nog aarzeling?

Bij duurdere woningen: een strop

Laten we nu eens dezelfde woning nemen, maar nu met een stichtingsbedrag van f 70.000,—. Ineens komen de getallen er heel anders uit te zien. Om te beginnen is in het oude systeem de subsidie bij een hoger stichtingsbedrag niet alleen relatief, maar ook in absolute zin lager. Dat heeft verder tot gevolg, dat veel eerder dan in het vorige voorbeeld de subsidie is afgebroken en bij-

gevolg de volledige huurverhogingen aan de belegger toevallen. Het wordt nu als volgt:

Oude systeem: opbrengst eerste jaar f 6.580,— (huur f 5.195,— en subsidie f 1.385,—); vanaf het zevende jaar is de subsidie afgebroken en stijgen de opbrengsten met 6 %. Nieuwe systeem: opbrengst eerste jaar f 4.480,—, dus lager dan de huur in het oude systeem (f 5.195,—) ondanks het feit dat hier géén subsidie op rust. De huurder is beter uit — de belegger zeer aanzienlijk slechter. Het Rijk is lachende derde, want er behoeven geen objectsubsidies te worden uitgekeerd, en voor zover daar sprake van is zullen de individuele subsidies in ieder geval lager liggen dan bij het oude systeem.

In dit voorbeeld zal het nieuwe systeem in het negende jaar de opbrengsten van het oude systeem overtreffen. Omdat echter dan ook bij het oude systeem de opbrengsten reeds enige jaren in de lift zitten, en het aannemelijk blijft dat na het tiende jaar de huurverhogingen in beide gevallen 6 % zijn, ontbreekt hier vrijwel de mogelijkheid om het initiële „verlies” goed te maken, zoals dat in het eerste voorbeeld nog wèl mogelijk was. Er is en blijft een ongecompenseerde voorfinanciering t.o.v. het huidige systeem welke inclusief renteverlies in het negende jaar (het jaar waarin de opbrengsten van beide systemen ongeveer gelijk zijn) ruim f 12.000,— bedraagt. Hier zien we dus de kwantificering van het nadeel van het systeem van dynamische kostprijs-huur ten opzichte van de huidige huurmethode.

We moeten verder constateren dat wanneer de woning niet eens zoveel duurdere wordt, het beeld voor de belegger aanmerkelijk ver-

slechtert. Omgekeerd wordt het beeld bij woningen met geringere stichtingskosten en gelijk aantal verblijfseenheden gunstiger; indien dezelfde woning f 60.000,— zou kosten, zou reeds na veertien jaar de voorfinanciering zijn terugverdiend.

Conclusie

De conclusie lijkt te zijn, dat niet zonder meer gezegd kan worden dat het systeem van dynamische kostprijshuur, indien vergeleken met het vigerende systeem, slechtere of bete-

re vooruitzichten voor de beleggers oplevert. Het hangt van een aantal factoren af, waarbij de stichtingskosten een grote rol spelen. Wanneer deze niet al te hoog zijn, kan de belegger in 14 à 16 jaar zijn initiële „verlies“ hebben goedge maakt en vanaf dat moment een betere positie zitten, dan bij het huidige systeem het geval zou zijn geweest. Overigens was dit maar een vingeroefeningetje, en dan nog wel één uit de losse hand. Beter rekenaars dan ik willen misschien aan de gang gaan om deze materie nog wat verder uit te diepen. Het lijkt de moeite waard.

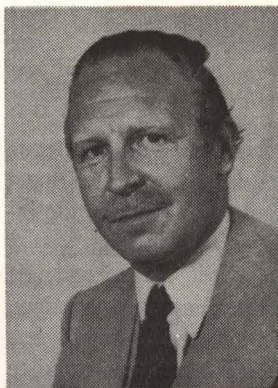
Pleidooi voor het trendbeleid

Er gaan de laatste tijd steeds meer stemmen op, die aandringen op een autonome matiging van de ambtenarensalarissen door de overheid. Prof. Heertje van DS 70 was een d'eersten¹⁾, CHU-fractievoorzitter Tilanus liet in het voorjaar op het congres van zijn partij eenzelfde geluid horen en ook in liberale kring wordt de roep om zo'n autonome matiging groter.

In het navolgende wil ik pleiten voor handhaving van het zg. trendbeleid, de aanpassing van de salarissen voor het overheidspersoneel aan de regelingslonen in het bedrijfsleven. En dit op drie gronden: de bijzondere verantwoordelijkheid van de overheid, de verdiensten van het trendbeleid en de sociaal politieke gevolgen van een eenzijdige ingreep in deze lonen.

Volgens artikel 72 Grondwet regelt de Koning de bezoldiging van alle colleges en ambtenaren, die uit 's Rijks kas worden betaald. Deze bepaling houdt in, dat de overheid de salarissen vaststelt, en dat deze dus niet worden verhoogd (of verlaagd) na onderhandelingen tussen twee gelijkwaardige partners. De ambtenaren hebben dan ook niet het recht om tegen een beslissing over hun lonen te staken.

Men kan mij een zeker formalisme toeschrijven wanneer ik beweer, dat deze „machtspositie” van de overheid haar ook tot een grote voorzichtigheid dwingt. Daarbij bevind ik me in het goede gezelschap van prof. Hartog, die deze aangelegenheid overigens iets pragmatischer benaderde²⁾: „In het bedrijfsleven kan loonmatiging niet worden afgedwongen omdat de arbeiders ertegen kunnen staken, maar voor de overheid geldt dit niet. Toch kan dit feit net zo goed gelden als een overweging in andere richting; als troostprijs

H. F. Heijmans

voor het ontbreken van het stakingsrecht hebben de ambtenaren een in zekere zin beschermde rechtspositie gekregen, waartoe het met veel moeite verworven trendbeleid behoort. Als men daaraan gaat tornen zou het wel eens moeilijk kunnen worden de ambtenaren het stakingsrecht nog te onthouden. En dan komt er van een afzonderlijke matiging van de ambtenarensalarissen natuurlijk niets meer terecht.”

Nu het trendbeleid zelf. Tot het begin van de zestiger jaren waren er geen moeilijkheden met de salariëring van het overheidspersoneel. Er werden, zowel voor het bedrijfsleven als voor de ambtenaren, loonronden gegeven. In het begin van die zestiger jaren, toen een stap werd gezet in de richting van een vrijere loonpolitiek, werd het criterium voor toelaatbare loonsverhogingen de groei van de produktiviteit in de bedrijfstakken.³⁾ Aangezien de overheid geen produktiviteit kent in de economische zin, werd overgegaan op het trendbeleid: het overheidspersoneel volgt — in de vorm van een aanvankelijk geschatte salarisverhoging bij het bedrijfsleven, later in het jaar gecorrigeerd — de gemiddelde verhoging van de regelingslonen.

In dit systeem zit al een zekere matiging. De aanvankelijke uitkeringen worden aan de te lage kant gehouden, omdat het nu eenmaal

gemakkelijker is later bij te betalen dan terug te vorderen. Bovendien is ook wel met opzet een laag voorschot gegeven om matigende invloed op de cao-lonen uit te oefenen.

De overheid zou, zo wordt nu gezegd, de ambtenarsalarissen extra moeten matigen om het dreigende „gat van Nelissen” iets kleiner te maken. Dat lijkt me een onjuiste redenering. Salarissen worden immers betaald uit het proportionele deel van de louter nominale groei van de belastingontvangsten.⁴⁾ Als zodanig vallen ze buiten de relevante uitgaven en ze blijven dus buiten de berekening van het begrotingstekort.

Maar wanneer — als gevolg van de inflatie en van andere ontwikkelingen in onze economie — dat proportioneel-nominale deel nu eens te klein wordt? In de Miljoenennota 1972 wordt gezegd dat de relatie tussen deze ruimte en de salarismaatregelen in de loop van de jaren sterk wisselt. Zo was deze ruimte in 1971 te klein, maar dit jaar is er een overschot.

Nelissen waarschuwt echter: „Daarnaast heeft ook de voortdurende relatieve stijging van het totaal van de loongevoelige uitgaven tot gevolg dat de kosten van de algemene salarismaatregelen de omvang van de proportionele nominale ruimte steeds meer benaderen.”⁵⁾

In de „Ramingen van Rijksuitgaven en niet-belastingontvangsten voor 1973, 1974 en 1975 op basis van extrapolatie begroting 1972” wordt ervan uitgegaan dat, als de lonen stijgen met resp. 10, 8 en 8 procent (aanbeveling „wijze mannen” van de SER) de ruimte voldoende zal zijn voor die algemene salarismaatregelen.⁶⁾ Maar als de loonsomstijging elk jaar twaalf procent zal zijn, aldus de nota „Kwantitatieve uitgangspunten voor

het trendmatig begrotingsbeleid in de komende jaren” is die ruimte onvoldoende.⁷⁾ De koe moet dan echter bij de horens worden gepakt. Bij voorkeur op vrijwillige overeenstemming tussen regering en bedrijfsleven — maar indien nodig gedwongen — zullen lonen en prijzen de komende jaren in de hand moeten worden gehouden. Een eenzijdige matiging voor het overheids personeel is het paard achter de wagen spannen. Bovendien: wat zou de overheid ermee opschieten? Als ze een jaar zou matigen, moet de achterstand het volgend jaar toch weer worden ingehaald. Dan zou de overheid „wageleader” worden — trekpaard voor de loonstijgingen — en dat gaat tegen alle bedoelingen in. Ook hier vind ik steun bij Hartog, die zei: „Kunnen we de salarisverhoging van ambtenaren niet wat meer achteraan laten komen? Dat kan nooit een blijvende oplossing zijn, want het helpt maar één keer”.⁸⁾

Ik kom tenslotte aan de (sociaal) politieke aspecten. Het is voor een minister altijd bijzonder moeilijk om een achterstelling van het overheids personeel in het parlement goedgekeurd te krijgen. Smallegen — minister van binnenlandse zaken in het kabinet Cals — probeerde van het trendbeleid af te komen, maar hij sneuvelde op de bonden. Beerink in het kabinet De Jong wilde hetzelfde, maar hij verloor het in de Tweede Kamer.⁹⁾ Is het trendbeleid dan heilig? Natuurlijk niet. Wanneer blijkt, dat het in de toekomst structurele moeilijkheden voor de Rijksbegroting zou gaan veroorzaken, zal er een structurele andere oplossing moeten worden gevonden — hetzij in het systeem, hetzij voor de financiering ervan. Maar niemand weet op dit moment een beter alternatief voor dat sy-

stem. Tijdelijke financiële moeilijkheden voor de schatkist — die er dus bij een „normale” loonontwikkeling voorlopig niet inzitten — kunnen echter geen aanleiding zijn om trendbeleid nu maar opzij te zetten.

De Kamer heeft overigens al ver voor de oorlog bezwaar gemaakt tegen een autonome matiging op grond van conjuncturele overwegingen. De toenmalige minister van financiën, de Geer, wilde in 1931 een korting op

de salarissen voor het overheidspersoneel. In het voorlopig verslag wordt, volgens Oud, „vrij algemeen” bezwaar geopperd. „Men meent, dat de regering hier niet een algemene loondaling in het vrije bedrijf volgt, doch daarop vooruit loopt en in deze dingen dient de overheid niet voor te gaan”.¹⁰⁾ Een fraai staaltje van trendbeleid avant la lettre! En een bewijs van zijn „onvergankelijkheid”, zo lang we tenminste met een vrije loonpolitiek te maken hebben?

in de jaargang van 1932
houdt het nu een gemeentelijke voorlichting
in Aankomst 20de 1931 is hij verboden van het
Algemeen Landelijk

10) De Volkskrant 2 april 1932.
11) Mr. N. J. Oud, „Het jongens verleden”, 2e druk
Aankomst 20de 1931, pag. 171.
12) Kamerstuk 11781, pag. 11, 12.
13) Kamerstuk 11780, pag. 11, 12.
14) Kamerstuk 11781, pag. 11, 12.
15) Miljoenennota 1932, pag. 102, 103.
16) Kamerstuk 1971, pag. 267.
17) Miljoenennota 1930, pag. 367. In de MR
18) Miljoenennota 1930 is uiteengezet dat de uitgaven
voor algemene salarismatigingen () kunnen
worden gedeeltelijk uit het proportionele deel van
het score van de belastingontvangsten, dat
voorzijdelijk uit een groter nominaal dan reëel
geld van het nationale inkomen. (Miljoenen-
nota 1931, pag. 267.)

19) Economisch-Statistische Berichten, 10 november
20) NRC-Handelsblad van 31 maart 1932.
21) De toenmalige staatssecretaris Koolhaas kwam
met de formule $2\frac{1}{2} - 5$ waarin de gemiddelde
de productiviteitsverhoging voor een bepaalde
bedrijfssector voorstelt (zie N. Minnaert
„Arbeidsverhoudingen in Nederland, Aankomst-
ken 448, pag. 236).
22) Dit is echter een reële score kan in twee
delen worden onderscheiden, in een proportio-
neel deel, de toename van de belastingont-
vangsten evenredig met de jaarter nominale
groei van het nationale inkomen, en een deel
dat door de productiviteitsverhoging daardoor ont-
staat. Het proportionele deel kan worden gezien
als inrichtingsmiddel voor de stijging van de

Medewerkers in vogelvlucht

L. M. de Beer werd in 1934 te Wenduinen (België) geboren. Was na zijn HBS- en HTS-(bouwkunde) opleiding organisatie-adviseur bij de Stichting Ratiobouw (Bouwcentrum), bedrijfsleider bij een bouwbedrijf en medewerker van het planbureau van de Medische Faculteit in Rotterdam. Was raadslid voor de VVD in Utrecht en is sinds 1969 lid van de Tweede Kamer voor de VVD.

H. F. Heijmans, geboren in 1927 te Steenberg, studeerde enige jaren Nederlandse letteren aan de Rijksuniversiteit te Leiden. Was daarna werkzaam in de journalistiek. Van 1955 tot 1961 was hij hoofd van het bureau gemeentelijke voorlichting te Almelo. Sinds 1961 is hij verbonden aan het Algemeen Dagblad.

- 1) Economisch-Statistische Berichten, 10 november
- 2) NRC-Handelsblad van 31 maart 1972.
- 3) De toenmalige staatssecretaris Roolvink kwam met de formule $\frac{3x + 2}{4}$ waarin x de geraamde produktiviteitsverhoging voor een bepaalde bedrijfstak voorstelde. (John P. Mindmuller „Arbeidsverhoudingen in Nederland, Aula-boeken 449, pag. 336).
- 4) „Dit zg. louter nominale accres kan in twee delen worden onderscheiden, nl. een proportioneel deel, de toeneming van de belasting-ontvangsten evenredig met de louter nominale groei van het nationale inkomen, en een deel dat door de progressiewerking daarboven uitgaat. Het proportionele deel kan worden gezien als financieringsmiddel voor de stijging van de

- uitgaven wegens algemene salarismaatregelen (...) (Miljoenennota 1970, pag. 36). „In de Miljoenennota 1970 is uiteengezet dat de uitgaven voor algemene salarismaatregelen (...) kunnen worden gedekt uit het proportionele deel van het accres van de belastingontvangsten, dat voortvloeit uit een grotere nominale dan reële groei van het nationale inkomen”. (Miljoenennota 1971, pag. 36).
- 5) Miljoenennota 1972, pag. 102 l.k.
 - 6) Kamerstuk 11781, pag. 11, l.k.
 - 7) Kamerstuk 11780, pag. 13, l.k.
 - 8) t.a.p.
 - 9) De Volkskrant, 5 april 1972.
 - 10) Mr. P. J. Oud, „Het jongste verleden”, 2e druk Assen 1968, deel IV, pag. 171.